Gjennomgang av kravene i Den europeiske pakt om regions- eller minoritetsspråk del III opp mot lulesamisk, sørsamisk og kvensk

Kommunal- og distriktsdepartementet (2023)

1 INNLEDNING 5

1.1 Minoritetsspråkpaktens hovedinnhold 6

1.2 Begrepet «regions- eller minoritetsspråk» 6

1.3 Begrepet «territorium hvor regions- og minoritetsspråk brukes» 7

1.4 Begrepet «ikke-territoriale språk» 7

1.5 Forholdet til andre konvensjoner 8

2 SPRÅKENES SITUASJON I DAG 8

2.1 Lulesamisk 8

2.2 Sørsamisk 9

2.3 Kvensk 10

3 MERKNADER TIL DE ENKELTE ARTIKLER I KONVENSJONENS DEL III 11

3.1 Innledning 11

3.2 Artikkel 8 – Utdannelse 12

3.2.1 Artikkel 8 første ledd bokstav a – Barnehager 13

3.2.2 Artikkel 8 første ledd bokstav b – Grunnskoleopplæring 15

3.2.3 Artikkel 8 første ledd bokstav c – Videregående opplæring 17

3.2.4 Artikkel 8 første ledd bokstav d – Teknisk utdannelse og yrkesutdannelse19

3.2.5 Artikkel 8 første ledd bokstav e – Høyere utdannelse 20

3.2.6 Artikkel 8 første ledd bokstav f – Voksenopplæring og etterutdannelse 21

3.2.7 Artikkel 8 første ledd bokstav g – Undervisning i kultur og historie 22

3.2.8 Artikkel 8 første ledd bokstav h – Grunnutdanning og etter- og videreutdanning av lærere 23

3.2.9 Artikkel 8 første ledd bokstav i – Tilsyn eller overvåkingsorgan 25

3.2.10 Artikkel 8 annet ledd – Undervisning utenfor det tradisjonelle området26

3.3 Artikkel 9 – Rettspleie 27

3.3.1 Artikkel 9 første ledd bokstav a – Straffesaker 28

3.3.2 Artikkel 9 første ledd bokstav b – Sivile saker 33

3.3.3 Artikkel 9 første ledd bokstav d – Kostnader for tolk og oversettelser 35

3.3.4 Artikkel 9 annet ledd – Særskilt om juridiske dokumenter 36

3.3.5 Artikkel 9 tredje ledd – Oversettelse av regelverk 36

3.4 Artikkel 10 – Forvaltningsmyndigheter og offentlige tjenester 37

3.4.1 Artikkel 10 første ledd bokstav a – Muntlige og skriftlige henvendelser 38

3.4.2 Artikkel 10 første ledd bokstav b – Administrative tekster og skjemaer 40

3.4.3 Artikkel 10 første ledd bokstav c – Saksdokumenter 40

3.4.4 Artikkel 10 annet ledd bokstav a – Regional og lokal forvaltningsmyndighet 42

3.4.5 Artikkel 10 annet ledd bokstav b – Muntlige og skriftlige henvendelser 43

3.4.6 Artikkel 10 annet ledd bokstav c – Regionale myndigheters offisielle dokumenter 43

3.4.7 Artikkel 10 annet ledd bokstav d – Lokale myndigheters offisielle dokumenter 44

3.4.8 Artikkel 10 annet ledd bokstav e – Regionale myndigheters bruk av minoritetsspråk i forsamlinger 45

3.4.9 Artikkel 10 annet ledd bokstav f – Lokale myndigheters bruk av minoritetsspråk i forsamlinger 45

3.4.10 Artikkel 10 annet ledd bokstav g – Stedsnavn 46

3.4.11 Artikkel 10 tredje ledd bokstav b – Offentlige tjenester 47

3.4.12 Artikkel 10 fjerde ledd bokstav a – Oversettelse og tolking 48

3.4.13 Artikkel 10 fjerde ledd bokstav b – Rekruttering og opplæring 49

3.4.14 Artikkel 10 femte ledd – Rett til etternavn 50

3.5 Artikkel 11 – Media 51

3.5.1 Artikkel 11 første ledd bokstav a – Programmer 51

3.5.2 Artikkel 11 første ledd bokstav b romertall ii – Radio 53

3.5.3 Artikkel 11 første ledd bokstav c – Fjernsyn 54

3.5.4 Artikkel 11 første ledd bokstav d – Audiovisuelt arbeid 54

3.5.5 Artikkel 11 første ledd bokstav e romertall ii – Aviser 56

3.5.6 Artikkel 11 første ledd bokstav f romertall ii – Dekning av kostnader 56

3.5.7 Artikkel 11 første ledd bokstav g – Journalister og annet mediepersonale 57

3.5.8 Artikkel 11 annet ledd – Radio- og fjernsynssendinger fra naboland 57

3.5.9 Artikkel 11 tredje ledd – Medias frihet og mangfoldighet 58

3.6 Artikkel 12 – Kulturanlegg og kulturaktiviteter 58

3.6.1 Artikkel 12 første ledd, bokstav a – Særskilt om særegne uttrykksformer 59

3.6.2 Artikkel 12 første ledd bokstav b – Oversettelse, dubbing, ettersynkronisering og tekstingsvirksomhet 60

3.6.3 Artikkel 12 første ledd, bokstav c – Adgang på oversettelse, dubbing, ettersynkronisering og tekstingvirksomhet 61

3.6.4 Artikkel 12 første ledd bokstav d – Organer som er ansvarlige for å organisere eller støtte kulturaktiviteter 61

3.6.5 Artikkel 12 første ledd bokstav e – Personell med nødvendig språkkompetanse 62

3.6.6 Artikkel 12 første ledd, bokstav f – Fasiliteter og planlegge kulturvirksomhet 63

3.6.7 Artikkel 12 første ledd bokstav g – Organer som er ansvarlige for å samle inn, presentere eller utgi arbeider 64

3.6.8 Artikkel 12 første ledd bokstav h – Oversettelse og terminologiutvikling65

3.6.9 Artikkel 12 annet ledd – Kulturaktiviteter og -anlegg utenfor området der språket tradisjonelt brukes 66

3.6.10 Artikkel 12 tredje ledd – Kulturpolitikk i utlandet 67

3.7 Artikkel 13 – Det økonomiske og sosiale liv 68

3.7.1 Artikkel 13 første ledd bokstav a – Ikke-diskriminering 68

3.7.2 Artikkel 13 første ledd bokstav b – Klausuler 69

3.7.3 Artikkel 13 første ledd bokstav c – Praksis 70

3.7.4 Artikkel 13 første ledd bokstav d – Fremme bruk av minoritetsspråk på andre områder70

3.7.5 Artikkel 13 annet ledd bokstav b – Aktiviteter i økonomiske og sosiale sektorer 71

3.7.6 Artikkel 13 annet ledd bokstav c – Helse- og omsorgsinstitusjoner 72

3.7.7 Artikkel 13 annet ledd bokstav e – Forbrukerrettigheter 73

3.8 Artikkel 14 – Kontakt og samarbeid over landegrensene 73

3.8.1 Artikkel 14 første ledd bokstav a – Bilaterale og multilaterale avtaler 73

3.8.2 Artikkel 14 første ledd bokstav b – Grenseoverskridende samarbeid 74

4 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON 75

1 Innledning

Den europeiske pakt om regions- eller minoritetsspråk – ETS nr. 148 – ("minoritetsspråkpakten") har som formål å beskytte og fremme regions- og minoritetsspråk som en viktig del av europeisk kulturarv. Minoritetsspråkpakten ble vedtatt 5. november 1992. Norge ratifiserte pakten i henhold til kongelig resolusjon av 1. oktober 1993, og den trådte i kraft 1. mars 1998.

Minoritetsspråkpakten har et system der overordnede krav og målsettinger for beskyttelse av språkene i del II skal anvendes på alle regions- eller minoritetsspråk i staten. I tillegg kan statene velge å forplikte seg til minst 35 paragrafer eller underparagrafer valgt blant bestemmelsene i minoritetsspråkpakten del III på ett eller flere språk.

Nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk, kvensk, romanes og romani er anerkjent som regions- eller minoritetsspråk i Norge, og er omfattet av del II. Da Norge ratifiserte konvensjonen ble del III gjort gjeldende for nordsamisk.

Spørsmålet om minoritetsspråkpakten del III også bør gjelde for lulesamisk, sørsamisk og/eller kvensk har vært oppe til diskusjon flere ganger. Dette var senest et tema i forbindelse med Norges åttende rapportering til Europarådet på minoritetsspråkpakten. Spørsmålet om å utvide vernet er også aktualisert gjennom arbeidet med oppfølgingen av NOU 2016: 18 *Hjertespråket* og Målrettet plan for kvensk språk 2017-2021.

På denne bakgrunn har Kommunal- og distriktsdepartementet (Kommunal- og moderniseringsdepartementet fram til 1. januar 2022), i samråd med berørte departementer, foretatt en gjennomgang av om gjeldende lovverk, tiltak og ordninger for lulesamisk, sørsamisk, og kvensk oppfyller minst 35 bestemmelser i minoritetsspråkpakten del III. Disse vurderingene fremgår av denne rapporten og lå til grunn for Solberg-regjeringens beslutning den 3. september 2021, om å utvide minoritetsspråkpakten del III til å gjelde for lulesamisk og sørsamisk. Vurderingene i rapporten vil også kunne være til nytte i det videre arbeidet med forpliktelsene i minoritetsspråkpakten. Departementene har vurdert de bestemmelser i minoritetsspråkpakten som vi anser som relevante for Norge. Vi har utelatt bestemmelser som ikke passer for norske forhold og bestemmelser som Norge åpenbart ikke oppfyller.

Gjennomgangen viser at Norge, gjennom nasjonalt regelverk og praksis, allerede oppfyller tilstrekkelig antall bestemmelser, minst 35, i minoritetsspråkpakten del III for lulesamisk og sørsamisk. Norge har på denne bakgrunn sendt erklæring til Europarådet om å utvide vernet av lulesamisk og sørsamisk til å omfatte et tilstrekkelig antall bestemmelser i del III. Departementene har vurdert det slik at nasjonalt regelverk, tiltak og ordninger, gir grunnlag for at Norge påtar seg flere forpliktelser, og departementet tar sikte på å vurdere om det er aktuelt å melde inn ytterligere forpliktelser på et senere tidspunkt.

Gjennomgangen viser at flere bestemmelser er oppfylt for kvensk, men ikke tilstrekkelig for å oppfylle del III.

Kommunal- og distriktsdepartementet har involvert berørte organisasjoner og institusjoner i arbeidet med gjennomgangen.

1.1 Minoritetsspråkpaktens hovedinnhold

Minoritetsspråkpakten består av en fortale og fem hoveddeler.

I fortalen slås det fast at beskyttelse av de historiske regions- eller minoritetsspråk i Europa, hvorav noen står i fare for å dø helt ut, bidrar til opprettholdelsen og utviklingen av Europas kulturelle rikdom og tradisjoner, og representerer et viktig bidrag til oppbyggingen av et Europa basert på prinsippene for demokrati og kulturelt mangfold.

Del I inneholder definisjoner, allmenne bestemmelser om partenes forpliktelser, praktiske bestemmelser, partens forhold til eksisterende beskyttelsesordninger og forpliktelser, samt en bestemmelse om plikt til å informere berørte parter om paktens innhold.

Bestemmelsene i del II fastsetter generelle mål og prinsipper som skal gjelde for alle regions- eller minoritetsspråk i landet. For Norges del er dette kvensk, romani, romanes, nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. I tillegg kan staten velge å forplikte seg til bestemmelser under del III. Disse bestemmelsene er mer omfattende og har mer detaljerte regler for blant annet utdanning, rettsvesen, offentlig forvaltning, media og kultur.

Det følger av artikkel 2 annet ledd at forpliktelsene må gjelde minst 35 paragrafer eller underparagrafer. De fleste bestemmelser i del III er avgrenset til det geografiske området hvor det aktuelle språk er brukt i så stor grad at det rettferdiggjør spesielle tiltak.

Den enkelte stat står til en viss grad fritt til å bestemme hvilke av disse bestemmelsene som skal gjelde for hvert av språkene som brukes innenfor statens landegrenser. Flere av bestemmelsene i del III er gitt alternative formuleringer som tar hensyn til de store forskjellene i den faktiske situasjonen til regions- og minoritetsspråkene som innebærer ulik grad av forpliktelse for staten, og man må velge én bestemmelse "i samsvar med situasjonen til hvert enkelt språk".

Del IV inneholder bestemmelser om iverksettelse av pakten, herunder bestemmelser om statenes rapportering og behandlingen av slike rapporteringer.

Del V omhandler sluttbestemmelsene, herunder bestemmelser om medlemsstatenes ratifikasjon, vedkjennelse, godkjennelse eller tiltredelse av pakten, samt iverksettelse og oppsigelse av pakten m.m.

I tolkningen av de aktuelle forpliktelsene etter minoritetsspråkpakten legges folkerettslig metode til grunn. Den forklarende rapporten er et ledsagende dokument til minoritetsspråkpakten, og en kilde etter Wien-konvensjonen om traktatretten artikkel 31. Norge har ikke ratifisert Wien-konvensjonen, men de fleste av dens bestemmelser regnes som folkerettslig sedvanerett. Den forklarende rapporten ble publisert samtidig med minoritetsspråkpakten og gir veiledning til tolkning av minoritetsspråkpaktens bestemmelser. Den forklarende rapporten inneholder beskrivelser av utarbeidelsesprosessen, formål, grunnbegrep og valg av tilnærming, samt kommentarer til hver av bestemmelsene.

1.2 Begrepet «regions- eller minoritetsspråk»

Artikkel 1 bokstav a definerer begrepet «regions- eller minoritetsspråk» som språk som tradisjonelt brukes innenfor et gitt område av statsterritoriet av en gruppe som tallmessig er

mindre enn resten av statens befolkning, og som har et språk som er forskjellig fra det offisielle språket i staten.

Formuleringene «historiske regions- eller minoritetsspråk i Europa» og språk som «tradisjonelt brukes» i staten (artikkel 1, bokstav a) viser at pakten bare omfatter historiske språk, det vil si språk som har vært brukt over lang tid i den aktuelle staten. Det er videre et vilkår at språket eller språkene klart avviker fra det eller de andre språk som brukes av befolkningen for øvrig i den aktuelle staten. Pakten omfatter ikke lokale varianter eller ulike dialekter innenfor ett og samme språk. Hvorvidt ulike uttrykksformer utgjør egne språk eller dialekter, avklares ikke i pakten. I den forklarende rapporten sies det likevel at det er opp til myndighetene i den enkelte stat å avgjøre hvorvidt den uttrykksformen som brukes i et bestemt område av statens territorium eller av en bestemt befolkningsgruppe, utgjør et regions- eller minoritetsspråk i henhold til minoritetsspråkpakten.

En viktig formulering er «et antall mennesker som rettferdiggjør vedtak av diverse beskyttelsestiltak og tiltak for å fremme nevnte språk». Det er ikke fastsatt noen bestemt prosentandel brukere av et regions- eller minoritetsspråk som må overstiges for at tiltakene i pakten skal komme til anvendelse. Det er opp til den enkelte stat selv å vurdere, i tråd med paktens ånd, og ut fra type tiltak, hvor mange språkbrukere som må til for å kunne iverksette det aktuelle tiltaket.

1.3 Begrepet «territorium hvor regions- og minoritetsspråk brukes»

Språkene som omfattes av minoritetsspråkpakten er primært territoriale språk, det vil si språk som tradisjonelt har vært brukt i et bestemt geografisk område. Derfor gjelder minoritetsspråkpakten på «territoriet der regions- eller minoritetsspråket brukes», jf. artikkel 1 bokstav b. Minoritetsspråkpakten omfatter ikke bare territoriet hvor dette språket dominerer eller brukes av flertallet, siden mange språk har blitt minoritetsspråk også i områder hvor de tradisjonelt har sitt utgangspunkt. Årsaken til at minoritetsspråkpakten hovedsakelig er rettet mot språk som har et territorielt grunnlag, er at de fleste tiltakene pakten anbefaler gjør det nødvendig å definere et annet geografisk anvendelsesområde enn staten som helhet.

Minoritetsspråkpakten omfatter også situasjoner der det brukes mer enn ett regions- eller minoritetsspråk i et gitt område.

Ettersom begrepene som brukes i minoritetsspråkpakten er relativt fleksible, er det opp til den enkelte stat å definere nærmere, i tråd med minoritetsspråkpaktens formål, hvilke områder som inngår i regions- eller minoritetsspråkets territorium. Dette samtidig som man tar hensyn til bestemmelsene i artikkel 7 første ledd nr. 1 bokstav b, om respekt for det geografiske området for hvert regions- eller minoritetsspråk.

1.4 Begrepet «ikke-territoriale språk»

Med «ikke-territoriale» språk menes språk som brukes av statens borgere som avviker fra det språket eller de språkene som brukes av resten av statens borgere, og som ikke kan identifiseres med et spesielt område av staten, jf. artikkel 1 bokstav c. «Ikke-territoriale

språk» er dermed en undergruppe av kategorien regions- eller minoritetsspråk, der bare en begrenset del av minoritetsspråkpakten kommer til anvendelse på disse språkene. Dette er ikke relevant for vurderingene i denne rapporten, siden lulesamisk, sørsamisk og kvensk har klar geografisk tilknytning.

1.5 Forholdet til andre konvensjoner

I den forklarende rapporten[1] henvises det til FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) og til Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og grunnleggende friheter (EMK). I tillegg vises det til de politiske forpliktelsene som er vedtatt innenfor rammen av Konferansen om sikkerhet og samarbeid i Europa (KSSE), nå Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE).

Både EMK og SP og Den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) er inkorporert i norsk rett gjennom lov 21. mai 1999 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven). Dersom det foreligger motstrid mellom norsk rett og de konvensjoner som er inkorporert gjennom menneskerettsloven, fremgår det av menneskerettsloven § 3 at konvensjonsbestemmelsene har forrang, jf. § 2.

Departementet vil i det følgende ikke omtale de nevnte konvensjoner i denne gjennomgangen, med mindre det kan bidra til å belyse innholdet i den aktuelle bestemmelsen i minoritetsspråkpakten.

2 Språkenes situasjon i dag

2.1 Lulesamisk

Det sentrale lulesamiske området i Norge er Nord-Salten, i kommunene Narvik, Hamarøy og Sørfold.

I skoleåret 2020–2021 var det i alt 113 elever som hadde opplæring i lulesamisk i grunnskolen. Av disse hadde 33 opplæring i lulesamisk som førstespråk. 56 elever hadde opplæring i lulesamisk som andrespråk 2 og 24 elever hadde lulesamisk som andrespråk 3. 18 elever hadde lulesamisk som andrespråk i videregående skole. 27 barn fikk lulesamisk barnehagetilbud i 2021.

På UNESCOs liste over truede språk er lulesamisk klassifisert som et alvorlig truet språk.

Samfunnet har stort behov for kompetanse i lulesamisk innenfor opplæring og offentlig forvaltning og tjenesteyting. Det er mangel på lærebøker og lærere som har undervisningskompetanse i språket. Utviklingen av lulesamisk språk møter utfordringer

[1] Council of Europe 1992 CETS 148 - Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority Languages

knyttet til små fagmiljø, spredt samisk kultur- og språkkompetanse og liten rekruttering av samiskspråklige lærere og samisktalende helsepersonell.

Árran lulesamisk senter har som formål å sikre og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv i lulesamisk område. Senteret gjennomfører ulike språkopplegg, slik som språkbad og bedriftsinterne språkkurs. Ved senteret er også den lulesamiske barnehagen Vuonak Mánájåroj. Lulesamisk er hovedspråket i barnehagen. Stormen samiske senter i Bodø jobber også for å spre kunnskap om samisk språk og kultur. Senteret har hovedvekt på lulesamisk språk.

Drag skole er en tokulturell skole, med norsk og lulesamisk som to likeverdige opplæringsspråk.

Nord universitet er ansvarlig for å gi utdanningstilbud i lulesamisk, og tilbyr lulesamisk begynneropplæring, korte studier og bachelorprogram i lulesamisk språk og litteratur,og mastergrad i lulesamisk grunnskolelæreropplæring for nivå 1–7. Nord universitet planla oppstart av arbeidsplassbasert barnehagelærerutdanning (deltid over fire år) høsten 2021.

2.2 Sørsamisk

Det sørsamiske bosettingsområdet i Norge strekker seg fra Saltfjellet i nord til Elgå i Innlandet i sør. Sørsamisk er det sørligste av de samiske språkene. Språkbrukerne er spredt utover et stort geografisk område.

På UNESCOs liste over truede språk er sørsamisk klassifisert som et alvorlig truet språk. Få brukere og store avstander gjør at det er krevende å drive sørsamisk språkarbeid. Samfunnet har stort behov for personer med kompetanse i sørsamisk. Spesielt gjelder dette innenfor barnehage og skole, utvikling av læremidler og i offentlig forvaltning og tjenesteyting.

Innenfor det sørsamiske området finnes det én sameskole som ligger i Snåsa i Trøndelag. Brekken oppvekstsenter i Røros kommune, sameskolen i Snåsa og Sørsamisk kunnskapspark i Hattfjelldal gir utvidet tilbud til elever som får samiskopplæring gjennom fjernundervisning i sine hjemkommuner. Elgå oppvekstsenter i Innlandet startet i 1995-1996 med tilbud i sørsamisk språk. Fra 2001 til 2006 finansierte Sametinget et sørsamisk språkprosjekt ved skolen og et barnehagetilbud. Etter at den siste samiske eleven gikk ut av skolen i 2013 ble Elgå oppvekstsenter kontorsted for den sørsamiske enheten ved Senter for samisk i opplæringen.

I skoleåret 2020–2021 var det i alt 101 elever som hadde opplæring i sørsamisk i grunnskolen. Av disse hadde 35 elever opplæring i sørsamisk som førstespråk, 50 elever med opplæring i sørsamisk som andrespråk 2 og 16 elever med sørsamisk som andrespråk 3. 23 elever hadde sørsamisk som andrespråk i videregående opplæring. 50 barn fikk sørsamisk barnehagetilbud i 2021.

Røros og Grong videregående skole har stedlig undervisning i sørsamisk som andrespråk, og gir tilbud om fjernundervisning til andre skoler i og utenfor det sørsamiske området.

Nord universitet er ansvarlig for å gi utdanningstilbud i sørsamisk, og tilbyr sørsamisk begynneropplæring, studier i sørsamisk språk opp til nivå 2 (dvs. i alt 60 studiepoeng) og

mastergrad i sørsamisk grunnskolelæreropplæring for nivå 1–7. Det har ennå ikke kommet kandidater ut fra denne utdanningen, som startet opp i 2019. Den følger heller ikke samisk rammeplan, men den ordinære norske rammeplanen "med samisk profil". Nord universitet planla oppstart av arbeidsplassbasert barnehagelærerutdanning (deltid over fire år) høsten 2021.

Aajege – samisk språk- og kompetansesenter ble etablert på Røros i 2005, og gir blant annet tilbud om voksenopplæring. Det samme gir Gïelem Nastedh på Snåsa.

Snåsa kommune, Røyrvik kommune, Hattfjelldal kommune og Røros kommune ble innlemmet i forvaltningsområdet for samelovens språkregler i henholdsvis 2008, 2013, 2017 og 2018. Det er opprettet samiske språksentre i disse kommunene.

2.3 Kvensk

Kvensk er et finsk-ugrisk språk. Kvensk fikk status som minoritetsspråk i 2005, og fikk dermed sikret vern gjennom minoritetsspråkpakten del II. Kjerneområdene for kvensk språk er i Nord-Norge. Kvenene/norskfinnene bruker ulike betegnelser på språket. Noen omtaler språket som «kvensk», andre som «gammelfinsk» eller «våres finsk», mens andre igjen bruker betegnelsen «finsk». Det er opp til den enkelte hva de ønsker å kalle språket sitt. I denne rapporten brukes «kvensk», ettersom det er «kvensk» som har status som minoritetsspråk i Norge.

Situasjonen for kvensk er ikke omtalt av UNESCO. Det EU-finansierte forskningsprosjektet ELDIA (European Language Diversity for All) har i sin rapport fra 2013 omtalt kvensk språk som svært truet.[2] Selv om kvensk språk i dag er i en kritisk situasjon, er holdningen til språket i endring. Det pågår en språkrevitaliseringsprosess og flere institusjoner og organisasjoner arbeider i dag aktivt med kvenske språkspørsmål.

Innføringen av finskopplæring i grunnskolen i 1997 har også støttet opp om arbeidet med å revitalisere kvensk språk. I læreplanene i finsk som andrespråk for Kunnskapsløftet, som ble innført i 2006, er kvensk sidestilt med finsk.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet la i 2017 frem *Målrettet plan for kvensk 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk*. Planen ble utarbeidet i kontakt med kvenske språkmiljø og kvenske organisasjoner, og var starten på en målrettet innsats for å styrke kvensk språk. Formålet med planen er blant annet å sørge for at kvensk er et levende språk, at barn og unge skal få mulighet til å lære og bruke kvensk språk, og at kvensk språk og kultur skal være kjent i det norske samfunnet og i det offentlige rom.

Det er opprettet fire kvenske språksentre og et kvensk kultursenter i Troms og Finnmark. Språksentrene fikk høsten 2020 tilbud om å starte opp 10 studiepoengs grunnkurs i kvensk gjennom UiT Norges arktiske universitet fra 2021. De kvenske språksentrene i Porsanger,

[2] Meld. St. 12 (2020-2021) Nasjonale minoriteter i Norge — En helhetlig politikk punkt 3.1.1.

Kvænangen og Skibotn startet med grunnkurs i kvensk januar 2021. 33 personer fulgte grunnkurset. Av disse avla fem personer eksamen i 2021. Vadsø kvenske språksenter startet opp tilsvarende kurs i 2022. Utdanningsdirektoratet tilbyr prosjektstøtte til å dekke vikarutgifter for barnehage- og skoleeiere som har ansatte som vil ta kurset.

Som et ledd i oppfølgingen av planen ble blant annet opplæringsloven endret 1. august 2019, slik at retten til opplæring i kvensk som andrespråk er likestilt med retten til opplæring i finsk for elever med kvensk/norskfinsk bakgrunn. Læreplanen heter nå "Kvensk eller finsk som andrespråk."

443 elever på 1.–10. trinn fikk opplæring i kvensk eller finsk som andrespråk (skoleåret 2020/2021). I tillegg har UiT Norges arktiske universitet etablert kvensk som eget fag i lærerutdanningen, studietilbudet startet i Alta høsten 2019. Sletting av studielån er tatt inn i tilbakebetalingsforskriften fra januar 2019 for lærere med 60 studiepoeng i kvensk. Det er også etablert masterutdanning, bachelorutdanning og årsstudium i kvensk i regi av UiT Norges arktiske universitet.

Det finnes flere tilskuddsordninger for å fremme kvensk språk og kultur. Tilskuddsordningen for nasjonale minoriteter, som forvaltes av Kulturrådet, gir tilskudd også til kvenske formål. Tilskuddsordningen for kvensk språk og kvensk/norskfinsk kultur, som forvaltes av Troms og Finnmark fylkeskommune, gir tilskudd til ulike prosjekter og driftstilskudd til kvenske språk- og kultursentre og kvensk avis. Fra 1. januar 2023 vil også tilskuddsordningen for kvensk språk og kvensk/norskfinsk kultur forvaltes av Kulturrådet.

I tillegg har Troms og Finnmark fylkeskommune en regional tilskuddsordning for tilskudd til kvensk språk og kultur. Norsk kulturfond og Kulturrådet forvalter ulike tilskuddsordninger rettet mot kunst, kultur og språk. Kvenske kunstnere og kulturaktører har mottatt midler til blant annet litteraturformidling, kulturvern og scenekunst. Prosjektene som gjennomføres med støtte fra disse midlene er relevant for vurderingen om minoritetsspråkpaktens bestemmelser er oppfylt.

3 Merknader til de enkelte artikler i konvensjonens del III

3.1 Innledning

Minoritetsspråkpakten del III inneholder 65 bestemmelser om tiltak for å fremme bruken av regions- og minoritetsspråk. Mange av reglene inneholder flere alternativer. De statene som slutter seg til minoritetsspråkpakten, og ønsker at et regions- eller minoritetsspråk skal omfattes av del III, skal velge minst 35 paragrafer eller underparagrafer fra hver av bestemmelsene under:

- 3 bestemmelser i artikkel 8 – Utdannelse
- 3 bestemmelser i artikkel 12 – Kultur
- 1 bestemmelse i artikkel 9 – Rettspleie
- 1 bestemmelse i artikkel 10 – Forvaltning og offentlige tjenester
- 1 bestemmelse i artikkel 11 – Media
- 1 bestemmelse i artikkel 13 – Det økonomiske og sosiale liv

Staten kan ikke velge tilfeldig blant alternativene, men skal finne frem til den bestemmelsen som samsvarer best med utviklingen til det aktuelle språket. Der en paragraf eller underparagraf inneholder flere valg, vil valget av ett av dem utgjøre en underparagraf i henhold til artikkel 2 andre ledd. Hvis staten for eksempel i artikkel 8 første ledd velger bokstav a romertall iii, regnes denne bestemmelsen som "underparagraf". Situasjonen er en annen i de tilfellene hvor valgene ikke nødvendigvis er alternativer, men kan godkjennes kumulativt. I artikkel 9 er det dermed slik at hvis en stat velger bokstav a romertall iii og bokstav a romertall iv i første ledd vil disse tekstene telle som to underparagrafer i henhold til artikkel 2.

Nedenfor følger en gjennomgang av innholdet i de ulike artiklene og departementets vurdering av de ulike bestemmelsene, for lulesamisk, sørsamisk og kvensk. Departementetet har vurdert de artikler i minoritetspråkpakten som anses som relevante for norske forhold.

3.2 Artikkel 8 – Utdannelse

Minoritetsspråkpakten artikkel 8 inneholder detaljerte bestemmelser for retten til opplæring i og på regions- eller minoritetsspråket, samt bestemmelser om innholdet i slik opplæring. Bestemmelsen regulerer alle former for utdanning, fra barnehage til universitetsutdanning og voksenopplæring.

I innledningen til artikkel 8 første ledd slås det fast at reglene kun kommer til anvendelse "innenfor det geografiske området" der språket blir benyttet. Det innebærer en geografisk avgrensning av virkeområdet for bestemmelsen som hvert enkelt land selv fastsetter. For lulesamisk og sørsamisk vil dette i Norge hovedsakelig gjelde forvaltningsområdet for samisk språk. For kvensk vil dette gjelde Troms og Finnmark fylke. Noen av språkrettighetene som blir omtalt i rapporten gjelder også utenfor disse områdene.

Det er videre tatt inn en presisering om at reglene skal benyttes «i samsvar med situasjonen for hvert språk». Denne presiseringen er sentral for valg av alternativ, altså hvilket vernenivå staten ønsker å legge til grunn. Eksempelvis går graden av vernet fra det å «gjøre all utdanning tilgjengelig» på det aktuelle språket, til det å gjennomføre et mer avgrenset utdanningstilbud i slike språk. Også her vil det være opp til hver enkelt stat å avgjøre hvor mange elever som må kreve utdanningstilbud i sitt språk for at det skal utløse en plikt for staten til å gjøre utdanningstilbudet tilgjengelig. Artikkel 8 forutsetter videre at vernet ikke skal komme i konflikt med utdanningen i statens offisielle språk.

Noen av artiklene bruker formuleringen «i et antall som anses som tilstrekkelig». I den forklarende rapporten sies det:

> This recognises that the public authorities cannot be required to take the measures concerned where the situation of the linguistic group makes it difficult to attain the minimum number of pupils required to form a class. On the other hand, given the particular circumstances of regional or minority languages, it is suggested that the normal quota required to constitute a class may be applied flexibly and a lower number of pupils may be “considered sufficient”.

Dermed vil det langt på vei være opp til hver enkelt stat å fastsette hvor mange barn som skal anses «tilstrekkelig».

I tillegg til underparagrafene som direkte gjelder utdanningstilbud, regulerer første ledd tre andre forhold: bokstav g gjelder undervisning i historie og kultur, bokstav h omhandler utdanning av lærere og bokstav i gjelder tilsynsorgan.

Artikkel 8 andre ledd utvider det geografiske virkeområdet. Bakgrunnen for det er at mange brukere av regions- eller minoritetsspråk har flyttet til større byer og tettsteder. Det er imidlertid ikke uten videre enkelt å utvide en plikt til utdanning til «andre områder», og forholdene kan variere fra tilfelle til tilfelle.

3.2.1 Artikkel 8 første ledd bokstav a – Barnehager

Artikkel 8 første ledd bokstav a gjelder barnehager. Statene har fire alternative måter å oppfylle denne forpliktelsen på, jf. romertall i-iv. Departementet vurderer det slik at relevant alternativ er romertall iii. Det er denne som er gjort gjeldende for nordsamisk.

Artikkel 8 første ledd bokstav a romertall iii forplikter staten til å gjøre barnehagetilbudet, eller en vesentlig del av det, tilgjengelig på de relevante regions- eller minoritetsspråkene. Disse tiltakene skal i det minste gjennomføres for barn hvis foreldre anmoder om det, og hvis antall barn anses som tilstrekkelig.

Det kreves ikke at hele barnehagetilbudet skal gis på det aktuelle språket, men en «vesentlig del» av det. Hva som regnes som vesentlig er ikke nærmere beskrevet i den forklarende rapporten, men en naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at det er tale om en ikke ubetydelig del.

I den forklarende rapporten sies det ingenting om hva som menes med «tilgjengelig». Departementet legger til grunn at ordlyden «tilgjengelig» ikke tilsier at det må foreligge en lovfestet rettighet for at bestemmelsen skal anses oppfylt, men at det aktuelle tilbudet må være av et visst omfang, herunder være tilgjengelig for flere barn i ulike kommuner, før bestemmelsen kan sies å være oppfylt.

Spørsmålet er om barnehagetilbudet, eller en vesentlig del av det, er «tilgjengelig» på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Barnehageloven § 2 tredje ledd slår fast at barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur. Det er kommunen som er lokal barnehagemyndighet, og ansvarlig for at barnehagetilbudet til samiske barn i samiske distrikt[3] bygger på samisk språk og kultur, jf. § 10 tredje ledd første punktum. Det forutsetter at personalet har kunnskap om samisk språk

[3] Med samiske barn menes barn av foreldre eller forelder som kan skrives inn i samemanntallet, jf. sameloven § 2-6. Med samisk distrikt menes forvaltningsområdet for samisk språk, jf. sameloven § 3-1.

og kultur, men det betyr ikke nødvendigvis at personalet bør ha utdanning som samisk barnehagelærer.

I øvrige kommuner skal «forholdene legges til rette for» at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur, jf. § 10 tredje ledd andre punktum. Samiske barn utenfor samiske distrikt har dermed ikke rett til samisk barnehagetilbud. Bestemmelsen innebærer at der hvor foreldrene ønsker det, skal barnehagens ansatte ha kjennskap til og legge vekt på at også den samiske kulturen skal være del av barnehagens innhold. Bestemmelsen krever ikke at det skal være samisktalende personale i barnehagen.

Rammeplan for barnehagen fastsetter utfyllende bestemmelser om barnehagens innhold og oppgaver – og trådte i kraft 1. august 2017. Rammeplanen slår fast at samiske barnehager skal fremme barnas samiskspråklige kompetanse, styrke barnas samiske identitet og videreføre samiske verdier, samisk kultur og tradisjonskunnskap. Barnehagetilbudet skal være en integrert del av det samiske samfunnet. I samiske barnehager skal samisk være hovedspråk, og det er en forutsetning at personalet behersker samisk språk og har kunnskap om samisk kultur.

Rammeplanens føringer for samiske barnehager gjelder tilsvarende for samiske avdelinger i norske barnehager. Kapittel 1, *Barnehagens verdigrunnlag,* slår fast at samiske barn i barnehage skal få støtte til å bevare og utvikle sitt språk, sin kunnskap og sin kultur uavhengig av hvor i landet de bor. Innholdet i barnehagetilbudet til samiske barn utenfor samiske distrikt skal tilpasses barnas samiske bakgrunn. Dette innebærer at samiske barn og foreldre har rett til å forvente at personalet har kjennskap til, og legger vekt på, at den samiske kulturen skal være en del av barnehagens innhold. Det skal også legges til rette for «at barna kan få møte samisk språk».

Sametinget har tilskuddsordninger for samiske barnehager og samiske avdelinger i norske barnehager.

I dag er det ikke noe tilbud om barnehagelærerutdanning i lulesamisk og sørsamisk, og det er mangel på personale med formell kompetanse. I 2021 planla Nord universitet å starte opp tilbud om arbeidsplassbasert barnehagelærerutdanning i lulesamisk og sørsamisk på deltid over fire år. Det betyr at om alt går etter planen, vil de første kandidatene bli uteksaminert i 2025. Mangelen på personale med samisk språk- og kulturforståelse gjør barnehagetilbudene svært sårbare, og det er usikkerhet knyttet til stabiliteten i tilbudet.

Som følge av dette er det er vanskelig å si at bestemmelsen er oppfylt i praksis. Departementet mener derfor at bestemmelsen i minoritetsspråkpakten artikkel 8 bokstav a romertall iii kun kan regnes som «formelt oppfylt».

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

Kvensk

Lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager (barnehageloven) inneholder ingen bestemmelser om bruk av kvensk i barnehagene. Det er imidlertid iverksatt tiltak for å gjøre kvensk barnehagetilbud tilgjengelig.

Utdanningsdirektoratet tildeler midler til å styrke kvensk barnehagetilbud. Midlene har i stor grad gått til prosjekter knyttet til Kainun institutti – Kvensk institutt, som over flere år har jobbet med kvensk språkreir og språkdusj som språkrevitaliseringsprosjekt. Prosjektene har i stor grad hatt fokus på språkstimulering for barn i barnehager, støtte til foreldre for at de skal kunne hjelpe sine barn i tospråklig utvikling, øke kunnskapen blant barnehagelærere som jobber med kvensk språk i barnehager og skape nettverk mellom disse. Det er også kommuner som har fått tildelt midler til tiltak i egne barnehager for å løfte frem kvensk språk og kultur.

Prosjekt Kvensk språkreir startet opp i 2014 i Porsanger og har skapt ny interesse for kvensk språk. Barnehageåret 2018/2019 hadde Kvensk institutt språkreir med 28 barn i tre barnehager hver uke. I tillegg har instituttet hatt tilbud om språkkurs til barnehageansatte slik at ansatte nå har grunnleggende kunnskaper i kvensk språk muntlig og skriftlig, slik at de blant annet kan lese høyt for barna. Språkprosjektet har ført til at det er opprettet en egen kvensk avdeling i Bærtua barnehage i Porsanger kommune.

Det var språkdusj i seks barnehager i Nordreisa før koronasituasjonen. Tilbudet har i 2021 blitt noe redusert grunnet smitteverntiltak. Det har vært rundt 80 barn og 20 ansatte som har deltatt på samlingene.

Våren 2020 var det i tillegg 11 barn fra 7 familier som deltok på språkdusj med språkforbilder på kveldstid en gang pr uke. I tillegg har det vært arrangert nybegynnerkurs i kvensk hvor to foreldre og en barnehageansatt har deltatt.

Kulturskolen i Kåfjord startet høsten 2019 et pilotprosjekt i barnehagene i Kåfjord for å løfte fram kvensk språk og kultur. De opplevde å nå gode resultater og videreførte derfor prosjektet ut 2020. Til sammen var det om lag 50 barn som deltok på kvensk språkdusj. I tillegg var flere av barnehagens ansatte med sammen med barna i hver undervisningsøkt. Kulturskolen opplevde, og har fått tilbakemelding på, at barna og de ansatte har hatt stor glede og nytte av å delta i prosjektet og ønsker det videreført. Kulturskolen opplever å ha nådd gode resultater så langt, og mener det derfor er hensiktsmessig å videreføre og utvikle prosjektet kommende år for på sikt å gjøre dette til et fast tilbud.

Selv om det er iverksatt tiltak for å gjøre barnehagetilbudet tilgjengelig for barn i ulike kommuner, viser departementet til at det aktuelle tilbudet er av begrenset karakter og kun tilgjengelig for barn i noen få utvalgte kommuner. På denne bakgrunn finner vi bestemmelsen kun for å være delvis oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.2.2 Artikkel 8 første ledd bokstav b – Grunnskoleopplæring

Bokstav b omhandler grunnskoleopplæring. Relevant alternativ er romertall iv.

Etter romertall iv er statene forpliktet til å «sørge for» undervisning til de elever hvis foreldre anmoder om det, og dersom antallet elever anses tilstrekkelig. Det følger av bestemmelsen at undervisningen kan gis helt eller delvis på det aktuelle språket jf. romertall i og ii, eller som et eget fag som en integrert del av pensumet jf. romertall iii.

Spørsmålet er om det innenfor grunnskoleopplæringen finnes undervisning i eller på lulesamisk, sørsamisk og kvensk, og hvorvidt dette utgjør en integrert del av av Kunnskapsløftets kompetansemål.

Lulesamisk og sørsamisk

Samiske barns rett til opplæring i og på samisk følger av opplæringsloven kapittel 6 og forskrift til opplæringsloven (opplæringsforskriften). Etter opplæringsloven § § 6-2[4] har alle elever i grunnskolen i samiske distrikt, både samer og ikke-samer, rett til opplæring i samisk og på samisk.

Kautokeino kommune, Karasjok kommune, Tana kommune, Nesseby kommune, Porsanger kommune, Kåfjord kommune og Lavangen kommune og Tjeldsund kommune i Troms og Finnmark, Hamarøy kommune og Hattfjelldal kommune i Nordland, og Snåsa kommune, Røyrvik kommune og Røros kommune i Trøndelag, utgjør forvaltningsområdet for samisk språk. I disse kommunene har alle elever rett til opplæring etter «Kunnskapsløftet – Samisk», og de har også mulighet til å velge samisk som opplæringsspråk, jf. opplæringsloven § 6-1.

I kommuner som ligger utenfor det samiske forvaltningsområdet, har alle elever rett til opplæring i samisk språk på individuelt grunnlag, jf. opplæringsloven § 6-2 femte ledd. Dersom minst ti elever i en kommune ønsker det, har elevene også rett til opplæring på samisk, jf. § 6-2 annet ledd. Læreplanene i samisk gjelder for elever som har samisk opplæring utenfor samiske distrikt. Elever som har rett til opplæring i samisk har rett til alternativ form for slik opplæring når opplæringen ikke kan bli gitt av egnet opplæringspersonale ved skolen, typisk fjernundervisning, jf. opplæringsloven § 6-2 femte ledd jf. forskrift til opplæringsloven § 7-1.

I skoleåret 2020–2021 var det i alt 113 elever som hadde opplæring i lulesamisk i grunnskolen. Av disse hadde 33 opplæring i lulesamisk som førstespråk. 56 elever hadde opplæring i lulesamisk som andrespråk 2 og 24 elever hadde lulesamisk som andrespråk 3. 18 elever hadde lulesamisk som andrespråk i videregående skole. 27 barn fikk lulesamisk barnehagetilbud i 2021.

I skoleåret 2020–2021 var det i alt 101 elever som hadde opplæring i sørsamisk i grunnskolen. Av disse hadde 35 elever opplæring i sørsamisk som førstespråk, 50 elever med opplæring i sørsamisk som andrespråk 2 og 16 elever med sørsamisk som andrespråk 3. 23 elever hadde sørsamisk som andrespråk i videregående opplæring. 50 barn fikk sørsamisk barnehagetilbud i 2021.

Riksrevisjonen undersøkte i 2019 oppfølgingen av den retten samiske elever har til opplæring i og på samisk, jf. Dok.nr. 3:05 (2019–2020). Hovedfunnene var at retten til

[4] Samisk defineres i opplæringsloven som nordsamisk, lulesamisk eller sørsamisk, jf. § 6-1.

samiskundervisning ble oppfylt, men at tilbudet om samiskundervisning ikke var godt nok kjent utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Det vises også til at det var svakheter i tilbudet om opplæring i og på samisk. Mangel på samiske læremidler svekket opplæringstilbudet og svakheter i organiseringen og gjennomføringen av fjernundervisningen medførte store ulikheter i opplæringstilbudet. Ifølge Riksrevisjonen var knapphet på samisklærere et vedvarende problem. Lærerrekrutteringen var svært sårbar, især innenfor lulesamisk, der alle som da tok lulesamisk grunnskolelærerutdanning måtte ta jobb i skolen for at en skulle klare å erstatte lærerne som snart gikk av med pensjon.

Departementet viser til at retten til opplæring i og på samisk er en lovfestet rettighet. Selv om det foreligger svakheter og utfordringer med dagens organisering og gjennomføring av samiskundervisningen, konkluderte Riksrevisjonens rapport fra 2019 med at retten til samiskopplæring som hovedregel ble oppfylt. Departementet anser på bakgrunn av dette at opplæringslovens bestemmelser å være i overensstemmelse med minoritetsspråkpakten art. 8 bokstav b romertall iv.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Innholdet i grunnskoleopplæringen er regulert i Lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den videregående opplæringen (opplæringsloven) §§ 2-2 til 2-7 med forskrifter om Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.

Etter opplæringsloven § 2-7 har elever med kvensk/norskfinsk bakgrunn, ved grunnskoler i Troms og Finnmark, rett til opplæring i kvensk eller finsk, der minst tre elever krever det. Der undervisningen ikke kan gis av undervisningspersonalet ved den aktuelle skolen, skal alternative former for opplæring tilbys, jf. § 2-7 annet ledd. Dette kan bestå i «fjernundervisning, intensivundervisning eller særlige leirskoleopphold», jf. forskrift til opplæringsloven § 7-1. Det gis opplæring i kvensk eller finsk som andrespråk fra første til tiende trinn.

Departementet finner med dette opplæringslovens bestemmelser å være i overensstemmelse med minoritetsspråkpakten art. 8 bokstav b romertall iv.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.2.3 Artikkel 8 første ledd bokstav c – Videregående opplæring

Bokstav c gjelder videregående opplæring. Relevant alternativ er romertall iv, jf. romertall iii.

Etter romertall iv er statene forpliktet til å «sørge for» undervisning når elever eller foreldre anmoder om det, og dersom antallet elever anses tilstrekkelig. Det følger av bestemmelsen at undervisningen kan gis helt eller delvis på det aktuelle språket jf. romertall i og ii, eller som et eget fag som en integrert del av pensumet jf. romertall iii.

Når det gjelder videregående opplæring og yrkesopplæring, er det i den forklarende rapporten tatt høyde for at alderen på elevene kan variere. Derfor er det i underparagrafene c (iv) og d (iv) også åpnet for krav fra elevene selv.[5]

Spørsmålet i det følgende er om videregående opplæring er «tilgjengelig» i eller på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Etter opplæringsloven § 6-3 første ledd har samiske elever rett til opplæring i samisk i videregående opplæring, uansett hvor i landet de bor.[6] Elevene velger selv hvilket samisk språk de skal ha opplæring i – nordsamisk, lulesamisk eller sørsamisk. Det er imidlertid ikke lovfestet rett til opplæring på samisk i videregående skole, verken for norske eller samiske elever.

Grong videregående skole og Røros videregående skole tilbyr undervisning i sørsamisk. Elever fra andre steder i landet kan få fjernundervisning i sørsamisk fra ressursskolene eller fra Sørsamisk kunnskapspark i Hattfjelldal. Elever i videregående opplæring som ønsker opplæring i lulesamisk, får denne opplæringen gjennom fjernundervisning fra Bodin videregående skole og Knut Hamsun videregående skole.

På grunn av at mange sørsamiske og lulesamiske elever bor spredt over hele Norge, skjer store deler av undervisningen til sørsamiske og lulesamiske elever i videregående skole i praksis gjennom fjernundervisning.

Bestemmelsen sier ikke noe om at denne undervisningen må skje i en skoleklasse. Departementet legger derfor til grunn at fjernundervisning regnes som likeverdig med stedlig undervisning, og at opplæringslovens regler oppfyller kravet i minoritetsspråkpakten artikkel 8, første ledd bokstav c, jf. romertall iv, jf. romertall iii om «å sørge for at undervisning i de relevante regions- eller minoritetsspråkene inngår som en integrert del av pensumet».

Det vises for øvrig til omtalen under artikkel 8 første ledd bokstav b om utfordringer knyttet til lærere og læremidler. Det er grunn til å påpeke at lærerrekrutteringen for videregående opplæring er enda mer sårbar enn for grunnskolens trinn 1–7, da det for dette nivået ikke er noen strukturert lærerutdanning.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Opplæringsloven inneholder ingen regler om opplæring i kvensk eller finsk i den videregående skolen. Læreplanen i kvensk eller finsk som andrespråk har kompetansemål

---

[5] Gramstad, Sigve, *Minoritetsspråk i Europa* (1996) s. 84.

[6] For samiske elever som har rett til opplæring i samisk er det utviklet egne læreplaner for Kunnskapsløftet - samisk. Disse planene er likeverdige og parallelle læreplaner for opplæring i samiske distrikt og for elever utenfor samiske distrikt som får samisk opplæring.

også for videregående opplæring, og eleven kan trekkes ut til eksamen. De videregående skolene kan velge å tilby faget. Noen skoler gjør det, men det er ikke en rettighet for elevene.

Det er altså tale om et tilbud – ikke en rettighet. Bokstav *c romertall iv* innebærer at myndighetene må «sørge for» undervisning. Der tilbudet er betinget av personell, kan ikke vilkåret anses som oppfylt. En slik tolkning er i samsvar med bokstav h: Myndighetene har ansvaret for utdanning av kompetente og tilstrekkelige lærekrefter. Bestemmelsen kan dermed ikke anses oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.2.4 Artikkel 8 første ledd bokstav d – Teknisk utdannelse og yrkesutdannelse

Bokstav d gjelder teknisk utdannelse og yrkesutdannelse. Relevant alternativ er romertall iv.

Etter romertall iv er statene forpliktet til å gjøre teknisk utdannelse og yrkesutdannelse, eller en vesentlig del av den, tilgjengelig på de relevante regions- eller minoritetsspråkene, eventuelt å sørge for at undervisning i slike språk inngår som en integrert del av pensumet. Disse tiltakene skal i det minste gjennomføres for elever som anmoder om det, og hvis antall anses tilstrekkelig.

Spørsmålet i det følgende er om en vesentlig del av teknisk utdannelse eller yrkesutdannelse, er «tilgjengelig» på lulesamisk, sørsamisk og kvensk. Eller om språkene tilbys som en integrert del av pensum.

Lulesamisk og sørsamisk

Departementet legger til grunn at bestemmelsen gjelder videregående opplæringsnivå. Per i dag finnes det verken yrkesopplæring på lulesamisk eller sørsamisk.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

Kvensk

Opplæringsloven inneholder ingen regler om opplæring i kvensk eller finsk i den videregående skolen. Læreplanen i kvensk eller finsk som andrespråk har kompetansemål også for videregående opplæring, og eleven kan trekkes ut til eksamen. De videregående skolene kan velge å tilby faget. Noen skoler gjør det, men det er ikke en rettighet for elevene.

Det er altså tale om et tilbud – ikke en rettighet. Bokstav *c romertall iv* taler om at myndighetene må «sørge for» undervisning. Der tilbudet er betinget av personell, kan ikke vilkåret anses som oppfylt. En slik tolkning er i samsvar med bokstav h: Myndighetene har ansvaret for utdanning av kompetente og tilstrekkelige lærekrefter. Bestemmelsen kan dermed ikke anses oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.2.5 Artikkel 8 første ledd bokstav e – Høyere utdannelse

Bokstav e gjelder høyere utdannelse. Statene har tre måter å oppfylle forpliktelsene på, jf. romertall i-iii. Romertall ii er den mest aktuelle forpliktelsen. Konvensjonsstatene skal ifølge denne bestemmelsen «sørge for» muligheten for studium i det aktuelle språket som fag. Dette gjelder, som nevnt, bare «innenfor det område hvor slike språk brukes».

Departementet vurderer det slik at minoritetsspråkpakten artikkel 8 bokstav e ikke stiller krav til hvilket nivå utdannelsen må være på. Det er kun snakk om å «provide facilities for the study of these languages as university and higher education subjects». Samtidig vil dette normalt forstås slik at studiene må være på et tilstrekkelig nivå og av et tilstrekkelig omfang til at de kan kvalifisere for arbeid. På høgskole- og universitetsnivå kan tallet på studenter være så lite at det ikke blir organisert undervisning eller forskning av økonomiske eller praktiske årsaker.

Plikten til å «sørge for» muligheten for studium stiller dermed krav om at myndighetene planlegger og iverksetter nødvendige tiltak for å sikre at det finnes studier i de relevante språk, og påser at tiltakene fungerer og er tilstrekkelige.

Spørsmålet i det følgende er om myndighetene har «sørget for» mulighetene for å ta studium i lulesamisk, sørsamisk og kvensk som fag, og påsett at tiltakene fungerer og er tilstrekkelige.

Lulesamisk og sørsamisk

Nord universitet har et nasjonalt ansvar for utdanning i lulesamisk og sørsamisk språk og kultur. Universitetet tilbyr utdanning i sørsamisk på nivå 1 og 2 (henholdsvis 30 og 60 studiepoeng). Disse kursene tilbys enkeltvis, men de kan inngå i bachelorgrad, grunnskolelærerutdanning og barnehagelærerutdanningen. Videre tilbyr Nord universitet lulesamisk og sørsamisk grunnskolelærerutdanning for nivå 1-7 (mastergrad) og bachelorprogram i lulesamisk. Det gis ikke bachelorutdanning i sørsamisk og heller ikke masterutdanning i noen av disse språkene.

Overholdelse av forpliktelsene er utfordrende i praksis fordi det mangler tilbud i sørsamisk bachelor og master, og fordi det ikke er etablert master i lulesamisk, i tillegg til manglende barnehagelærerutdanning i sørsamisk og lulesamisk. Det mangler også grunnskolelærerutdanning for nivå 5–10, og det er ikke lektorprogram i fagene. Opptak til PPU for å kvalifisere for undervisning i videregående skole, går i dag via master i et annet fag og minimum 60 studiepoeng i sørsamisk eller lulesamisk. I tillegg har det ennå ikke kommet ut kandidater fra grunnskolelærerutdanningene – de første kommer etter planen i henholdsvis 2023 (lulesamisk) og 2024 (sørsamisk). De første kandidatene fra den arbeidsplassbaserte barnehagelærerutdanningen med samisk profil kommer etter planen i 2025 (lulesamisk). På denne bakgrunn finner vi at bestemmelsen ikke er oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

Kvensk

UiT Norges arktiske universitet tilbyr årsstudium (60 studiepoeng) i kvensk språk og kultur, samt samt bachelor i kvensk og finsk (180 studiepoeng) og mastergradsstudier i kvensk og finsk (120 studiepoeng). UiT tilbyr også kvensk som eget fag i grunnskolelærerutdanningen.

Det er imidlertid svært få studenter og store rekrutteringsproblemer til disse utdanningene, og overholdelse av forpliktelsen er dermed svært vanskelig i praksis. På denne bakgrunn kan bestemmelsen ikke sies å være oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.2.6 Artikkel 8 første ledd bokstav f – Voksenopplæring og etterutdannelse

Bokstav f gjelder voksenopplæring og etterutdannelse og inneholder tre alternativer.

Departementet mener relevant alternativ er romertall ii. Etter bestemmelsen skal offentlige myndigheter tilby det aktuelle språket som fag for voksenopplæringen og etterutdannelsen.

Spørsmålet er om lulesamisk, sørsamisk og kvensk tilbys som fag innen voksenopplæringen og etterutdannelsen.

Lulesamisk

Det følger av sameloven § 3-8 at enhver har rett til opplæring i samisk. I merknadene til § 3-8 vises det til at bestemmelsen retter seg mot dem som på grunn av alder, bosted mv. ikke omfattes av annet regelverk som gir rett til opplæring i samisk. Retten til voksenopplæring gjelder for alle, både samer og ikke-samer, jf. merknadene til bestemmelsen i Ot.prp. nr. 60 side 49. Det finnes per i dag ikke tilbud om stedlig voksenopplæring i lulesamisk, men nettskolen E-skuvla tilbyr nettbasert voksenopplæring i lulesamisk. Ettersom minoritetsspråkpakten ikke stiller krav om at undervisningen må være stedlig, anser departementet bestemmelsen for å være oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Sørsamisk

Det vises til det som er nevnt ovenfor om rett til voksenopplæring i sameloven § 3-8.

Det er opprettet samiske språksentre i kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk. I sørsamisk område gjelder dette i kommunene Røros, Snåsa, Røyrvik og Hattfjelldal. Språksentrene skal arbeide med å styrke samisk språk i området, blant annet gjennom voksenopplæring.

Aajege – samisk språk- og kompetansesenter på Røros og Gielem Nastedh i Snåsa, tilbyr også voksenopplæring i sørsamisk. Det er mulig å ta eksamen og få formell kompetanse gjennom språkkursene. E-skuvla tilbyr også nettbasert voksenopplæring i sørsamisk.

Departementet anser bestemmelsen for å være oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk
Voksenopplæring er regulert i henholdsvis opplæringslova, fagskoleloven og universitets- og høgskoleloven for utdanninger på de nivåene.

Det er opprettet fire kvenske språksentre og et kvensk kultursenter i Troms og Finnmark. Språksentrene gir tilbud om voksenopplæring i kvensk. Fra våren 2021 skal kvenske språksentre tilby 10 studiepoengs grunnkurs i kvensk gjennom UiT. Utdanningsdirektoratet tilbyr prosjektstøtte til å dekke vikarutgifter for barnehage- og skoleeiere som har ansatte som vil ta kurset. Fire deltakere gikk opp til eksamen våren 2021. Det er videre igangsatt kurs også i Kvænangen og Skibotn. Vadsø kvensenter har planer om å starte opp tilsvarende kurs i januar 2022.

Myndighetene må dermed sies å tilby kvensk som fag innen voksenopplæringen. Bestemmelsen anses på denne bakgrunn som oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.2.7 Artikkel 8 første ledd bokstav g – Undervisning i kultur og historie

Artikkel 8 første ledd bokstav g pålegger statene å treffe nødvendige tiltak for å sikre at det gis undervisning i den historien og kulturen som er reflektert i det aktuelle språket. I den forklarende rapporten fremgår det at bestemmelsen retter seg mot «ikke-brukere» av det aktuelle språket. Hensikten er at kulturen som hører til det aktuelle språket skal være kjent i hele befolkningen.

Spørsmålet er dermed om det er iverksatt tiltak for å sikre at det undervises i samisk og kvensk historie og kultur, for hele befolkningen.

Lulesamisk og sørsamisk
Som ledd i fagfornyelsen for grunnskole og videregående opplæring ble det ved kongelig resolusjon 1. september 2017 fastsatt en generell del av læreplanverket (Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen). Læreplanverket har status som forskrift og legger rammer for innholdet i opplæringen, og må leses i lys av opplæringsloven og annet relevant regelverk. Det skal være samisk innhold i læreplanene både for Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet samisk. Ifølge planverket skal alle skoler i Norge gi opplæring om samer og samiske forhold. Elevene skal blant annet lære om samenes historie og kamp for likeverd, om samenes rettigheter som urfolk, og om mangfold og variasjon i samisk kultur og samfunnsliv.

Et av de fastsatte læringsutbyttene i forskriftene om grunnskolelærerutdanning er videre at kandidatene «kan styrke internasjonale og flerkulturelle perspektiver ved skolens arbeid, bidra til forståelse av samenes status som urfolk og stimulere til demokratisk deltakelse og bærekraftig utvikling».

Myndighetene har med med dette sikret at samenes historie og kultur beskrives i undervisningen. Norsk lovgivning må dermed sies å være i samsvar med minoritetsspråkpakten artikkel 8 første ledd bokstav g.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

I følge læreplanverket skal alle skoler i Norge gi opplæring om de nasjonale minoritetene, herunder kvener/norskfinner. Elevene skal lære om at de nasjonale minoritetene har bidratt til å forme den norske kulturarven, og opplæringen skal gi kunnskap om disse folkegruppene. Myndighetene har med andre ord sikret at kvenenes/norskfinnenes historie og kultur er beskrevet i undervisningen. Bestemmelsen må dermed anses som oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.2.8 Artikkel 8 første ledd bokstav h – Grunnutdanning og etter- og videreutdanning av lærere

Bokstav h omhandler grunnutdanning og etter- og videreutdanning av lærere. Bestemmelsen pålegger statene å «sørge for» opplæring av tilstrekkelig mange lærere til å gjennomføre forpliktelsene knyttet til språkopplæring. Enten gjennom grunnutdanning eller videreutdanning.

Spørsmålet er dermed om myndighetene sørger for at det utdannes tilstrekkelig mange lærere i lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

<u>Grunnutdanning</u>

Det er forskriftsfestet egne rammeplaner for samisk barnehagelærerutdanning og samiske grunnskolelærerutdanninger. Utdanningene er likeverdige med tilsvarende norske utdanninger.

Fra høsten 2021 planla Nord universitet å starte opp arbeidsplassbasert barnehage-lærerutdanning med samisk profil der det vil bli mulig å velge mellom lulesamisk og sørsamisk språk. Utdanningen vil bli gitt på deltid over fire år.

I 2018 etablerte Nord universitet lulesamiske og sørsamiske grunnskolelærerutdanninger for nivå 1–7. På grunn av manglende studenter kom utdanningen i sørsamisk i gang først høsten 2019.

Nord universitet tilbyr også kortere språkstudier i lulesamisk og sørsamisk, samt bachelor i lulesamisk. For å kunne undervise i lulesamisk og sørsamisk på høyere klassetrinn, er en mulighet å kombinere språkstudier i samisk med en masterutdanning i et annet fag og

praktisk-pedagogisk utdanning (PPU). Det er ikke opprettet grunnskolelærerutdanning for nivå 5–10 eller masterutdanning i disse språkene ennå, og de første grunnskolelærerne for nivå 1–7 vil etter planen først være kvalifisert i 2023 (lulesamisk) og 2024 (sørsamisk), og de første barnehagelærerne i 2025.

I statsbudsjettet for 2020 fikk Nord universitet 5 millioner kroner lagt inn i rammen for å bygge opp fagmiljøene i lulesamisk og sørsamisk og støtte opp under lærerutdanningstilbudet.

Sametinget forvalter også en egen stipendordning for personer som ønsker å ta slik høyere utdanning. Målet for stipendordningen er å øke antallet barnehage- og grunnskolelærere med samisk språk- og kulturkompetanse.

Som nevnt under punkt 3.2.2 peker Riksrevisjonens rapport på at flere skoler har lav andel samiske elever og utfordringer med å få tak i samisklærere til deltidsstillinger. Dette gjelder særlig i lulesamisk og sørsamisk område. Konsekvensen av dette er at skoleeierne må velge alternative opplæringsformer framfor stedlig undervisning.

Det er fortsatt stor mangel på lærere i lulesamisk og sørsamisk. På bakgrunn av manglene i utdanningstilbudet i lulesamisk og sørsamisk innen språk, barnehagelærerutdanning og praktisk pedagogisk utdanning (PPU), er bestemmelsen bare delvis oppfylt.

Det er svært vanskelig å rekruttere studenter til lulesamisk og sørsamisk lærerutdanning. I tillegg mangler også flere typer lærerutdanning i lulesamisk og sørsamisk.

Etterutdannelse

Det er mulig å ta kortere emner i lulesamisk og sørsamisk som etterutdannelse for lærere. Minimum for å ha undervisningskompetanse er 30 studiepoeng i grunnskolen og 60 studiepoeng i videregående opplæring.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

Kvensk

I 2015 gjennomførte NORUT en kartlegging av årsaker til frafall i finsk som andrespråk. Undersøkelsen viser at en av årsakene til at færre elever begynner med kvensk eller finsk, og at et relativt stort antall elever faller fra underveis i skoleløpet, er mangel på kvalifiserte lærere. Det er iverksatt ulike tiltak for å bedre rekrutteringen av lærere som kan undervise i kvensk språk.

Det er mulig å ta kvensk som del av grunnskolelærerutdanningen (GLU) ved UiT Norges arktiske universitet avdeling Alta og Kirkenes. Kvensk kan være valgfag både i GLU 1–7 og GLU 5–10. Dette valgfaget gis også som videreutdanning for lærere.

UiT – Norges arktiske universitet gir i Tromsø videre årsstudium i kvensk og bachelor- og masterutdanning i kvensk og finsk (det var ikke opptak i 2021). Master i kvensk og finsk og praktisk-pedagogisk utdanning (PPU) kvalifiserer for undervisning i kvensk og finsk i videregående opplæring. Et årsstudium i kvensk i kombinasjon med master i et annet fag og PPU gir også undervisningskompetanse i kvensk i videregående opplæring.

For å rekruttere flere lærere med kompetanse i kvensk språk, er det innført en ordning med sletting av gjeld i Statens lånekasse for utdanning for personer som tar minst 60 studiepoeng

i kvensk som en del av, eller i tillegg til, en lærerutdanning. Kvensk språk er dermed inkludert i ettergivelsesordningen som tidligere var reservert for søkere som tar samisk som del av, eller i kombinasjon med en lærerutdanning. Ordningen er en oppfølging av Målrettet plan 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk.

Gjennom muligheten til å enten ta med kvensk som del av grunnskolelærerutdanningen ved UiT Norges arktiske universitet eller å ta PPU for studenter med master og minst et årsstudium kvensk i fagkretsen, kombinert med gjeldssletteordningen for studielån, har man fra myndighetenes side lagt til rette for at flere skal stimuleres til å ta kvensk som del av lærerutdanningen.

Det er imidlertid ikke utdannet nok lærere i kvensk til å kunne gjennomføre alle forpliktelsene under artikkel 8 første ledd bokstav a til g. På denne bakgrunn finner departementet bestemmelsen kun som delvis oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.2.9 Artikkel 8 første ledd bokstav i – Tilsyn eller overvåkingsorgan

I bokstav i oppstilles det krav om at det skal opprettes organ som skal føre tilsyn med undervisningen på det aktuelle språket. Utover at tilsynet skal «overvåke» de tiltak som er truffet og «utarbeide periodiske rapporter» om sine resultater, er det ikke konkretisert nærmere på hvilken måte eller med hvilken hyppighet slik tilsyn skal føres. Heller ikke i den forklarende rapporten er innholdet i et slikt tilsyn eller overvåkingsorgan nærmere beskrevet. Det sies imidlertid at et slikt organ kan være «i regi av utdanningsmyndighetene eller en uavhengig institusjon». Departementet legger dermed til grunn at det nærmere innholdet i, og omfanget av tilsynet, er opp til statene selv å vurdere.

Spørsmålet er om det er opprettet et tilsynsorgan som nevnt som har til hensikt å føre tilsyn med de utdanningstilbudene som gis for lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk

Etter barnehageloven § 9 første ledd og opplæringsloven § 14-1 første ledd skal statsforvalterne føre tilsyn med lovligheten av kommunens oppfyllelse av plikter som barnehagemyndighet, samt føre tilsyn med at kommunene og fylkeskommunene oppfyller de plikter de er pålagt i eller i medhold av opplæringsloven. Disse oppstiller til sammen en rekke forhold det skal føres tilsyn med, hvem som skal føre dette tilsynet og på hvilken måte tilsynet skal gjennomføres.

Statsforvalteren i Troms og Finnmark og Statsforvalteren i Nordland tildeler årstimer til opplæring i samisk, midler til samiskopplæring og studiehjemler i samisk. Statsforvalteren fører også et generelt tilsyn med samiskopplæringen i skolen og samisk tilrettelegging i barnehagen. Det som imidlertid kan innvendes er at norsk lovgivning ikke stiller særskilte krav til at tilsynsmyndigheten skal utarbeide «periodiske rapporter» om opplæring ved grunnskolene og i videregående opplæring.

NOKUT – Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen – er et faglig uavhengig forvaltningsorgan under Kunnskapsdepartementet, som er gitt myndighet til å føre tilsyn med

høyere utdanningsinstitusjoners sikring og utvikling av egen utdanningskvalitet. NOKUT kan ut fra egen vurdering føre tilsyn med alle studietilbud ved hver institusjon og fører regelmessig tilsyn med de høyere utdanningsinstitusjonenes system for kvalitetssikring. NOKUT bruker sakkyndige komiteer og skriver rapporter i forbindelse med alle tilsyn, akkrediteringer, reakkrediteringer og regelmessige kontroller av institusjonenes kvalitetssikringssystem. Disse publiseres på NOKUTs nettsider i henhold til universitets- og høyskoleloven (uhl.) §§ 2-1 og 3-2 studiekvalitetsforskriften og studietilsynsforskriften. NOKUT følger i dette arbeidet de omforente kriteriene i Det europeiske området for høyere utdanning der 49 land deltar (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG).

Selv om tilsynsmyndigheten ikke er pålagt å lage periodiske rapporter, mener departementet at norsk lovgivning oppfyller kravet til et forsvarlig tilsyn. Vi viser til at dersom det gjennomføres lovpålagt tilsyn, vil tilsynsmyndigheten også måtte utarbeide en tilsynsrapport, som må anses å oppfylle de krav som følger av minoritetsspråkpakten artikkel 8 første ledd bokstav i.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.2.10 Artikkel 8 annet ledd – Undervisning utenfor det tradisjonelle området

Minoritetsspråkpakten begrenser normalt beskyttelsen av regions- eller minoritetsspråkene til de geografiske områdene hvor de tradisjonelt har vært brukt. Artikkel 8 *annet ledd* representerer imidlertid et unntak fra denne regelen, og gjelder undervisning utenfor områdene der språket tradisjonelt brukes. Etter denne bestemmelsen skal myndighetene enten «tillate, oppmuntre eller sørge for» undervisning i eller på minoritetsspråket på alle passende nivåer i utdannelsen.

Ordlyden «oppmuntre» tilsier at det ikke stilles strenge krav, men at det likevel kreves en eller annen form for aktiv handling fra statens side for at vilkåret kan sies å være oppfylt. Tiltakene i annet ledd er fleksibelt utformet, og det vil også her være antall brukere som avgjør om tiltak bør settes i verk.

Spørsmålet er om myndighetene har oppmuntret til undervisning i eller på lulesamisk, sørsamisk og kvensk utenfor de geografiske områdene hvor de tradisjonelt har vært brukt.

Lulesamisk og sørsamisk

Som vist til ovenfor i kapittel 3.2.2, 3.2.3 og 3.2.6 er opplæring i lulesamisk og sørsamisk også tilgjengelig utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Det legges derfor til grunn at artikkel 8 annet ledd er oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

I grunnskolene utenfor Troms og Finnmark har ikke elever rett til opplæring i kvensk eller finsk og det gis ikke annen høyere utdanning i kvensk eller finsk enn den som tilbys ved UiT Norges arktiske universitet.

Det betyr imidlertid ikke at myndighetene ikke «tillater» undervisning utenfor det tradisjonelle området, dersom noen skulle ønske å tilby slik undervisning. Som nevnt ovenfor synes forutsetningen for å oppfylle bestemmelsene i artikkel 8 annet ledd, å være en aktiv rolle fra myndighetenes side når det gjelder å legge til rette for undervisning og studier i kvensk og finsk utenfor Troms og Finnmark. En slik aktiv rolle har ikke myndighetene i dag. På denne bakgrunn finner departementet vilkåret for ikke å være oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.3 Artikkel 9 – Rettspleie

Artikkel 9 gjelder rettspleie, og er delt i tre ledd. Første ledd gjelder saker til behandling for domstolene. Artikkel 9 første ledd skiller videre mellom straffesaker (bokstav a), sivile saker (bokstav b), og rettsforhandlinger som knytter seg til administrative spørsmål (bokstav c). Alternativene under hvert av disse bokstavene er tilpasset de ulike rettsområdene.

Bruk av tolk og oversettinger skal i straffesaker være vederlagsfritt. I sivile saker er det ikke spesifikt tatt stilling til hvordan utgiftene skal dekkes. Det er dermed opp til staten selv å avgjøre dette. Bokstav d forutsetter videre at bruk av tolk og/eller oversetter i slike saker heller ikke skal koste noe ekstra for de berørte partene.

Første ledd kommer til anvendelse i de «domsdistrikter hvor antall beboere som bruker regions- eller minoritetsspråk rettferdiggjør de tiltak som er spesifisert» i bokstavene a til c. Det er situasjonen til det enkelte språk som avgjør hvilke tiltak som skal settes i verk. Bestemmelsen forutsetter videre at dommeren ikke anser tiltakene som iverksettes for å «hemme en forsvarlig» rettergang. Dette er ifølge den forklarende rapporten først og fremst for å unngå at behandlingen av saker tar uforholdsmessig lang tid, hensynet til likebehandling av partene, og at tiltak til vern for minoritetsspråk ikke blir utnyttet illojalt.

For at artikkel 9 skal komme til anvendelse er det en forutsetning at sakene blir ført for en «domstol». I den forklarende rapporten vises det til at europeiske land har ulik organisering av domstolstrukturen, der noen organ utenfor domstolsystemet har kompetanse til å avgjøre saker etter domstollignende behandling. Dette gjelder særlig rettsforhandlinger som knytter seg til administrative spørsmål. Hvorvidt slike organ skal regnes som «domstol», vil hvert enkelt land selv måtte ta stilling til.

Det geografiske virkeområdet er videre avgrenset mot behandling ved overordnende domstoler som er lokalisert utenfor det aktuelle geografiske området. Ifølge den forklarende rapporten vil det kunne få uheldige konsekvenser å inkludere slike domstoler, men det understrekes samtidig at minoritetsspråkpakten inneholder minimumsregler, og at det er fullt mulig (og ønskelig) at statene vurderer en utvidelse av bruken og vernet av slike språk, også utenfor den rammen som er satt i pakten.

Annet ledd omhandler juridiske dokumenter og tredje ledd omhandler lovtekster.

3.3.1 Artikkel 9 første ledd bokstav a – Straffesaker

Minoritetsspråkpakten artikkel 9 første ledd bokstav a gjelder for avgjørelse av en straffesak («criminal proceedings»).[7] Bestemmelsene i bokstav a er nokså spesifikt og konkret utformet. Alle alternativene er selvstendige (jf. uttrykket «og/eller»).

Etter alternativet i romertall i skal domstolene «sørge for» at rettsforhandlingene føres på regions- eller minoritetsspråket, etter anmodning fra en av partene. Ordlyden «sørge for», må forstås slik at domstolene må legge til rette for at rettsforhandlingene faktisk kan føres på det aktuelle språket. Men det ligger en viktig avgrensning i retten til å føre rettsforhandlingene på det aktuelle språk, ved at den kun kommer til anvendelse innenfor det definerte geografiske området. For lulesamisk og sørsamisk sin del vil dette gjelde innenfor henholdsvis lulesamiske og sørsamiske kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk. For kvensk vil det eventuelt være aktuelt i Troms og Finnmark fylke.

Det første spørsmålet er om myndighetene oppfyller kravet til å «sørge for» at rettsforhandlingene kan føres på lulesamisk, sørsamisk og kvensk dersom parten anmoder om det.

Lulesamisk og sørsamisk

Ved lov 21. desember 1990 nr. 78 fikk domstolloven en ny § 136a med henvisning til sameloven § 3-4, som innebar at samisk ble innført som rettsspråk i forvaltningsområdet for samisk språk. Når henvisningen fra domstolloven § 136a er inntatt i domstolloven, og ikke en av prosesslovene, følger det av dette at sameloven § 3-4 både gjelder i sivile saker og i straffesaker.

Utenfor anvendelsesområdet for sameloven § 3-4 er retten til å benytte et annet språk forbeholdt personer som ikke behersker norsk, jf. de generelle bestemmelsene i domstolloven § 135. Sameloven § 3-4 er en spesialbestemmelse om utvidet bruk av samisk i rettsvesenet.

Etter sameloven § 3-4 første ledd nr. 4 kan en part begjære at forhandlingsspråket skal være samisk. Avgjørelsen beror på dommerens skjønn. Dersom det besluttes at forhandlingene skal foregå på samisk, kan det bli behov for tolk av hensyn til den som ikke kan samisk, jf. sameloven § 3-4 første ledd nr. 3 annet punktum. I og med at alle aktører kan velge språkbruk uavhengig av om «forhandlingsspråket» er norsk eller samisk, vil forhandlingsspråket i praksis være det språket forhandlingene blir ledet på.

Adgangen for rettens administrator etter sameloven § 3-4 første ledd nr. 4 og 5 til å beslutte at samisk skal være forhandlingsspråk og at rettsboken skal føres på samisk, kan vanskelig tenkes benyttet dersom administrator ikke har gode kunnskaper i samisk.

---

[7] Normalt vil det ikke være vanskelig å avgjøre om det foreligger en straffesak. Men i konvensjonspraksis har det vært nødvendig å trekke grensen i forhold til disiplinærsaker, bagatellartede forseeler, rettergangsstraff og tilleggsskatt. Problemstillingen drøftes blant annet av Møse 2002: s. 308 flg.

Domstoladministrasjonen har på forespørsel opplyst at det per i dag ikke er noen dommere som snakker lulesamisk eller sørsamisk i norske domstoler. I praksis er det dermed heller ikke mulig å gjennomføre en rettsforhandling på lulesamisk eller sørsamisk.

Det er også mangel på juridisk terminologi på de samiske språkene. Det juridiske fakultet ved UiT Norges arktiske universitet har, i samarbeid med Domstolsadministrasjonen og Justis- og beredskapsdepartementet, startet et forprosjekt for å utvikle samisk som rettsspråk. Siktemålet er blant annet å utvikle juridisk terminologi på lulesamisk og sørsamisk, i tillegg til nordsamisk.

Departementet legger likevel til grunn at minoritetsspråkpakten artikkel 9 første ledd bokstav a romertall i anses som oppfylt i norsk rett gjennom sameloven § 3-4 nr. 4. Innledningsordene til artikkel 9 nr. 1 viser at traktatspartene forplikter seg til å gjennomføre de ulike tiltakene «på den betingelse at bruken av muligheter som er gitt av denne paragraf av dommeren ikke anses å hemme en forsvarlig rettspleie». Dette tilsier at «kan»-regelen i sameloven § 3-4, som overlater til dommeren i den enkelte sak å vurdere hensiktsmessigheten av at forhandlingene foregår på samisk, er i tråd med konvensjonen.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Det er ikke gitt regler som gir adgang til å benytte kvensk som rettsspråk. I tillegg kommer utfordringene knyttet til mangel på kvenske tolker, kvensk juridisk terminologi og kvensk kompetanse i domstolene.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.3.1.1 Artikkel 9 første ledd bokstav a romertall ii

Artikkel 9 første ledd bokstav a romertall ii gir den tiltalte rett, men ingen plikt, til å bruke sitt språk under rettsforhandling. Ønsker den tiltalte å bruke det aktuelle språket under rettergangen, skal domstolen «garantere» at denne retten overholdes. I den forklarende rapporten vises det til at retten til å garantere den tiltalte å bruke sitt regions- eller minoritetsspråk, går lenger enn de rettighetene som følger av EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav e, som gir siktede rett til vederlagsfri bistand av tolk hvis vedkommende ikke kan «forstå eller tale det språk som blir brukt i retten». I den forklarende rapporten heter det:

> I likhet med underparagrafene b.ii og c.ii er denne basert på vurderingen om at selv om brukere av regions- eller minoritetsspråk snakker det offisielle språket, kan de, når de skal forklare seg for en rettsinstans, ha behov for å uttrykke seg på det språket som står dem følelsesmessig nærmest, eller som de behersker bedre. Det vil derfor være i strid med paktens hensikt å begrense språkets anvendelse til situasjoner der det er praktisk nødvendig. Ettersom denne bestemmelsen strengt tatt går utover menneskerettighetene, og i praksis gir tiltalte fritt valg og krever praktisk tilrettelegging for hans eller hennes avgjørelse, ble det ansett rimelig å åpne for at statene selv kunne vurdere om de ville godta den eller ikke, og for å begrense anvendelsen til visse rettskretser.

Tiltaltes rett etter artikkel 9 første ledd bokstav a romertall ii må etter dette innebære at tiltalte har rett til å snakke sitt språk uavhengig om han forstår eller snakker prosesspråket i staten.

Spørsmålet er om denne retten er oppfylt i norsk rett.

Lulesamisk og sørsamisk

I domstoler med «embetskrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet» har enhver rett til å snakke samisk i rettsmøter, jf. sameloven § 3-4 første ledd nr. 3. Hva som menes med rettsmøter følger av domstolloven § 122. Foruten hovedforhandling omfatter begrepet blant annet møter som holdes for muntlig saksforberedelse, bevisopptak, gransking, avsigelse av dommer og kjennelser i straffesaker, skiftesamlinger og rettslig skjønn. Tvangsforretninger ved namsmann og lensmannskjønn foregår ikke i rettsmøte. Skal noen som ikke kan samisk delta i forhandlingene, brukes en tolk som retten har oppnevnt eller godkjent, jf. annet punktum. Eventuelle kostnader knyttet til dette dekkes av det offentlige. Etter § 3-4 nr. 2 har enhver rett til å inngi prosesskriv mv. på samisk. Det offentlige sørger for oversettelse hvis skrivene skal meddeles motparten.

Departementet legger derfor til grunn at minoritetsspråkpakten artikkel 9 første ledd bokstav a romertall ii er gjennomført i norsk rett gjennom sameloven § 3-4 nr. 4.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Domstolloven § 135 er forstått slik at den gir retten både rett og plikt til å oppnevne tolk når vilkårene for dette er til stede. Hovedregelen etter domstolloven § 135 at det skal brukes tolk dersom noen «som ikke kan norsk» skal delta i rettsmøtet. Den anklagedes rettigheter er ikke uttrykkelig nevnt, men i rettspraksis er bestemmelsen tolket slik at den gir retten et ansvar for både å sikre at «interessen til de ikke norskkyndige ivaretas og at språkproblemer ikke fører til uriktige avgjørelser,» jf. Rt. 1986 side 573. I nevnte dom fant Høyesterett det tilstrekkelig at vedkommende «behersket norsk».

I Rt. 1991 side 1365 fant Høyesterett det tilstrekkelig at vedkommende hadde et «brukbart kjennskap til engelsk,» og at det derfor ikke var nødvendig å oppnevne tolk.

I et tilfelle hvor en person snakker kvensk og i tillegg behersker norsk, vil det ikke være nødvendig å oppnevne tolk. Ettersom man heller ikke har noe ubetinget krav på å velge selv hvilket språk man ønsker forhandlingene tolket på, dersom man behersker flere språk, anses ikke forpliktelsen i artikkel 9 første ledd bokstav a romertall ii som oppfylt for kvensk.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.3.1.2 Artikkel 9 første ledd bokstav a romertall iii

Etter romertall iii skal myndighetene sørge for at muntlige og skriftlige bevis og anmodninger skal kunne fremlegges på regions- eller minoritetsspråket. Det stilles ikke krav om at siktede ikke behersker majoritetsspråket.

Ordlyden "sørge for" tilsier at domstolene også skal betale for oversettelse dersom det er nødvendig. Spørsmålet i det følgende er om denne forplikelsen anses oppfylt for lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Etter sameloven § 3-4 første ledd nr.1 har enhver rett til å inngi prosesskriv med bilag, skriftlige bevis eller andre skriftlige henvendelser på samisk. Skal domstolen formidle henvendelsen til en motpart, sørger den for oversettelse til norsk. Oversettelse kan unnlates dersom motparten samtykker. Bestemmelsen er et unntak fra domstolloven § 136 hvor det fastslås at alle prosesskriv må inngis på norsk.

Begrepet «enhver» er ikke definert i lovteksten, men i samsvar med ordlyden legges det til grunn at siktede, vitner, sakkyndige og prosessfullmektiger har lik rett til å snakke samisk. Rettens medlemmer faller utenom regelen.

Uttrykket «andre skriftlige henvendelser» tar blant annet sikte på ulike former for begjæringer og annet i straffesaker, hvor det ikke er vanlig å snakke om "prosesskrifter". Det kan for eksempel være begjæring om bevisopptak, granskning, oppnevning av sakkyndige eller rettsmiddelerklæringer.

Skal domstolen formidle henvendelsen til en motpart, slik som i sivile saker, skal den etter § 3-4 første ledd nr. 1 annet punktum sørge for oversettelse til norsk. At domstolen skal «sørge for» oversettelse, betyr at domstolene skal betale for oversettelsen. Dersom motparten samtykker, kan oversettelse unnlates. Slikt samtykke kan være aktuelt der motparten selv behersker lulesamisk eller sørsamisk, og det heller ikke er aktuelt med oversettelse av hensyn til en eventuell forsvarer.

Departementet legger med dette til grunn at minoritetsspråkpakten artikkel 9 første ledd bokstav a romertall iii er gjennomført i norsk rett gjennom sameloven § 3-4 nr. 1.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

For muntlige bevis og anmodninger gjelder domstolloven § 135. Det vises til redegjørelsen ovenfor under romertall ii, i kapittel 3.3.1.1.

Adgangen til å fremlegge skriftlige bevis for retten på et annet språk enn norsk, er regulert i domstolloven § 136. Hovedregelen etter bestemmelsens første ledd er at skriftlige bevis må være skrevet på norsk eller oversatt til norsk. Unntak fra kravet om oversettelse gjelder når «alle vedkommende», det vil si partene og aktørene i saken, forstår det fremmede språket, jf. tredje punktum.

Utgifter til oversettelse dekkes av det offentlige så langt det er nødvendig for å ivareta siktedes interesser i saken, jf. EMK art. 6 nr. 3 bokstav e og Bøhn, Domstolloven: Kommentarutgave, § 136 note 3, Juridika. Siktede har altså ingen ubetinget rett til å få dekket utgifter til oversettelse, og kan dermed måtte dekke utgiftene selv dersom retten finner at oversettelse ikke er nødvendig.

Ettersom siktede og andre som skal forklare seg i saken ikke har rett til å forklare seg på kvensk dersom de kan norsk, og fremleggelse av skriftlige bevis på kvensk etter omstendighetene kan medføre utgifter for siktede knyttet til oversettelse, anses ikke forpliktelsen i artikkel 9 første ledd bokstav a romertall iii som oppfylt for kvensk.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.3.1.3 Artikkel 9 første ledd bokstav a romertall iv

I artikkel 9 nr. 1 bokstav a romertall iv er det fastsatt en plikt for traktatpartene – i praksis domstolene og påtalemyndigheten – til å «fremlegge, etter anmodning, dokumenter i tilknytning til rettsforhandlinger på det relevante regions- eller minoritetsspråk, om nødvendig ved bruk av tolker og oversettere, uten at dette medfører ekstra omkostninger for de berørte personer».

Ordlyden tilsier at traktatspartene forplikter seg til å utarbeide («produce») dokumenter som knytter seg til en straffesak på et minoritetsspråk, når det er fremsatt begjæring om det. Bestemmelsen sier ikke noe om *hvem* som kan ha rett til å få utlevert dokumenter på et minoritetsspråk, slik som i for eksempel bokstav a romertall (ii), hvor rettigheten uttrykkelig gjelder for «den tiltalte», og romertall (i) som omtaler «the parties». Departementet legger til grunn at det gjelder partenes – i praksis tiltaltes – rett til å få oversatt straffesaksdokumenter. Dette stemmer best overens med at ekspertkomiteen har vurdert at denne bestemmelsen er oppfylt for nordsamisk, se rapporten av 4. juli 2018, kapittel 2.4, som gjelder Norges syvende rapportering.

Ordlyden «i tilknytning til» tilsier at denne retten gjelder på alle trinn av rettsforhandlingen – både under saksforberedelse og hovedforhandling. At tolkebistanden skal være vederlagsfri innebærer ikke bare at tiltalte fritas fra å dekke tolkeutgiftene ved forskuddsbetaling. At dette ikke skal medføre ekstra omkostninger for de berørte, må språklig sett også fortolkes slik at dette utelukker at tiltalte i ettertid må dekke tolkeutgifter hvis han blir kjent skyldig i henhold til tiltalen.

Spørsmålet er om det foreligger en rett for en part som anmoder om det til å få alle saksdokumenter oversatt til sitt språk.

Lulesamisk og sørsamisk

Vurderingen her sammenfaller i stor grad med vurderingen under artikkel 9 første ledd bokstav a romertall iii.

Siktede kan etter omstendighetene ha rett til å få oversatt og utlevert straffesaksdokumenter på samisk, men dette gjelder ikke for andre, for eksempel pressen eller andre som er interessert i saken.

Det følger av sameloven § 3-4 nr. 6 at domstolen skal sørge for at «rettsbøker» som er skrevet på norsk oversettes til samisk når en part krever det. Videre skal domstolen sørge for at «prosesskriv på samisk» som skal formidles til motparten, oversettes til norsk, jf. § 3-4 nr. 1. For øvrig gjelder den generelle regelen om at tiltalte har rett til å få oversatt straffesaksdokumenter på det offentliges bekostning *så langt det er nødvendig av hensyn til tiltaltes interesser*. Tiltalte har altså ingen ubetinget rett til å få oversatt

straffesaksdokumenter på det offentliges bekostning. Det avgjørende er om vedkommende forstår norsk og det ikke foreligger andre hensyn knyttet til ivaretagelsen av tiltaltes interesser i saken som tilsier at dokumentene bør oversettes.

Departementet viser til at ekspertkomiteen flere ganger har uttalt at Norge oppfyller denne bestemmelsen for nordsamisk. Det vises blant annet til side 24 i ekspertkomiteens siste rapport,[8] som gjelder Norges åttende rapportering. Vi legger derfor til grunn at det anses tilstrekkelig at at det foreligger en rett til å få oversatt prosesskriv, for at bestemmelsen skal anses oppfylt. Den aktuelle bestemmelsen i sameloven gjelder nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Det rettslige grunnlaget for siktedes rett til oversettelse, og dekning av utgifter til dette, følger av EMK art. 6 nr. 3 bokstav e, påtaleinstruksen § 2-8 og rettspraksis, som fastslår at den siktede skal ha et ubetinget krav på å bli underrettet om grunnlaget for siktelsen og innholdet av den på et språk siktede forstår, og at det gis siktede tilstrekkelig tid og anledning til å forberede sitt forsvar.

Det betyr imidlertid ikke at siktede eller tiltalte har krav på å få *alle* saksdokumenter oversatt til sitt eget språk eller til et annet språk han forstår, jf. Rt. 1988 s. 314 på s. 320 flg. Ved avgjørelsen av hvilke dokumentet som bør oversettes, skal det legges vekt på hva forsvareren anser påkrevet for å ivareta klientens interesser. Det forutsettes at forsvarer kan be om å få oversatt spesielt utpekte dokumenter.

Det følger av dette at en siktet som forstår norsk, i de aller fleste saker ikke har krav på oversettelse til kvensk. Bestemmelsen kan dermed ikke anses oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.3.2 Artikkel 9 første ledd bokstav b – Sivile saker

Minoritetsspråkpakten artikkel 9 *første ledd bokstav b* kommer ifølge ordlyden til anvendelse ved spørsmål om rettigheter og forpliktelser i et tvistemål («civil proceedings»). Formuleringen er derfor noe snevrere enn EMK art. 6 nr. 1 som gjelder for «civil rights and obligations».

Alle alternativ er selvstendige (jf. uttrykket «og/eller»).

[8] ekspertkomiteens-rapport-2020_eng.pdf (regjeringen.no)

3.3.2.1 Artikkel 9 første ledd bokstav b romertall i

Artikkel 9 første ledd bokstav b romertall i gjelder partenes rett til å kreve at forhandlingene skal foregå på regions- eller minoritetsspråket.

Lulesamisk og sørsamisk

Rettens leder kan etter begjæring fra en av partene bestemme at forhandlingsspråket skal være samisk, jf. sameloven § 3-4. Vurderingene er de samme som under artikkel 9, første ledd bokstav a romertall i.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Det foreligger ikke en slik rett for kvensk etter regelverket. I tillegg kommer utfordringene knyttet til mangel på kvenske tolker, kvensk juridisk terminologi og kvensk kompetanse i domstolene.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.3.2.2 Artikkel 9 første ledd bokstav b romertall ii

Etter artikkel 9 første ledd bokstav b romertall ii skal domstolen «tillate» en part å bruke sitt regions- eller minoritetsspråk, uten å pådra seg ekstra omkostninger.

Spørsmålet er dermed om myndighetene tillater bruk av lulesamisk, sørsamisk og kvensk uten at det pådrar ekstra omkostninger for partene.

Lulesamisk og sørsamisk

Vurderingene er de samme som under artikkel 9, første ledd bokstav a romertall ii. I sameloven § 3-4 nr. 3 fremgår det at enhver har rett til å snakke samisk i rettsmøter og at retten skal oppnevne tolk hvis det er nødvendig. Bestemmelsen i sameloven gjelder i både straffesaker og i sivile saker.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Partene har etter tvisteloven § 23-1 første ledd første punktum plikt til å møte personlig i rettsmøtet parten innkalles til etter reglene i § 13-2. Personlig møteplikt pålegges på begjæring fra en annen part eller når retten finner det nødvendig at parten deltar, jf. § 13-2 annen punktum. Der personlig møteplikt er pålagt, gjelder regelen i domstolloven § 135 første ledd, som beskrevet ovenfor i kapittel 3.3.1.1, under artikkel 9 bokstav a, romertall ii. Som det fremgår av omtalen av domstolloven § 135 er hovedregelen at det skal brukes tolk dersom noen «som ikke kan norsk» skal delta i rettsmøtet.

Om en person snakker kvensk og i tillegg behersker norsk, vil personen ikke ha rett til å snakke kvensk i rettsmøter.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.3.2.3 Artikkel 9 første ledd bokstav b romertall iii

Etter bokstav b, romertall iii skal traktatspartene tillate at dokumenter og bevis blir fremlagt på regions- eller minoritetsspråket. Etter bestemmelsen gjelder det ikke krav om at bruken av oversettelser *ikke* må medføre noen ekstra omkostninger for de berørte

Det neste spørsmålet er om myndighetene tillater at bevis eller anmodinger kan fremlegges på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Enhver har rett til å inngi prosesskriv og skriftlige bevis mv. på samisk, og domstolene skal sørge for oversettelse hvis skrivene skal formidles til motparten, jf. sameloven § 3-4 nr. 1. Vurderingen her blir den samme som ovenfor i kapittel 3.3.1.2 under artikkel 9, første ledd bokstav a romertall iii.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Etter domstolloven § 136 første ledd må prosesskrift, bilag og skriftlige bevis være skrevet på norsk eller «ledsaget av oversættelse». Utgifter til tolk dekkes av det offentlige når retten har funnet det nødvendig dersom «en eller flere av partene ikke kan norsk», jf. forskrift 21. desember 2007 nr. 1605 (tvistelovforskriften) § 14 første ledd, jf. § 13 første ledd.

Bevis eller anmodninger skrevet på kvensk vil dermed utelukkes der det ikke følger en oversettelse. Oversettelse dekkes ikke av det offentlige der parten behersker norsk.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.3.3 Artikkel 9 første ledd bokstav d – Kostnader for tolk og oversettelser

I artikkel 9 nr. 1 bokstav d fremgår det at traktatspartene skal «ta skritt» for å sikre at anvendelsen av romertall (i) og (iii) artikkel 9 nr. 1 bokstav b og c og enhver nødvendig bruk av tolker og oversettelser, «ikke medfører ekstra omkostninger for de berørte personer». Artikkel 9 nr. 1 b gjelder sivile saker. Artikkel 9 nr. 1 c gjelder rettforhandlinger om administrative spørsmål. Ettersom saker om administrative spørsmål behandles av de alminnelige domstolene er ikke denne bestemmelsen relevant. Romertall (i) og (iii) gjelder henholdsvis partenes rett til å kreve at forhandlingene skal foregå på et minoritetsspråk og retten til å fremlegge prosesskriv mv. på regions- eller minoritetsspråket.

Lulesamisk og sørsamisk

Retten skal oppnevne tolk hvis det er nødvendig og oversette prosesskriv mv. som skal meddeles motparten, jf. sameloven § 3-4. Bestemmelsen stiller ikke strenge krav, jf. «ta skritt», og gjennom bestemmelsene i sameloven § 3-4 er forpliktelsen oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk
I og med at det ikke foreligger en generell rett til å kreve at forhandlingene skal foregå på kvensk eller rett til å fremlegge prosesskriv mv. på kvensk, er heller ikke denne bestemmelsen oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.3.4 Artikkel 9 annet ledd – Særskilt om juridiske dokumenter

Bestemmelsen inneholder tre alternativer for oppfyllelse. Relevant alternativ er bokstav a.

Artikkel 9 annet ledd bokstav a bestemmer at traktatspartene ikke skal «underkjenne juridiske dokumenter utferdiget innen staten utelukkende fordi de er utarbeidet på et minoritetsspråk. Formuleringen «juridiske dokumenter» tilsier at det er tale om dokumenter som gjelder rettsforhold, for eksempel avtaler eller dokumenter fra det offentlige. Departementet forstår bestemmelsen dithen at bestemmelsen innebærer at juridiske dokumenter på minoritetsspråk ikke skal underkjennes ved fremleggelse for domstolene utelukkende fordi dokumentene er utarbeidet på minoritetsspråk.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk
Etter norsk rett gjelder det ingen generelle regler om hvilket språk *avtaler eller lignende* skal være skrevet på for å være gyldige. En avtale inngått på samisk eller kvensk er like bindende som en avtale inngått på norsk. Det følger av dette at juridiske dokumenter, som avtaler, ikke kan underkjennes utelukkende fordi de er utarbeidet på lulesamisk, sørsamisk eller kvensk.

Når det gjelder *dokumenter fra forvaltningen* som etablerer rettigheter eller plikter, er utgangspunktet at forvaltningsspråket er norsk. Vedtak og lignende skal derfor som et utgangspunkt skrives på norsk. Unntak for samisk følger av sameloven § 3-3 som fastsetter at den som henvender seg til et lokalt eller regional offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til skriftlig svar på samisk og sameloven § 3-9 som fastsetter at kommunestyret kan bestemme at samisk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltning. Selv om utgangspunktet er at forvaltningsspråket er norsk, vil et vedtak skrevet på samisk ikke være ugyldig bare fordi det er skrevet på samisk. Så langt anses derfor forpliktelsen i artikkel 9 annet ledd bokstav a som oppfylt.

Departementet legger til grunn at det er nærliggende å forstå bestemmelsen slik at den ikke omfatter domstolenes avgjørelser, men andre dokumenter som etablerer rettigheter og plikter, for eksempel avtaler eller offentlige dokumenter. Dette er i tråd med at ekspertkomiteen flere ganger har uttalt at Norge oppfyller bestemmelsen for nordsamisk. Det vises til side 19 i ekspertkomiteens siste rapport, som gjelder Norges syvende rapportering.

Bestemmelsen anses som oppfylt for lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

3.3.5 Artikkel 9 tredje ledd – Oversettelse av regelverk

Artikkel 9 tredje ledd krever at de viktigste nasjonale lovtekster og de som spesielt vedrører brukerne av det aktuelle språket blir gjort tilgjengelig på minoritetsspråket, med mindre de er «fremlagt på annen måte». Ifølge den forklarende rapporten refererer reservasjonen seg

først og fremst til de tilfeller hvor lovteksten er oversatt til et lignende eller identisk språk i et annet land.

Spørsmålet er dermed om sentrale lover og de som særlig berører den lulesamiske, sørsamiske eller kvenske befolkningen er oversatt til henholdsvis lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk
Sameloven § 3-2 første ledd lyder som følger:

> Lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning, skal oversettes til samisk.

I forarbeidene er det lagt til grunn at det ikke er nødvendig at de aktuelle lovene eller forskriftene gjelder utelukkende for samer, men det må foreligge en «spesiell tilknytning» til den samiske befolkningen, jf. merknaden til § 3-2 i Ot.prp. nr. 60 (1989–1990). Videre heter det at bestemmelsen som utgangspunkt må gjelde lover og forskrifter som i større grad enn andre har spesiell interesse for den samiske befolkningen, og da først og fremst regler som spesielt gjelder samisk kultur- og samfunnsliv.

Det følger av dette at norske myndigheter formelt sett er forpliktet til å oversette lovtekster som spesielt vedrører den samiske befolkningen, herunder lulesamiske og sørsamiske språkbrukere.

I praksis er svært få lover oversatt til samisk, og etter det departementet kjenner til er ingen av lovene som er av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen oversatt til lulesamisk eller sørsamisk. I og med at bestemmelsen formelt er oppfylt, og at det er praktisk gjennomførbart å oppfylle forpliktelsen ettersom det finnes oversettere på begge språk, legger departementet til grunn at bestemmelsen er oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk
Det finnes i dag ingen oversettelse av lovtekster til kvensk, og det finnes ingen forpliktelse til oversettelse etter nasjonalt regelverk. Departementet har også forstått det slik at det er få oversettere som kan ta på seg oversettelse av lovtekster til kvensk.

Bestemmelsen anes ikke som oppfylt.

3.4 Artikkel 10 – Forvaltningsmyndigheter og offentlige tjenester

Artikkel 10 forplikter statene til å sikre at regions- eller minoritetsspråk kan benyttes i et visst omfang overfor forvaltningsmyndighetene.

Formålet med artikkel 10 er blant annet å gjøre kommunikasjonen bedre mellom offentlige myndigheter eller tjenesteytere og brukere av regions- eller minoritetsspråk. Å kunne benytte sitt eget språk i så mange sammenhenger som mulig, står sentralt for å bevare og utvikle språkene, samt å øke statusen til det aktuelle språket. Et språk som dessuten kun benyttes

innenfor den private sfæren, vil ifølge den forklarende rapporten heller ikke utvikle ny terminologi.

Artikkel 10 deler det offentlige inn i tre hovedkategorier: statlige myndigheter, regionale myndigheter og lokale myndigheter. Private ytere av offentlige tjenester faller utenfor bestemmelsen.

I første og tredje ledd er det innledningsvis tatt forbehold om at tiltakene skal gjennomføres så langt det er rimelig mulig («as far as this is reasonably possible»). Ordlyden må språklig sett fortolkes slik at det innebærer at staten til en viss grad kan veie innsatsen på dette området opp mot andre prioriterte tiltak.[9]

3.4.1 Artikkel 10 første ledd bokstav a – Muntlige og skriftlige henvendelser

Punktene under bokstav a romertall i til v er alternative. Relevant alternativ er romertall iii.

Etter romertall iii plikter myndighetene å «sikre» at brukerne av det aktuelle språket kan fremlegge muntlige eller skriftlige henvendelser på det aktuelle språket. I tillegg kreves det at bruker skal kunne motta svar på det samme språket.

Som nevnt over, følger det av første ledd at kravet gjelder så langt det er rimelig mulig.

En naturlig språklig forståelse av ordlyden «sikre» tilsier at staten har en plikt til aktivt å iverksette ulike tiltak for å sørge for at rettighetene etter bestemmelsen oppfylles. Dette gjelder, som nevnt, kun innenfor områder hvor antallet innbyggere rettferdiggjør tiltakene.

Spørsmålet er dermed om lulesamisk, sørsamisk og kvensk kan brukes ved muntlige eller skriftlige henvendelser på de respektive språk, og motta svar på dette språket.

Lulesamisk og sørsamisk

Utgangspunktet ovenfor om at administrasjonsspråket er norsk, modifiseres av sameloven § 3-3. Bestemmelsen lyder:

> Den som henvender seg på samisk til et lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til svar på samisk. Dette gjelder likevel ikke ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor.
>
> Den som henvender seg skriftlig på samisk til et regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til skriftlig svar på samisk. Kongen kan i særlige tilfeller gjøre unntak for bestemte regionale offentlige organ.

Retten til svar på samisk gjelder bare ved henvendelser til lokale offentlige organer i forvaltningsområdet for samisk språk. Med «lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet» menes et hvert kommunalt, fylkeskommunalt eller statlig organ som har en tjenestekrets som

[9] Gramstad, Sigve, *Minoritetsspråk i Europa* (1996): s. 89.

omfatter en kommune eller del av en kommune i forvaltningsområdet for samisk språk, jf. sameloven § 3-1 nr. 3. Definisjonen er også ment å omfatte organer som vanligvis har tjenesteområdet avgrenset til en kommune, men hvor det unntaksvis forekommer at organet dekker et noe videre område.

Et lokalt offentlig kontor med kontor i en kommune utenfor forvaltningsområdet, men med tjenestekrets som også omfatter del av forvaltningsområdet, skal regnes som lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet. Plikten lokale offentlige organ har til å svare på samisk, gjelder både for skriftlige og muntlige henvendelser.

Det er iverksatt en rekke tiltak for å sikre samisk språkkompetanse i forvaltningsområdet. Det har likevel vist seg at det i praksis er vanskelig for det offentlige å overholde forpliktelsene. I en rapport fra november 2020 utarbeidet av Menon, på oppdrag fra Kommunal- og moderniseringsdepartemet, ble det pekt på at det var stor variasjon i hvordan kommunene opplevde etterspørselen og etterlevde forpliktelsene her. Noen kommuner i forvaltningsområdet pekte på at det var vanskelig å gi muntlig svar på samisk.

Sameloven § 3-3 gir imidlertid enhver rett til å bruke samisk skriftlig og muntlig i kommunene i forvaltningsområdet.

Det foregår nå et arbeid for å revidere språkkapitlet i sameloven. Utfallet av arbeidet kan bli mer fleksible løsninger for kommunene slik at det blir større muligheter for å oppfylle bestemmelsene i praksis.

Det følger av artikkel 10 første ledd at språkrettighetene skal gjennomføres så langt det er mulig på en fornuftig måte. På tross av en noe varierende praksis, legges det derfor til grunn at minoritetsspråkpakten artikkel 10 første ledd bokstav a romertall iii er formelt oppfylt gjennom sameloven § 3-3.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

I norsk forvaltning er administrasjonsspråket i utgangspunktet norsk. Det kan etter forvaltningsloven ikke oppstilles noen generell plikt for forvaltningen til å bruke tolk eller oversettelse i veiledning av en kvensktalende. Bruk av tolk og oversetter vil imidlertid kunne inngå som et moment i vurdering av partens behov for veiledning etter forvaltningsloven § 11 der en person ikke har tilstrekkelige norskkunnskaper.[10] Kvenske språkbrukere som behersker norsk, kan ikke bruke kvensk skriftlig eller muntlig i møte med norsk forvaltning. Dermed anses bestemmelsen heller ikke for å være oppfylt.

[10] Se blant annet Sivilombudsmannens uttalelse om veilednings- og begrunnlsesplikten, sak 2009/611. Lovavdelingens tolkningsuttalelse JDLOV-2002-6741 gis det uttrykk for at forvaltningsloven § 11 i unntakstilfeller vil kunne medføre en plikt for forvaltningen til å benytte tolk/oversetting. Videre at i visse saker vil også forvaltningsloven § 17, i tillegg til det ulovfestede kravet til forsvarlig saksbehandling, kunne medføre at det foreligger en plikt for forvaltningen til å sørge for tolk eller oversettelse, dersom man ikke på annen måte kan kommunisere forsvarlig med parten.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.2 Artikkel 10 første ledd bokstav b – Administrative tekster og skjemaer

Minoritetsspråkpakten artikkel 10 første ledd bokstav b gjelder administrative tekster og skjema. Etter bokstav b er partene forpliktet, så langt det er mulig på en fornuftig måte, å gjøre tilgjengelig administrative tekster og skjemaer som blir brukt i en viss utstrekning, på minoritetsspråket. At staten er forpliktet til å «gjøre tilgjengelig» betyr at staten må sørge for at slike tekster og skjemaer oversettes til det aktuelle språket.

Det neste spørsmålet er om administrative tekster og skjemaer gjøres tilgjengelig på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Etter sameloven § 3-2 tredje ledd skal skjema til bruk overfor et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet foreligge både på samisk og norsk. Regelen omfatter bare skjema som er ment for utfylling av privatpersoner og brukt overfor organer som har plikt til å svare skriftlig på samisk etter § 3-3. I forarbeidene vises det til at bestemmelsen også omfatter skjema utarbeidet av landsomfattende organer som også skal brukes i offentlige organ i forvaltningsområdet, for eksempel vigselsskjema og selvangivelse.

I dag er få eller ingen skjema oversatt til lulesamisk eller sørsamisk. Det vil være et omfattende arbeid å få dette på plass. Departementet finner på bakgrunn av dette bestemmelsen som kun formelt oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

Kvensk

Det er ikke gitt lovregler som gir kvenske språkbrukere en slik rettighet, eller administrative tiltak som gjør administrative tekster og skjema tilgjengelig på kvensk.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.3 Artikkel 10 første ledd bokstav c – Saksdokumenter

Etter minoritetsspråkpakten artikkel 10 første ledd bokstav c skal statene «tillate» myndighetene å utarbeide saksdokumenter på det aktuelle språket. At statene må «tillate» må i denne sammenheng bety at statene ikke må vedta lover som direkte eller indirekte skaper en hindring for at administrative myndigheter kan utarbeide dokumenter på det aktuelle språk.

Vurderingstemaet er dermed om staten tillater at det utarbeides saksdokumenter på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Sameloven § 3-9 inneholder en særlig regel om samisk i den kommunale forvaltning. Bestemmelsen lyder:

> Kommunestyret kan bestemme at samisk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltning.

Etter denne bestemmelsen skal kommunestyret kunne bestemme at det aktuelle samiske språket blir likestilt med norsk i den kommunale forvaltning. I utgangspunktet er det norsk som er språket som brukes i slike organer, med mindre organet selv har bestemt noe annet (jf. ordlyden «kan»). Likestillingen med norsk innebærer at ansatte som ikke behersker samisk har anledning til å benytte norsk i saksbehandlingen. Skriftlig materiale som skal være tilgjengelig for offentligheten vil imidlertid måtte foreligge både på norsk og samisk, dersom kommunestyret har gjort vedtak etter denne bestemmelsen, jf. Ot.prp. nr. 60 (1989-90).

Departementet anser med dette sameloven § 3-9 å være i samsvar med minoritetsspråkpakten artikkel 10 første ledd bokstav c. Bestemmelsen er imidlertid kun oppfylt formelt. Ingen lulesamiske eller sørsamiske forvaltningskommuner har truffet vedtak om at samisk skal være likestilt med norsk.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

Kvensk

Etter målloven § 1 er bokmål og nynorsk skriftspråk for alle organer for stat, fylkeskommuner og kommuner. Våren 2020 la imidlertid regjeringen fram forslag til ny språklov, jf. Prop. 108 L (2018-2019) Lov om språk (språklova). Loven ble vedtatt i Stortinget 8. april 2021, og trer i kraft 1. januar 2022.

Formålet med loven er å styrke norsk språk, slik at det blir sikret som samfunnsbærende språk for hele landet, og som forvaltningsspråk i alle sektorer, jf. § 1. Loven pålegger også offentlige organ å «fremme og verne» nasjonale minoritetsspråk, herunder kvensk, jf. § 1 bokstav c. I lovproposisjonen uttaler departementet:

> Føresegnene om vern er eit lovfesta hinder mot språkleg diskriminering, som går vidare enn antidiskrimineringsreglane i lov om likestilling og forbud mot diskriminering § 6. I Prop. 81 L (2016–2017) Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven) framgår det at likestillings- og diskrimineringslova forbyr diskriminering på grunnlag av etnisitet. Språk er berre eit element i forståinga av etnisitetsomgrepet i diskrimineringslova. Diskriminering av språk aleine er derfor ikkje tilstrekkeleg for å hevde seg diskriminert på bakgrunn av etnisitet. I språklova er derimot pålegget om å verne til dømes nasjonale minoritetsspråk, norsk teiknspråk, nynorsk eller samiske språk meint å verne språka i seg sjølve og dei språklege identitetane mot negative sanksjonar. Det er ingen sanksjonar i lova.

Selv om den nye språkloven inneholder særskilte bestemmelser som skal ivareta nasjonale minoritetsspråk, er det forutsatt at bokmål og nynorsk er skriftspråk for alle organer.

Departementet finner på denne bakgrunn bestemmelsen for ikke å være oppfylt for kvensk.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.4 Artikkel 10 annet ledd bokstav a – Regional og lokal forvaltningsmyndighet

Minoritetsspråkpakten artikkel 10 annet ledd bokstav a pålegger staten «å tillate og/eller oppmuntre» bruken av regions- eller minoritetsspråk innenfor rammen av den regionale eller lokale myndighet, hvor antallet språkbrukere rettferdiggjør det. Bestemmelsen gjelder kun på det territoriet hvor antallet språkbrukere rettferdiggjør tiltaket.

Med lokale myndigheter er det naturlig å forstå lokale offentlige organ som har virkekrets i en kommune eller en del av en kommune. Med den regionale myndighet er det naturlig å forstå offentlige organ som har en virkekrets som dekker flere kommuner.

Bestemmelsen om å «tillate og/eller oppmuntre» bruken av det aktuelle språket legger lista lavt, det er ikke noe krav at regions- eller minoritetsspråket faktisk blir brukt innenfor den regionale eller lokale myndigheten.

Spørsmålet blir om myndighetene tillater eller oppmuntrer bruk av lulesamisk, sørsamisk og kvensk i lokale og regionale offentlige organ.

Lulesamisk og sørsamisk

Sameloven § 3-9 inneholder en særlig regel om samisk i den kommunale forvaltning. Regelen gjelder for kommuner som er en del av forvaltningsområdet for samisk språk. I forvaltningskommunene kan kommunestyret bestemme at samisk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltning.

Etter denne bestemmelsen kan kommunestyret bestemme at det aktuelle samiske språket likestilles med norsk i den kommunale forvaltningen. I utgangspunktet er det norsk som er språket som brukes i slike organer, med mindre organet selv har bestemt noe annet (jf. ordlyden «kan»). Likestillingen med norsk innebærer at ansatte som ikke behersker samisk har anledning til å benytte norsk i saksbehandlingen. Skriftlig materiale som skal være tilgjengelig for offentligheten, vil imidlertid måtte foreligge både på norsk og samisk, dersom kommunestyret har gjort vedtak etter denne bestemmelsen, jf. Ot.prp. nr. 60 (1989-90). Bestemmelsen om å «tillate og/eller oppmuntre» bruken av det aktuelle språket handler om at muligheten er til stede og kommunen står fritt til å fatte slike formelle vedtak som sameloven åpner for.

Det finnes ikke en tilsvarende regel for fylkeskommunens bruk av samisk språk, heller ikke for andre regionale offentlige organ.

På bakgrunn av bestemmelsen i sameloven § 3-9 anses bestemmelsen som oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Vurderingen her blir den samme som for vurderingen av artikkel 10 første ledd bokstav c, ovenfor i kapittel 3.4.3. Det er ikke åpnet for at kvensk kan brukes i lokale eller regionale offentlige organ.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.5 Artikkel 10 annet ledd bokstav b – Muntlige og skriftlige henvendelser

Bokstav b forplikter statene å tillate og eller oppmuntre til å fremlegge muntlige eller skriftlige henvendelser til offentlige lokale og regionale myndigheter på regions- elller minoritetsspråket. Bestemmelsen gjelder kun på det territoriet hvor antall språkbrukere rettferdiggjør tiltaket.

Med lokale myndigheter er det naturlig å forstå lokale offentlige organ som har virkekrets i en kommune eller en del av en kommune. Med den regionale myndighet er det naturlig å forstå offentlige organ som har en virkekrets som dekker flere kommuner.

Ordlyden «oppmuntre» tilsier at det ikke stilles strenge krav, men at det likevel kreves en eller annen form for aktiv handling fra statens side for at vilkåret kan sies å være oppfylt.

Spørsmålet er om det er tillatt å fremlegge muntlige eller skriftlige henvendelser på lulesamisk, sørsamisk og kvensk til lokale eller regionale offentlige organ.

Lulesamisk og sørsamisk

Det vises til redegjørelsen ovenfor i kapittel 3.4.1 under artikkel 10 første ledd bokstav a. Departementet anser denne bestemmelsen som oppfylt gjennom sameloven § 3-3.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Det vises til redegjørelsen ovenfor i kapittel 3.4.1 under artikkel 10 første ledd bokstav a, som tilsvarende er relevant for vurderinger her.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.6 Artikkel 10 annet ledd bokstav c – Regionale myndigheters offisielle dokumenter

Etter bokstav c er staten forpliktet til å tillate og/eller oppmuntre de regionale myndighetene til å utgi sine offisielle dokumenter også på relevante regions- eller minoritetsspråk. Bestemmelsen gjelder kun på det territoriet hvor antallet språkbrukere rettferdiggjør tiltaket.

Med den regionale myndighet er det naturlig å forstå offentlige organ som har en virkekrets som dekker flere kommuner.

Ordlyden «oppmuntre» tilsier at det ikke stilles strenge krav, men at det likevel kreves en eller annen form for aktiv handling fra statens side for at vilkåret kan sies å være oppfylt.

Spørsmålet blir om myndighetene tillater og eller oppmuntrer regionale offentlige organ til å utgi offisielle dokumenter på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Sameloven har ikke noen bestemmelse som regulerer administrasjonsspråket i fylkeskommunen eller andre regionale offentlige organ.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

Kvensk
Det er ikke gitt bestemmelser som tillater eller oppmuntrer regionale offentlige organ til å utgi offisielle dokumenter på kvensk.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.7 Artikkel 10 annet ledd bokstav d – Lokale myndigheters offisielle dokumenter

Etter bokstav d skal traktatparten tillate og eller oppmuntre lokale myndigheter til å også utgi sine offisielle dokumenter på minoritetsspråket. Bestemmelsen gjelder kun på det territoriet hvor antall språkbrukere rettferdiggjør tiltaket.

Med lokale myndigheter er det naturlig å forstå lokale, offentlige organ som har virkekrets i en kommune eller i en del av en kommune.

Ordlyden «oppmuntre» tilsier at det ikke stilles strenge krav, men at det likevel kreves en eller annen form for aktiv handling fra statens side for at vilkåret kan sies å være oppfylt.

Ordlyden «offisielle dokumenter» favner bredt. Dette kan dreie seg om kommunens saksdokumenter, enkeltvedtak, lokale forskrifter og informasjon fra kommunen.

Spørsmålet blir om myndighetene oppmuntrer lokale offentlige organer til å utgi sine offisielle dokumenter på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk
Sameloven § 3-9 inneholder, som allerede nevnt, en regel om samisk i den kommunale forvaltningen. I forvaltningskommunene kan kommunestyret bestemme at samisk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltningen.

Etter denne bestemmelsen kan kommunestyret bestemme at det aktuelle samiske språket likestilles med norsk i den kommunale forvaltningen, slik at offisielle dokumenter utgis på samisk. I utgangspunktet er det norsk som er språket som brukes i slike organer, med mindre organet selv har bestemt noe annet (jf. ordlyden «kan»). Likestillingen med norsk innebærer at ansatte som ikke behersker samisk har anledning til å benytte norsk i saksbehandlingen. Skriftlig materiale som skal være tilgjengelig for offentligheten, vil imidlertid måtte foreligge både på norsk og samisk, dersom kommunestyret har gjort vedtak etter denne bestemmelsen, jf. Ot.prp. nr. 60 (1989-90). Bestemmelsen om å «tillate og eller oppmuntre» bruken av det aktuelle språket handler om at muligheten er til stede, og kommunen står fritt til å fatte slike formelle vedtak som sameloven åpner for. Det er altså mulig for lulesamiske og sørsamiske kommuner i forvaltningsområdet å vedta at samisk skal være likestilt med norsk, slik at offisielle dokumenter kan utgis på lulesamisk og sørsamisk.

Sameloven § 3-2 inneholder en regel om oversettelser av regler, kunngjøringer og skjema. I følge bestemmelsens andre ledd skal kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet skje på både samisk og norsk. I følge tredje ledd skal skjema til bruk ovenfor det lokale offentlige organet foreligge både på samisk og norsk.

Artikkel 10 annet ledd bokstav d er oppfylt, gjennom sameloven § 3-9 og § 3-2.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Det er ikke gitt bestemmelser som tillater eller oppmuntrer lokale offentlige organ til å utgi offisielle dokumenter på kvensk.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.8 Artikkel 10 annet ledd bokstav e – Regionale myndigheters bruk av minoritetsspråk i forsamlinger

Etter artikkel 10 annet ledd bokstav e skal staten tillate og eller oppmuntre regionale myndigheter til å bruke det aktuelle språket i debatter i sine forsamlinger. Dette uten å eksludere landets offisielle språk.

En naturlig forståelse av ordlyden tilsier at det er en lav terskel for oppfyllelse. Det kreves at det er mulig å benytte seg av det aktuelle språket i debatter i fylkeskommunale organer.

Lulesamisk og sørsamisk

Sameloven har ikke noen bestemmelse som regulerer administrasjonsspråket i fylkeskommunen.

Forpliktelsen i artikkel 10.2 annet ledd bokstav e gjelder regionale myndigheter. Sameloven har ikke bestemmelser som gir rett til å bruke samisk i for eksempel fylkestinget. På den andre siden er det *tillatt*, så lenge det tolkes til norsk. De aktuelle fylkeskommunene er Nordland og Trøndelag. Departementet er ikke kjent med at det er lagt til rette for muligheten til å benytte lulesamisk eller sørsamisk i forsamlinger i fylkeskommunene.

Bestemmelsen er ikke oppfylt.

Kvensk

Den aktuelle fylkeskommunen er Troms og Finnmark fylkeskommune. Det er ikke lagt til rette for muligheten til å bruke kvensk i forsamlinger i Troms og Finnmark fylkeskommune.

Bestemmelsen er ikke oppfylt.

3.4.9 Artikkel 10 annet ledd bokstav f – Lokale myndigheters bruk av minoritetsspråk i forsamlinger

Etter bokstav f skal traktatparten tillate og/eller oppmuntre bruken av det aktuelle språket i de lokale myndigheters forsamlinger. Dette uten å eksludere landets ofisielle språk.

I norsk sammenheng vil «de lokale mydigheters forsamlinger» være kommunestyremøtet.

Ordlyden «oppmuntre» tilsier at det ikke stilles strenge krav, men at det likevel kreves en eller annen form for aktiv handling fra statens side for at vilkåret kan sies å være oppfylt.

Spørsmålet blir om myndighetene tillater eller oppmuntrer til bruk av lulesamisk, sørsamisk og kvensk i kommunestyremøter.

Lulesamisk og sørsamisk
Sameloven § 3-9 inneholder, som allerede nevnt, en regel om samisk i den kommunale forvaltningen. I forvaltningskommunene kan kommunestyret bestemme at samisk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltningen.

Etter denne bestemmelsen kan kommunestyret bestemme at det aktuelle samiske språket likestilles med norsk i den kommunale forvaltningen. I utgangspunktet er det norsk som er språket som brukes i slike organer, med mindre organet selv har bestemt noe annet (jf. ordlyden «kan»). Likestillingen med norsk innebærer at ansatte som ikke behersker samisk har anledning til å benytte norsk i saksbehandlingen. Skriftlig materiale som skal være tilgjengelig for offentligheten, vil imidlertid måtte foreligge både på norsk og samisk, dersom kommunestyret har gjort vedtak etter denne bestemmelsen, jf. Ot.prp. nr. 60 (1989-90).

Artikkel 10 annet ledd bokstav f er oppfylt, gjennom sameloven § 3-9.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk
Det er ikke gitt bestemmelser som åpner for bruk av kvensk i kommunestyremøter. Departementet er ikke kjent med at det er lagt til rette for å benytte kvensk i noen kommunestyrer.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.10 Artikkel 10 annet ledd bokstav g – Stedsnavn

Artikkel 10 annet ledd bokstav g gjelder bruk og innføring av tradisjonelle former for stedsnavn. I følge bestemmelsen er partene pålagt å tillate og eller oppfordre til bruk eller annerkjennelse av tradisjonelle og korrekte stedsnavn på det aktuelle språket.

Spørsmålet blir om myndighetene tillater og eller oppfordrer til bruk eller anerkjennelse av tradisjonelle og korrekte stedsnavn på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk
Lov 18. mai 1990 nr. 11 *om stadnamn* (stedsnavnloven) har som formål å ta vare på stedsnavn som språklig kulturminne og medvirke til kjennskap og aktiv bruk av stedsnavn. Loven skal sikre at hensynet til samiske og kvenske stedsnavn er i samsvar med nasjonalt lovverk og internasjonale avtaler og konvensjoner, jf. stedsnavnloven § 1 første og annet ledd.

Stedsnavnloven § 11 annet ledd slår videre fast at samiske og kvenske stedsnavn som blir benyttet blant folk som bor fast eller har næringsmessig tilknytning til et sted skal brukes av det offentlige, for eksempel på kart og skilt, sammen med eventuelt norsk navn. I motivene til bestemmelsen følger det at begrepet «bur fast» på stedet, betyr at folk må ha regelmessig tilknytning til stedet over lengre tid. Dette gjelder også næringsmessig tilknytting til stedet, for eksempel for reindriftssamer og fiskere. Forskrift 23. mai 2017 om stedsnavn gir nærmere regler for gjennomføring av stedsnavnloven. Det går fram av forskrift om stednavn § 4 andre

ledd at lulesamisk og sørsamisk *skal* brukes i samisk språkområde. Bruk av stedsnavn på disse minoritetsspråkene er allerede del av norsk rett.

I dag er samiske og kvenske stedsnavn blant annet synliggjort i Trøndelag, Nordland og Troms og Finnmark. Flere kommuner både i og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk har fått fastsatt samiske og kvenske navn på kommunen.

Kvensk stedsnavntjeneste er det offentlige organet for rådgivning i og gjennomføring av kvenske navnesaker. Kvensk stedsnavntjeneste er underlagt Språkrådet, og tjenesten er en viktig del av Språkrådets arbeid med kvensk språk. Den kvenske stedsnavntjenesten jobber aktivt med å initiere og gjennomføre navnesaker. Dette arbeidet er fullstendig basert på data som hentes inn fra kvensktalende informanter som fortsatt husker de tradisjonelt brukte kvenske navnene i det gitte området. Språkrådet har også en tilskuddsordning for støtte til personer, organisasjoner og institusjoner som vil gjøre innsamlingsarbeid med kvenske stedsnavn.

Den norske og den kvenske stedsnavntjenesten er en del av Språkrådet, mens den samiske navnetjenesten er en del av Sametingets språkavdeling.

Departementet legger med dette til grunn at stedsnavnloven og forskrift om skrivemåten av stedsnavn sikrer hensynet til kvenske og samiske stedsnavn i tråd med minoritetsspråkpakten.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.4.11 Artikkel 10 tredje ledd bokstav b – Offentlige tjenester

Bokstavene a-c i artikkel 10 tredje ledd er alternative. Relevant alternativ er bokstav b.

Etter denne bestemmelsen skal staten tillate at det fremmes «anmodninger» overfor offentlige tjenesteytere og andre som «opptrer på deres vegne» på det aktuelle språk. Dette gjelder så langt det er «rimelig mulig» («reasonably possible»). I tillegg skal brukerne av det aktuelle språket kunne kreve å motta svar på samme språk. Ifølge den forklarende rapporten innebærer denne formuleringen en anerkjennelse av at det finnes situasjoner hvor «en total og ubetinget anvendelse» av bestemmelsen ikke er mulig. Staten skal selv ha muligheten til å vurdere hvert enkelt tilfelle. Artikkelen er en utdyping av artikkel 10 første ledd bokstav a. Det vises derfor også til redegjørelsen om dette ovenfor i kapittel 3.4.1.

Som eksempel på organer som leverer offentlige tjenester vises det i den forklarende rapporten blant annet til posttjenester, sykehus og transport. Bestemmelsen gjelder også «andre personer som opptrer på deres vegne», altså private ytere av offentlige tjenester

Spørsmålet blir om myndighetene tillater at det fremmes anmodninger på lulesamisk, sørsamisk og kvensk, i møte med offentlig tjenesteyting.

Lulesamisk og sørsamisk

Det vises innledningsvis til det som står under vurderingen av artikkel 10 første ledd bokstav a, i kapittel 3.4.1 ovenfor.

Sameloven § 3-5 har en egen bestemmelse om utvidet rett til å bruke samisk i helse- og omsorgssektoren. Bestemmelsen lyder:

> Den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet, har rett til å bli betjent på samisk.

Retten til å få svar på samisk og bli betjent på samisk i helse- og omsorgsinstitusjoner gjelder overfor «offentlige» organer og institusjoner. Minoritetsspråkpaktens bestemmelser synes dermed å gå lenger enn det ordlyden i sameloven gir anvisning om. Hvordan samelovens regler om rett til bruk av samisk skal anvendes overfor private aktører som leverer tjenester på vegne av offentlige organer og institusjoner, er ikke avklart.

Departementet er kjent med at det er en utfordring å få tilstrekkelig samisk kompetanse i denne sektoren, se blant annet NOU 2016: 18 Hjertespråket.

Den forklarende rapporten peker på at noen av tiltakene har vesentlige implikasjoner knyttet til «finansiering, personell og opplæring», som var bakgrunnen for formuleringen «så langt det er rimelig mulig». Dette innebærer at bestemmelsen kan være oppfylt på tross av slike utfordringer. Departementet anser på denne bakgrunn bestemmelsen som oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Det er ikke gitt bestemmelser som gir rett til å bli betjent på kvensk i møte med offentlig tjenesteyting.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.12 Artikkel 10 fjerde ledd bokstav a – Oversettelse og tolking

Minoritetsspråkpakten artikkel 10 fjerde ledd bokstav a pålegger statene å iverksette oversettelse eller tolking etter behov for å realisere de forpliktelsene som de har påtatt seg under artikkel 10 første, annet og tredje ledd.

Spørsmålet er dermed om myndighetene har iverksatt tiltak for å sikre nødvendig oversettelse og tolking for å oppfylle de utvalgte bestemmelsene om bruk av lulesamisk, sørsamisk og kvensk ovenfor forvaltningsmyndighetene.

Lulesamisk og sørsamisk

Tiltak for å sikre oversettelse og tolking er ikke regulert i sameloven. Det er i dag få oversettere og tolker i lulesamisk og sørsamisk. Erfaringene viser at bruken av tolk eller samiskspråklige ansatte varierer.

Ny tolkelov trådte i kraft 1. januar 2022. Formålet med tolkeloven er å bidra til å sikre rettsikkerhet og forsvarlig hjelp og tjeneste for personer som ikke kan kommunisere forsvarlig med offentlige organer uten tolk. Tolkeloven vil gi rett til tolk når det følger av lov, eller «når det er nødvendig for å ivareta hensynet til rettssikkerhet eller for å yte forsvarlig hjelp og tjeneste». Tolkeloven regulerer ikke oversettelse.

Tolkeloven utvider ikke plikten til å bruke tolk til samiske språk, utover det som følger av sameloven om rett til å bruke samisk, men tydeliggjør plikten til å bruke tolk på områder hvor det ikke følger av lov. I tilfeller som ikke dekkes av sameloven, vil pliktene etter tolkeloven kun gjelde overfor samiskspråklige som ikke snakker norsk godt nok.

Som gjennomgått i kapittel 3.4.1 – 3.4.11 gir sameloven regler for bruk av lulesamisk og sørsamisk i møte med det offentlige. Selv om det etter sameloven er gitt slike språklige rettigheter, er det utfordrende for de offentlige organene å oppfylle rettighetene, særlig når det gjelder lulesamisk og sørsamisk. Samisk språkutvalg (NOU 2016: 18 *Hjertespråket*) pekte på at det ikke var nok tolker til å oppfylle forpliktelsene i samelovens språkregler. Departementet er av denne grunn av den oppfatning at bestemmelsen om å sikre nødvendig tolking og oversettelse jf. artikkel 10, fjerde ledd bokstav a ikke er oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

Kvensk
Ettersom det ikke er noen bestemmelser som er oppfylt i de forutgående leddene i artikkel 10, kommer heller ikke denne bestemmelsen til anvendelse. I den grad kvenske språkbrukere også behersker norsk er det ikke gitt regler som gir grunnlag for å anvende kvensk tolk eller oversetter. Det er dessuten stor mangel på kvenske tolker og oversettere.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.13 Artikkel 10 fjerde ledd bokstav b – Rekruttering og opplæring

Artikkel 10, bokstav b forplikter statene til å rekruttere, og dersom det er nødvendig, gi opplæring til offentlige ansatte for å realisere de forpliktelsene som de har påtatt seg under artikkel 10 første, annet og tredje ledd.

Spørsmålet er om det er iverksatt tiltak for å rekruttere personell som behersker lulesamisk, sørsamisk eller kvensk i offentlig forvaltning, og der det er nødvendig, gi opplæring i disse språkene til offentlig ansatte.

Lulesamisk og sørsamisk

Etter sameloven § 3-7 har ansatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk "når organet har behov for slik kunnskap".

Samisk språkutvalg (NOU 2016: 18 *Hjertespråket*) pekte på at mangelen på kompetanse i samiske språk blant ansatte i offentlig forvaltning var hovedårsaken til at samelovens språkregler ikke ble oppfylt.

Rett til utdanningspermisjon med lønn er ment å bøte på rekrutteringsutfordringene.

Offentlige organer som ikke besitter nødvendig kompetanse, må planlegge hvordan de kan tilegne seg samiskkompetansen, enten gjennom rekruttering eller ved å tilby sine ansatte etterutdanning i samisk.

I dag er det adgang til å sette samiskkunnskaper som nødvendig eller ønsket kvalifikasjon ved offentlige ansettelser. Departementet sendte 13. august 2021 et forslag om endringer i samelovens språkregler på høring, der departementet blant annet foreslår en lovregel som

gjør denne muligheten tydeligere. Departementet finner på denne bakgrunn at bestemmelsen er oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Ettersom det ikke er noen bestemmelser som er oppfylt i de forutgående leddene i artikkel 10, kommer heller ikke denne bestemmelsen til anvendelse.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.4.14 Artikkel 10 femte ledd – Rett til etternavn

Bestemmelsen forplikter statene til å «tillate» bruk eller innføring («adoption») av etternavn («family names») på regions- eller minoritetsspråket. At statene må «tillate» innebærer i denne sammenheng at statene ikke må vedta lover som direkte eller indirekte skaper en hindring for bruk eller innføring av etternavn på det aktuelle språket.

Det fremstår imidlertid som noe uklart om bestemmelsen bare beskytter navn som allerede er i bruk, eller om den også beskytter retten til å velge navn, for eksempel navn som tidligere var i tradisjonell bruk. Ordlyden «innføring av» trekker etter vår vurdering i retning av at bestemmelsen både beskytter navn som er i bruk og ved valg av navn som tidligere har vært i bruk. Det må også legges til grunn at det ikke bare er etternavn som er beskyttet, men at bestemmelsen også gjelder fornavn.

Spørsmålet er dermed om norsk navnelovgining er i samsvar med artikkel 10 femte ledd.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk

Norsk navnelovgivning inneholder bestemmelser som gjelder generelt for hele befolkningen. I navneloven § 3 er det gitt en inndeling i frie, beskyttede og nye etternavn. Hvorvidt en person kan ta et etternavn avhenger av om det er flere enn 200 personer i Norge har har etternavnet. Dersom det er flere enn 200 personer, kan man ta etternavnet uten samtykke fra dem som allerede har det. Er det færre enn 200 personer, krever det samtykke fra alle som har navnet. Samtykke er imidlertid ikke påkrevet i alle tilfeller, som for eksempel der etternavnet har vært brukt av ektefelle eller forfedre opp til tippoldeforeldre som etternavn, mellomnavn eller fornavn.

Når det gjelder fornavn kan myndighetene la være å godta navn som «kan bli til vesentlig ulempe for vedkommende eller andre sterke grunner tilsier det» jf navneloven § 10.

Navneloven inneholder ingen bestemmelser som retter seg mot bruken av etternavn på minoritetsspråket spesielt. Det er altså ikke gitt lovgivning som direkte eller indirekte hindrer bruk av navn på lulesamisk, sørsamisk eller kvensk. Eventuelle begrensninger til å ta bestemte navn følger eventuelt av de generelle reglene som gjelder for alle.

Tidligere har ikke alle samiske tegn vært støttet i Folkeregisteret. Personer som har samiske særtegn i navnene sine har dermed fått disse skrevet feil i brev fra det offentlige, og i offentlige identifikasjonspapirer, som i pass. Fra 2019 ga Folkeregisteret støtte for alle ti

samiske særtegn i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. På kvensk brukes det samme tegnsettet som på norsk.

Departementet anser at norsk lovgivning er i samsvar med artikkel 10 femte ledd.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.5 Artikkel 11 – Media

Artikkel 11 gjelder forpliktelser for staten innen mediefeltet.

Artikkel 11 første ledd er delt inn i underkategorier som allmennkringkasting, radio og fjernsyn, audiovisuell produksjon og aviser. Forpliktelsene kan tilpasses til situasjonen for de aktuelle språkene og hvilken rolle og myndighet staten har innenfor media i landet, som varierer fra land til land i Europa. I første ledd er det også et forbehold om at statens forpliktelser skal fastsettes med respekt for prinsippet om medias selvstendighet og uavhengighet.

Annet ledd forplikter statene til å garantere frihet til direkte mottak av radio- og fjernsynssendinger fra naboland på minoritetsspråket, og sikre at det ikke er begrensninger på skriftlig uttrykksfrihet og informasjonsstrøm på minoritetsspråk, med mindre begrensningene er av hensyn til nasjonal sikkerhet eller lignende.

Tredje ledd forplikter statene til å sikre at interessene til brukere av regions- eller minoritetsspråk er representert eller tatt hensyn til i organ som måtte bli opprettet i medhold av lov med ansvar for å garantere medias frihet og pluralisme.

3.5.1 Artikkel 11 første ledd bokstav a – Programmer

Bokstav a gjelder radio og fjernsyn. Bestemmelsene i bokstav a romertall i-iii er alternative. Departementet vurderer det slik at relevant alternativ er romertall iii.

I den forklarende rapporten understrekes det at det må skilles mellom allmennkringkastere og kommersielle kanaler. Bokstav a gjelder allmennkringkastere. Slik artikkel 11 første ledd er lagt opp stilles det større krav til allmennkringkastere enn til kommersielle aktører.

Bestemmelsen innebærer en plikt for staten til å sørge for at kringkastingsselskaper kan tilby programmer på det aktuelle språket. Denne plikten må oppfylles på en «fyllestgjørende måte».

Spørsmålet er dermed om staten sørger for at NRK tilbyr programmer i radio og fjernsyn på lulesamisk, sørsamisk og kvensk, på en fyllestgjørende måte.

Lulesamisk og sørsamisk
NRKs vedtekter § 16 slår fast at NRK skal styrke det norske og de samiske språkene, og styrke norsk og samisk identitet og kultur. Videre står det at NRK skal ha daglige sendinger for den samiske befolkningen, og ha jevnlige program for barn og unge på de samiske språkene.

Medietilsynet fører tilsyn med allmennkringkasternes forpliktelser. Medietilsynet vurderte (allmennkringkastingsrapporten 2020 og 2021) at NRK i 2020 og 2021 gjennom tilbudet på

radio, tv, nett og mobil oppfylte kravene om å styrke de samiske språkene, samisk identitet og kultur. NRK har i 2020 sendt innhold på både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. NRK oppfylte også kravene om å ha daglige sendinger for den samiske befolkningen.

Departementet legger til grunn at plikten til å tilby programmer i radio og fjernsyn på lulesamisk og sørsamisk på en «fyllestgjørende måte» er oppfylt gjennom NRKs programtilbud.

Bestemmelsen i artikkel 11 første ledd bokstav a romertall iii anses på denne bakgrunn som oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

NRKs vedtekter slår fast at NRK skal ha programmer for nasjonale og språklige minoriteter. NRKs forpliktelser overfor nasjonale og språklige minoriteter omfatter både et krav om at NRK skal tilby egne programmer for disse gruppene og formidle kunnskap om ulike minoritetsgrupper og mangfoldet i det norske samfunnet.

Kravet om at NRK skal ha programmer for nasjonale minoriteter, er et av de statlige tiltakene for å fremme det minoritetspolitiske målet om at nasjonale minoriteter deltar aktivt og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur.[11]

Medietilsynet fører tilsyn med allmennkringkasternes forpliktelser. I Allmennkringkastingsrapporten 2020 uttalte Medietilsynet:

> I 2020 har NRK gjennomført tiltak for å videreføre satsingen på kvensk innhold, men disse tiltakene får først virkning i 2021. En ny journalststilling til nettsiden ble utlyst i 2020. Den nye medarbeideren som ble tilsatt i stillingen tidlig i 2021 har både muntlig og skriftlig kvensk språkkompetanse, og skal fra våren 2021 publisere saker på kvensk med utgangspunkt i det kvenske miljøet. NRK har også inngått avtale med en filmskaper om tilgang til.dokumentarklipp med kvenskspråklig innhold rettet mot barn til bruk på nett. Første klipp ble publisert før jul, og de neste er planlagt publisert i 2021. Nettsiden nrk.no/kvensk tilbyr innhold om kvensk språk, kultur og kvenskrelaterte nyheter gjennom artikler, videoer, bilder og lydklipp. NRK har som mål at nettsiden skal være et dialogpunkt med kvensk publikum og andre som er interessert i kvensk kultur. 26 opplæringsvideoer med kvenske ord og korte setninger er et tilbud NRK etablerte i 2019 til barn og unge på nettsiden. Målet er å inspirere til læring og praktisering av det kvenske språket. På nyttårsaften 2020 sendte NRK for andre gang en nyttårstale på kvensk på riksdekkende tv. NRK oppnådde gode seer- og lesertall både for tv-sendingen og nettartikkelen om talen. Til 17. mai-sendingen inviterte NRK Super kvenske barn til å sende inn hilsener i forbindelse med nasjonaldagen. Et viktig mål for NRK er at kvensk-relatert innhold skal nå barn og unge. I 2020 har smittetiltak og restriksjoner knyttet

[11] Medietilsynet 2020: s. 60.

til koronapandemien gjort det ekstra krevende å komme i intervjusituasjoner med barn og unge i disse miljøene.

Det er altså noe innhold på kvensk. Det er ikke faste programmer, men det er heller ikke noe krav etter ordlyden. Departementet vurderer at artikkel 11 første ledd bokstav a romertall iii er oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.5.2 Artikkel 11 første ledd bokstav b romertall ii – Radio

Artikkel 11 første ledd bokstav b. Romertall i og ii er alternative. Departementet vurderer det slik at relevant alternativ er romertall i. Bestemmelsen krever at myndighetene oppmuntrer til og/ eller «letter» (facilitate) opprettelsen av en radiokanal på det aktuelle minoritetsspråket.

Ordlyden «oppmuntre» tilsier at det ikke stilles strenge krav, men at det likevel kreves en eller annen form for aktiv handling fra statens side for at vilkåret kan sies å være oppfylt.

Spørsmålet blir dermed om myndighetene oppmuntrer til eller legger til rette for å opprette radiokanaler på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk
Medietilsynet forvalter en tilskuddsordning om støtte til lokale lyd- og bildemedier. Etter denne ordningen kan det gis driftstilskudd til lokalradioer for etniske og språklige minoritetsgrupper.

Tilbudet på lulesamisk og sørsamisk er relativt begrenset. Likevel er forpliktelsen etter departementets oppfatning oppfylt slik forpliktelsen skal forstås.

Departementet vurderer det slik at artikkel 11 første ledd bokstav b romertall ii er oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk
I 2019 ble det gitt midler til Nordavis/Ruijan Kaiku til et forprosjekt om kvenske radiosendinger over kap. 567 post 73, Kvensk språk og kultur. Ukentlige sendinger fra Ruijan Radio kom i gang før sommeren 2019. Ruijan Kaiku er imidlertid en norskspråklig radiokanal.

Avisen Ruijan Kaiku har radiosendinger og podcast på kvensk – Ruija radio. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har gitt tilskudd til etableringen. I 2020 ga Medietilsynet 25 000 kroner til drift av Ruija radio.

Troms og Finnmark fylkeskommune ga i 2020 midler til Kvensk språksenter i Vadsø til *Quænkasten – et radioprogram og en podcast*.

Det vises også til det som står ovenfor om Medietilsynets tilskuddsordning til lokale lyd- og bildemedier. Departementet finner at bestemmelsen er oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.5.3 Artikkel 11 første ledd bokstav c – Fjernsyn

Artikkel 11 bokstav c gjelder kommersielle fjernsynskanaler. Romertall i og ii er alternative. Departementet vurderer det slik at relevant alternativ er romertall ii. Etter denne bestemmelsen er staten forpliktet til å oppmuntre til eller legge til rette for jevnlig kringkasting av fjernsynsprogrammer på det aktuelle språket. Ordlyden setter terskelen lavt. I den forklarende rapporten er det nevnt at når det gjelder kommersielle fjernsynskanaler har staten et mindre spillerom. Staten kan ikke gjøre annet enn å oppfordre til og legge til rette for bruken av det aktuelle språket.

Spørsmålet er om myndighetene oppmuntrer eller legger til rette for fjernsynsprogrammer på lulesamisk, sørsamisk og kvensk på kommersielt fjernsyn.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk
Det er inngått en avtale mellom staten og TV2 om levering av kommersielle allmennkringkastingstjenester fra 2019 til 2023. Det følger i avtalen § 4-3 (6) at programtilbudet skal ha tematisk bredde på minst fem av ti programkategorier, herunder inngår blant annet programkategori for den samiske befolkningen og for språklige eller etniske minoriteter.

I og med at terskelen for oppfyllelse er lav, er det departementets oppfatning at avtalen med TV2 oppfyller kravet til å oppmundre og eller legge til rette for fjernsynsprogrammer på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Bestemmelsen anses som oppfylt for alle tre språk.

3.5.4 Artikkel 11 første ledd bokstav d – Audiovisuelt arbeid

Bestemmelsen pålegger myndighetene å oppmuntre og/eller legge til rette for produksjon og distribusjon av audio og audiovisuelle arbeider på minoritetsspråket. Uttrykket «audiovisuell» refererer til arbeider med både lyd- og bildekomponenter, og produksjonen av slike arbeider eller utstyr som er involvert i presentasjonen av slike arbeider. Film, spill og fjernsyn er eksempler på audiovisuelle presentasjoner.

Spørsmålet blir om myndighetene oppmuntrer til eller legger til rette for produksjon og distribusjon av audio og audiovisuelle arbeider på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk
Fra 2019 ble regjeringen og Sametinget enige om en ny budsjettmodell for Sametinget, hvor de årlige overføringene i utgangspunktet samles under én budsjettpost på statsbudsjettet. Med den nye budsjettmodellen er Sametinget gitt et større handlingsrom til selv å prioritere økonomiske virkemidler mellom ulike tiltak. Sametinget står altså fritt til å bruke budsjettmidler til produksjon og distribusjon av audio og audiovisuelle arbeider på lulesamisk og sørsamisk.

Regjeringen gir i tillegg tilskudd til Internasjonalt Samisk Filminstitutt (ISFI) gjennom kap. 334 post 78 *Film- og dataspilltiltak* i statsbudsjettet. Midlene skal blant annet tilrettelegge for utvikling, produksjon og lansering av samiske audiovisuelle produksjoner.

Norsk filminstitutt forvalter Filmfondet, som har et budsjett på om lag 588 millioner kroner i 2022. Tilskudd til audiovisuell produksjon tildeles etter forskrift nr. 1264 av 31. oktober 2016 om tilskudd til audiovisuell produksjon. Forskriften likestiller samisk og norsk språk, og prosjekter som bidrar til å oppnå mangfold, for eksempel med tanke på representasjon av urfolk, prioriteres.

Departementet anser dermed bestemmelsen for oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

De siste årene er det gitt finansiell støtte til ulike kvenske audiovisuelle produksjoner. Listen nedenfor viser relevante prosjekter. Fra 2020 er midlene tildelt av Troms og Finnmark fylkeskommune.:

År	**Mottaker**	**Prosjekt**	**Beløp**
2015	Siivet AS	Animasjonsfilm og dokumentarfilm	375 000
	Lighthouse production	Dokumentarfilm	300 000
	Halti kvenkultursenter	Videoinstallasjon om kvenkultur	200 000
2016	Siivet AS	Animasjonsfilm for barn	250 000
	Modhi Rohkee	Dataspill	180 000
	Rujan Kaiku	Kvenske lyd og videofiler	40 000
2017	Siivet AS	Barne-Tv på nett og kortfilmer	250 000
	Modhi Rohkee	Dataspill	180 000
	Adalia film AS	Mitt yrke – kvensk del av filmserie	90 000
2018	Siivet AS	Filmopptak: Kvenske historier	100 000
2019	Nordavis/Ruijan Kaiku	Forprosjekt: Kvenske radiosendinger	90 000
	Siivet AS	E-bok: Karine ja kadonu loru	250 000
	Fenris film	Filmprosjekt: Isä og Aftenstjernen	300 000
2020	Lise Brekmoe	Forprosjekt kvenskspråklig spillefilm: Vår krig / Meän Sota.	120 000

I statsbudsjettet for 2020 ble det satt av 10,5 mill. kroner over tilskuddsordningen til kvensk språk og kultur. Avsetning av budsjettmidler til kvenske audio og audiovisuelle arbeider oppfyller etter departementets oppfatning kravet til å oppmuntre til og/eller legge til rette for produksjon og distribusjon av audiovisuelle arbeider på kvensk. Som nevnt over forvalter Norsk filminstitutt Filmfondet, som har et budsjett på om lag 588 mill. kroner i 2022. Ifølge forskrift om tilskudd til audiovisuell produksjoner, kan prosjekter som bidrar til å oppnå mangfold prioriteres. Med mangfold menes blant annet representasjon av nasjonale minoriteter.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.5.5 Artikkel 11 første ledd bokstav e romertall ii – Aviser

Artikkel 11 første ledd bokstav e gjelder aviser og avisartikler. Romertall i og ii er alternative. Departementet vurderer det slik at relevant alternativ er romertall i for lulesamisk og sørsamisk, og romertall ii for kvensk.

Etter romertall i skal myndighetene «oppmuntre og/eller lette opprettelsen og/eller opprettholdelsen av minst en avis» på minoritetsspråket.

Etter romertall ii skal myndighetene «oppmuntre og/eller lette jevnlig utgivelse av avisartikler» på minoritetsspråket.

Spørsmålet er dermed om myndighetene har lettet eller oppmuntret til etablering og/eller videreføringen av lulesamisk og sørsamisk avis, og til utgivelsen av regelmessige avisartikler på kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Lokalavisen Snåsingen har sørsamiske sider og Avisa Nordsalten har sider på lulesamisk, og de finansieres begge over Kultur- og likestillingsdepartementets budsjett. Kultur- og likestillingsdepartementets støtteordning legger til rette for samiske aviser. Selv om det per i dag ikke er etablert en egen avis på lulesamisk eller sørsamisk finnes det støtteordninger for dette. Departementet anser derfor romertall i som oppfylt for lulesamisk og sørsamisk.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Ruijan Kaiku er en nyhetsavis for kvener, norskfinner og finlendere i Norge. Avisen finansieres av Kultur- og likestillingsdepartementet (via Språkrådet) og Kommunal- og distriktsdepartementet (via Troms og Finnmark fylkeskommune). Ruijan Kaiku utgis som papiravis ca. en gang i måneden, men har også en nettavis som stort sett oppdateres daglig. Avisen er trespråklig og skriver primært på norsk, kvensk og finsk, men også på meänkieli og svensk. Avisen har abonnenter både i Norge, Sverige og Finland. I 2019 fikk avisen 1,265 millioner kroner fra Språkrådet og 805 000 kroner fra Kommunal- og distriktsdepartementet.

Etter departementets syn er bestemmelsen oppfylt som følge av bevilgningene til Ruijan Kaiku. Budsjettmidler til Ruijan Kaiku oppfyller etter departementets oppfatning kravet til å oppmuntre til og/eller legge til rette for jevnlig utgivelse av avisartikler på kvensk. Departementet anser derfor at romertall ii er oppfylt for kvensk.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.5.6 Artikkel 11 første ledd bokstav f romertall ii – Dekning av kostnader

Artikkel 11 første ledd bokstav f gjelder dekning av kostnader forbundet med å bruke minoritetsspråk i media og i audiovisuelle produksjoner. Bokstav f romertall i og ii er alternative. Departementet vurderer det slik at relevant alternativ er romertall ii. Etter romertall ii skal myndighetene «anvende eksisterende tiltak for økonomisk støtte» også til

audiovisuelle produksjoner på minoritetsspråket. Der artikkel 10 første ledd bokstav d gjelder oppmuntring og/eller tilrettelegging for produksjon og distribuering av audio og audiovisuelt arbeid på minoritetsspråket, gjelder denne bestemmelsen spesifikt økonomisk støtte til media og produksjoner av audiovisuelle arbeider som benytter minoritetsspråket.

Spørsmålet blir om myndighetene bruker økonomiske støtteordninger også til audiovisuelle produksjoner på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk

Det vises her til vurderingen under bokstav d. Myndighetenes virkemiddel for å oppmuntre og legge til rette for audiovisuelle produksjoner er å gi økonomisk støtte. Når det gjelder lulesamisk og sørsamisk gis støtten gjennom budsjettordningen til Sametinget. For kvensk skjer det gjennom tilskuddsordningen for kvensk språk og kultur. Etter departementets oppfatning oppfyller dette kravet i artikkel 11 første ledd bokstav f.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.5.7 Artikkel 11 første ledd bokstav g – Journalister og annet mediepersonale

Bestemmelsen i artikkel 11 første ledd bokstav g pålegger myndighetene å «støtte opplæringen» av journalister og annet mediapersonale som bruker minoritetsspråket. Ordlyden tilsier at bestemmelsen strekker seg utover de rettigheter som alle studenter har til studielån og annen støtte, og at det skal særskilt gis støtte til opplæringen av mediapersonale som bruker minoritetsspråket.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk
Departementet er kjent med at NRK Sapmi har en praktikantordning for unge journalister, og har hatt som tiltak å finne nye medarbeidere som behersker sørsamisk. Departementet vurderer det likevel slik at dette ikke er tilstrekkelig til å oppfylle bestemmelsens krav. Departementet er ikke kjent med støtteordninger som innretter seg spesifikt mot journalister og annet mediapersonale som bruker lulesamisk og sørsamisk.

Departementet er kjent med at Ruijan Kaiku har hatt samarbeid med Kvensk institutt og Norske kveners forbund om et praktikantopphold for journalister, med opplæring i journalistikk og kvensk språk. Dette med støtte fra tilskuddsordningen til kvensk språk og kvensk/norskfinsk kultur i Troms og Finnmark fylkeskommune. Denne ordningen har ikke pågått lenge, og er ikke etablert som en varig ordning. Departementet vurderer det dermed slik at det ikke er tilstrekkelig for å oppfylle bestemmelsens krav.

Andre støtteordninger eller bevilgninger finnes ikke i dag.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.5.8 Artikkel 11 annet ledd – Radio- og fjernsynssendinger fra naboland

Artikkel 11 annet ledd pålegger i korthet myndighetene å garantere frihet til direkte mottak av radio- og fjernsynsutsendelser fra naboland på lignende språk og sikre at det ikke blir lagt

begrensninger på uttrykksfriheten og den frie informasjonsstrøm i den skriftlige presse på lignende språk.

Spørsmålet blir om myndighetene fritt tillater radio- og fjernsynsendinger fra naboland på lulesamisk, sørsamisk og kvensk og sikrer at det ikke blir ilagt begrensninger på uttrykksfriheten og den frie informasjonsstrømmen på disse språkene.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk
Det foreligger ingen begrensninger når det gjelder mulighet til å motta radio- og fjernsynssendinger fra andre land på lulesamisk, sørsamisk og kvensk. Det foreligger heller ingen begrensninger når det gjelder uttrykksfriheten og fri informasjonsstrøm i den skriftlige presse for språkene.

Det språket i Sverige som ligner mest på kvensk, er meänkieli – et språk som kan forstås av de som kan kvensk eller finsk. Departementet er kjent med at det er lagt ut lydlenke til Meänraatio som er Sveriges Radios (SRs) tilbud på meänkieli, og som blant annet har et tilbud til barn.

NRK Sápmi samarbeider med finske YLE Sápmi og svenske SVT Sápmi/SR Sameradion om felles nordiske nyhets- og aktualitetssendinger, Buorre Iđit Sápmi på DAB og Ođđasat på TV.

Det vises for øvrig til redegjørelsen ovenfor i kapittel 3.5.1 om artikkel 11 første ledd bokstav a.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.5.9 Artikkel 11 tredje ledd – Medias frihet og mangfoldighet

Tredje ledd pålegger staten å sikre at interessene til brukere av regions- og minoritetsspråk er representert eller tatt hensyn til i organer som måtte bli opprettet i medhold av lov, med ansvar for å trygge medias frihet og mangfold. Begrepet «eller tatt hensyn til» ble ifølge den forklarende rapporten satt inn fordi det i visse tilfeller kan være vanskelig eller politisk kontroversielt å fastsette hvilke grupper som er representative for det eller de aktuelle språkene. Bestemmelsen har sammenheng med artikkel 7 om mål og prinsipper, der det i fjerde ledd står at statene «oppmuntres til å etablere organer, om nødvendig, i den hensikt å bistå myndighetene med råd i alle saker vedrørende regions- og minoritetsspråk».

Spørsmålet blir om myndighetene sikrer at brukere av minoritetspråk er representerte eller hensyntatt i organer etablert ved lov, med ansvar for å trygge medias frihet og mangfold.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk
I Norge har Medietilsynet en slik rolle. Medietilsynet skal bidra til å realisere statens mediepolitiske mål, blant annet ved å undersøke om allmennkringkastere oppfyller forpliktelsene de har til å tilby programmer for nasjonale og språklige minoriteter samt formidle kunnskap om ulike minoritetsgrupper og om mangfoldet i det norske samfunnet. Det er først og fremst gjennom rapportene om allmennkringkastingen, dvs. for NRK og TV2, at Medietilsynet påser at interessene til brukerne av lulesamisk, sørsamisk og kvensk blir tatt hensyn til, i henhold til forpliktelsene allmennkringkasterne er underlagt. Departementet

vurderer det slik at dette oppfyller forpliktelsen til å «sikre at interessene» til brukerne av minoritetsspråket er «tatt hensyn til».

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.6 Artikkel 12 – Kulturanlegg og kulturaktiviteter

Artikkel 12 dekker et vidt felt, fra teatre, bibliotek, museum, kinoer og arkiv til litterært arbeid, og filmproduksjon, festivaler, «folkelige former for kulturelle manifestasjoner», og kulturindustrien, inkludert bruken av ny teknologi. Kunstnerisk ytringsfrihet er et viktig prinsipp. Samme forbehold gjelder her som på mediefeltet (artikkel 11); at forpliktelsene gjelder i den grad myndighetene er kompetente, har myndighet til eller spiller en rolle på feltet.

Bokstavene i første ledd er selvstendige, slik at alle bestemmelsene teller.

3.6.1 Artikkel 12 første ledd, bokstav a – Særskilt om særegne uttrykksformer

Artikkel 12 første ledd bokstav a inneholder en generell regel om å oppmuntre uttrykksformer og initiativ som er spesifikke for det aktuelle språket og «fremme» forskjellige former for tilgang til arbeid fremstilt på disse språkene. Sistnevnte alternativ omfatter, ifølge den forklarende rapporten, publikasjon, presentasjon, spredning og sending. Første ledd er avgrenset til det geografiske området der et regions- eller minoritetsspråk er i bruk.

Spørsmålet i det følgende er om myndighetene har oppmuntret til uttrykksformer og initiativ som er spesifikke for lulesamisk, sørsamisk og kvensk og fremmer forskjellige former for tilgang til arbeider fremstilt på disse språkene.

Lulesamisk og sørsamisk

Fra 2019 ble regjeringen og Sametinget enige om å etablere en ny budsjettmodell for Sametinget, hvor de årlige overføringene i utgangspunktet samles under én budsjettpost på statsbudsjettet. Med den nye budsjettmodellen er Sametinget gitt et større handlingsrom til selv å prioritere økonomiske virkemidler mellom ulike tiltak, herunder til uttrykksformer og initiativ på lulesamisk og sørsamisk.

Departementet anser dermed bestemmelsen for oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Kultur- og likestillingsdepartementet ga i 2019-budsjettet et samlet tilsagn på 43 millioner kroner til Vadsø kommune, som har kjøpt det gamle NRK-bygget Lille-Marienlyst i Vadsø. Formålet er at Varanger museum skal disponere bygget slik at det kan fungere som et nasjonalt museum for kvener/norskfinner, og der andre kvenske/norskfinske kulturfunksjoner kan finne sted. Etter en ombygging gjenåpnet Vadsø museum – Ruija kvenmuseum i august 2021. Museet er i dag ansvarsmuseum for kvensk/norskfinsk historie og kultur. Kommunens kvenske språksenter er samlokalisert med museet.

Kultur- og likestillingsdepartementet bevilger årlig faste driftstilskudd til museer som har en spesiell rolle i forvaltning og formidling av kulturarven til kvener/norskfinner og deres språk: *Vadsø museum – Ruija kvenmuseum* er en avdeling ved Varanger museum. Vadsø museum – Ruija kvenmuseum er ansvarsmuseum for kvensk/norskfinsk historie og kultur, og lokalmuseum for Vadsø-området. *Nord-Troms museum* er et mangfoldsmuseum med hovedfokus på forvaltning og formidling av kvensk, norsk og samisk kulturhistorie. *Tørfoss kvengård* er museets hovedanlegg i Nordreisa kommune, og et minne om den kvenske innvandringen til Nord-Norge på 1700 og 1800-tallet. De eldste bevarte bygningene er fra begynnelsen av 1700-tallet, da gården ble etablert.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet ga i 2019 tilskudd til etablering av tre nye kvenske språksentre i henholdsvis Vadsø, Porsanger og Kvænangen. Disse kommer i tillegg til det allerede etablerte språksenteret i Storfjord og Halti kvenkultursenter i Nordreisa.

Frivillige organisasjoner, kommuner, institusjoner og foretak kan søke om tilskudd over tilskuddsordningene til nasjonale minoriteter og til kvensk språk og kvensk/norskfinsk kultur. Se mer om dette i kapittel 2.3. Formålet med tilskuddsordningen til kvensk språk og kvensk/norskfinsk kultur er å bidra til revitalisering av kvensk språk og å fremme kvensk/norskfinsk kultur. Kvenske språktiltak og tiltak for barn og unge blir prioritert.

Tildelingene viser at det blir gitt midler til en rekke tiltak for å fremme uttrykksformer og initiativ spesifikke for kvensk. Det er gitt ut tilskudd til kvenske tiltak på ulike typer medium. Departementet anser derfor bestemmelsen for å være oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.6.2 Artikkel 12 første ledd bokstav b – Oversettelse, dubbing, ettersynkronisering og tekstingsvirksomhet

Etter bokstav b skal myndighetene «fremme» de forskjellige former for tilgang på andre språk til arbeider fremstilt på minoritetsspråket. Dette skal gjøres ved å hjelpe og utvikle oversettelse, dubbing, ettersynkronisering og teksting.

Spørsmålet blir om myndighetene, gjennom oversettelse, dubbing, ettersynkronisering og teksting fremmer at arbeid på lulesamisk, sørsamisk og kvensk blir tilgjengelig på andre språk.

Lulesamisk og sørsamisk

Fra 2019 ble regjeringen og Sametinget enige om at å etablere en ny budsjettmodell for Sametinget, hvor de årlige overføringene i utgangspunktet samles under én budsjettpost på statsbudsjettet. Med den nye budsjettmodellen er Sametinget gitt et større handlingsrom til selv å prioritere økonomiske virkemidler mellom ulike tiltak. Det innebærer at Sametinget har mulighet til å bevilge midler til å hjelpe og utvikle oversettelse, dubbing, ettersynkronisering og teksting av arbeider på lulesamisk og sørsamisk. Departementet anser på denne bakgrunnen bestemmelsen for oppfylt. Departementet er kjent med at Sametinget bevilger midler til flere prosjekt som gjelder oversettelse, dubbing og teksting. Norsk kulturråd gir støtte til oversettelse til bokmål og nynorsk av litterære verk skrevet på samisk. Det er forlagene som kan søke om dette og samtidig melde bøker oversatt fra samisk på

«innkjøpsordningene» (innkjøp av et bestemt antall eksemplarer som disribueres til folkebibliotekene over hele landet, på lik linje med annen ny norsk litteratur). Målet er at litteratur skrevet på samisk skal være tilgjengelig for alle landets lesere.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Oversettelse, dubbing, synkronisering og tekstingsvirksomhet ligger innenfor formålet til de ulike tilskuddsordningene. Departementet er kjent med at Troms og Finnmark fylkeskommune har bevilget penger til oversettelser av blant annet bøker og tegneserier fra den statlige ordningen.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.6.3 Artikkel 12 første ledd, bokstav c – Adgang på oversettelse, dubbing, ettersynkronisering og tekstingvirksomhet

Etter bokstav c skal myndighetene «fremme adgang» på minoritetsspråket til arbeider på andre språk. Bestemmelsen innebærer at arbeider fremstilt på andre språk skal gjøres tilgjengelig på minoritetsspråkene. Dette skal gjøres gjennom hjelp og utvikling av oversettelse, dubbing, ettersynkronisering og tekstingsvirksomhet.

Lulesamisk og sørsamisk

Det vises til vurderingen ovenfor under bokstav b. Sametinget har mulighet til å bevilge midler til å hjelpe og utvikle oversettelse, dubbing, ettersynkronisering og teksting av arbeider på andre språk til lulesamisk og sørsamisk. Departementet anser på denne bakgrunnen bestemmelsen for oppfylt. Departementet er kjent med at Sametinget bevilger midler til flere prosjekt som gjelder oversettelse, dubbing og teksting.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Det vises til vurderingen over under bokstav b. Oversettelse, dubbing, synkronisering og tekstingsvirksomhet ligger innenfor formålet til tilskuddsordningen som nå forvaltes av Troms og Finnmark fylkeskommune. Departementet er kjent med at fylkeskommunen har bevilget penger til oversettelser av blant annet spill, bøker og tegneserier.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.6.4 Artikkel 12 første ledd bokstav d – Organer som er ansvarlige for å organisere eller støtte kulturaktiviteter

Artikkel 12 første ledd bokstav d innebærer at myndighetene skal sikre at de organer som er ansvarlige for å organisere eller støtte kulturaktiviteter, tar "tilbørlig hensyn" til å inkludere kunnskap om og bruk av regions- eller minoritetsspråk og kultur i de tiltak som de setter i gang eller som de yter støtte til.

I den forklarende rapporten står det at forpliktelsene i bokstav d til f går ut på «guidance and supervision».

Bestemmelsen retter seg mot "de organer som er ansvarlige for å organisere eller støtte ulike typer kulturaktiviteter". Etter en naturlig forståelse av ordlyden omfatter den offentlige institusjoner som for eksempel bibliotek, kultursentre, museum, arkiver, teatre, kinoer og festivaler, og organer som gir støtte til kulturaktiviteter av ulike slag.

I innledningen til bestemmelsen er det spesifisert at forpliktelsene gjelder innenfor området hvor dette språket brukes.

Begrepet «kulturaktiviteter» er vidt, og det antas her at dette vil kunne gjelde alle typer kulturaktiviteter.

Ordlyden «tilbørlig hensyn» synes å gi uttrykk for at språk og kultur skal tas i betraktning på en passende og forsvarlig måte. Ordlyden åpner for relativt stor grad av skjønn og gir en viss fleksibilitet for statene til også å vektlegge øvrige hensyn.

Spørsmålet er dermed om myndighetene selv eller de organer det gis støtte til tar tilbørlig hensyn til å inkludere kunnskap om lulesamisk, sørsamisk og kvensk språk og kultur i de tiltak de setter i gang eller som det ytes støtte til.

Lulesamisk og sørsamisk
Sametinget fikk i statsbudsjettet fra 2018 forvaltningsansvar for 3,2 millioner kroner til sør-, lule- og markasamiske språktiltak og til prosjekt i regi av Ã'vv Skoltesamisk museum.
Til arbeidet med tilrettelegging for tospråklig forvaltning i Hattfjelldal kommune og Nordland fylkeskommune fikk Sametinget i statsbudsjettet 2018 en bevilgning på 4,5 millioner kroner.

Til arbeidet med tilrettelegging for tospråklig forvaltning i Røros kommune og Trøndelag fylkeskommune ble bevilgningen til Sametinget økt med 2 millioner kroner i revidert nasjonalbudsjett 2018. Bestemmelsen anses dermed for oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Kultur- og likestillingsdepartementet, Språkrådet og Kommunal- og distriktsdepartementet gir støtte til ulike kvenske språk- og kulturaktiviteter. I 2020 ble det gitt tilskudd på 6,855 millioner kroner til Kvensk institutt - Kainun institutti. Kvensk institutt er et nasjonalt senter for kvensk språk og kultur. Senteret ligger i Børselv i Porsanger kommune. Instituttet ble offisielt åpnet i 2007. Instituttets nasjonale oppgaver er å drifte Kväänin kielitinka - Kvensk språkting samt å drive opplysningsarbeid om språk og kultur. Instituttets formål er å utvikle, dokumentere og formidle kunnskap og informasjon om kvensk språk og kultur, og fremme bruken av kvensk språk i samfunnet.

Det er videre gitt midler til kvenske prosjekter i regi av kommuner, fylkeskommuner og museer, herunder fem kvenske språk- og kultursentre i Troms og Finnmark.

Når myndighetene gir støtte på denne måten, må det være innenfor plikten til «guidance og supervision» som den forklarende rapporten gir uttrykk for.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.6.5 Artikkel 12 første ledd bokstav e – Personell med nødvendig språkkompetanse

Etter bokstav e skal myndighetene fremme tiltak for å «sikre» at de organer som nevnt i bokstav d, som har ansvaret for å organisere og støtte kulturelle aktiviteter, har «til rådighet personell som fullt ut mestrer» både minoritetsspråket og det nasjonale språket.

I den forklarende rapporten, punkt 117, står det at minoritetspråkpakten ikke kan detaljstyre hvordan institusjonene skal jobbe med å inkorporere språkene. Men myndighetene må gi råd og veiledning, og sikre at målet blir oppnådd.

Spørsmålet blir om myndighetene legger til rette for at de aktuelle organene har personell som både snakker norsk, lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Som nevnt har ovenfor ble regjeringen og Sametinget enige om å etablere en ny budsjettmodell for Sametinget fra 2019, hvor de årlige overføringene i utgangspunktet samles under én budsjettpost på statsbudsjettet. Med den nye budsjettmodellen er Sametinget gitt et større handlingsrom til selv å prioritere økonomiske virkemidler mellom ulike tiltak.

Sametinget gir støtte til kulturelle aktiviteter, som nevnt i artikkel 12 første ledd, for eksempel bibliotek, kultursentre og festivaler. Departementet legger til grunn at Sametinget har personell som fullt ut mestrer norsk i tillegg til lulesamisk og sørsamisk.

Kommunene og fylkeskommunene i forvaltningsområdet for samisk språk mottar et tospråklighetstilskudd fra Sametinget. Dette finansieres ved at Kommunal- og distriktsdepartementet gjennom budsjettprosessen øker rammeoverføringen til Sametinget når nye kommuner innlemmes i forvaltningsområdet for samisk språk. Sametinget fastsetter selv en fordelingsnøkkel og fordeler tospråklighetstilskuddet. Sametinget inngår samarbeidsavtaler med kommunene og fylkeskommunene i forvaltningsområdet om hvordan tospråklighetstilskuddet skal benyttes.

Sameloven har regler som gjelder utdanningspermisjon for tilsatte i offentlig organ i forvaltningsområdet for samisk språk.

Tospråklighetstilskuddet skal gå både til å oppfylle forpliktelsene i samelovens språkregler, og til andre tiltak slik som informasjon og synliggjøring av samisk språk og til kompetanseutvikling.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Som nevnt under omtalen av artikkel 12 bokstav b gis det midler over statsbudsjettet til Kvensk institutt og til andre kulturaktiviteter gjennom en søkebasert tilskuddsordning. En rekke ulike institusjoner, organisasjoner og foreninger mottar støtte, og har mulighet til å legge vekt på språkkunnskapene til «personell» som driver med kulturaktivitetene. Etter departements oppfatning oppfyller dette kravene til «guidance and supervision».

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.6.6 Artikkel 12 første ledd, bokstav f – Fasiliteter og planlegge kulturvirksomhet

Etter bokstav f skal traktatparten oppmuntre representanter for brukerne av minoritetsspråket til deltagelse i kulturelle aktiviteter ved å stille fasiliteter til disposisjon («skaffe utstyr») og planlegge kulturelle aktiviteter.

Ordlyden «oppmuntre» tilsier at det ikke stilles strenge krav, men at det likevel kreves en eller annen form for aktiv handling fra statens side for at vilkåret kan sies å være oppfylt.

Spørsmålet blir om myndighetene legger til rette for at representanter for lulesamisk, sørsamisk og kvensk deltar i planleggingen av kulturelle aktiviteter.

Lulesamisk og sørsamisk

Vurderingen er den samme som under bokstav e, i kap. 3.6.5.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Vurderingen er den samme som under bokstav e, i kap. 3.6.5.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.6.7 Artikkel 12 første ledd bokstav g – Organer som er ansvarlige for å samle inn, presentere eller utgi arbeider

Bestemmelsen pålegger myndighetene å «oppmuntre og eller lette opprettelsen» av organ som er ansvarlige for å samle inn, oppbevare, presentere eller utgi arbeider fremstilt på det aktuelle språk.

Spørsmålet er om det er opprettet organer som er ansvarlige for å samle inn, presentere eller utgi arbeid på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Samisk arkiv har et nasjonalt ansvar for å sikre, bevare og ta vare på samisk dokumentasjon. Samisk arkiv har materiale på alle samiske språk, både muntlig og skriftlig. Arbeidet med å sikre samisk historisk kildemateriale, og gjøre det tilgjengelig for publikum, omfatter også samisk tradisjonell kunnskap.

Gjennom bevilgningen til Sametinget på statsbudsjettet gis Sametinget mulighet til å støtte aktiviteter, som blant annet å presentere og utgi bøker på lulesamisk og sørsamisk.

Gjennom tilskudd over statsbudsjettet til samiske museer, og andre nasjonale og regionale museer, oppmuntrer og/eller gir myndighetene mulighet til å fremstille blant annet samiske kunstarbeider.

De samiske språksentrene er et møtested for den samiske befolkningen i området ved siden av at de arrangerer samiskkurs. Det er forskjellige aktiviteter i de ulike språksentrene, men

samlet sett mener departementet at ovennevnte institusjoner bidrar til å samle inn, oppbevare en kopi av og presentere eller utgi arbeider fremstilt på sør- og lulesamisk. Departementet anser på denne bakgrunn at artikkel 12 første ledd bokstav g for å være oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Kvensk institutt er det nasjonale senteret for kvensk språk og kultur. Instituttet mottar grunnstøtte fra Kultur- og likestillingsdepartementet. Kvensk institutt arbeider blant annet med å overføre opptak fra flere kvenske dialekter fra Suomen kielen nauhoitearkisto (Det finska bandarkivet) til skrift. Opptakene er tatt på 50-, 60- og 70-tallet. Kvensk institutt er medeier i Ruija forlag, som gir ut bøker på kvensk.

Halti kvenkultursenter i Troms har som formål å synliggjøre kvensk språk og kultur.

Storfjord språksenter ble etablert i 2010 og skal styrke samisk og kvensk/finsk i Storfjord kommune. Vadsø museum har et særlig ansvar for kvensk historie.

Landslaget for lokal- og privatarkiv satte i gang det treårige prosjektet: «Minoriteter i offentlige arkiver – en undersøkelse av minoritetskulturers plass i offentlige arkiver» høsten 2006. I undersøkelsen vil man undersøke arkivmateriale knyttet til kvener og deres møte med offentlige institusjoner i to kommuner i Norge: Nordreisa i Troms og Porsanger (tidligere Kistrand) i Finnmark i perioden 1860-1948.

Vadsø museum – Ruija kvenmuseum er en avdeling ved Varanger museum. Vadsø museum – Ruija kvenmuseum er ansvarsmuseum for kvensk/norskfinsk historie og kultur, og lokalmuseum for Vadsø-området. Nord-Troms museum er et mangfoldsmuseum med hovedfokus på forvaltning og formidling av kvensk, norsk og samisk kulturhistorie.

Arina: Nordisk tidskrift for kvensk forsking ble utgitt 2002-2010. Universitetsbiblioteket på UIT la i 2021 ut dette digitalt. UiT har kvensk i sin fagkrets, og tilbyr undervisning og gir forskningsmuligheter for kvensk.

Kvensk stedsnavnstjeneste gjør blant annet intervjuer med kvensktalende i de kvenske lokalsamfunnene. De sitter på et stort arkiv med kvenske stedsnavn som er samlet inn på 70- og 80-tallet.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet ga i 2019 tilskudd til etablering av tre nye kvenske språksentre i henholdsvis Vadsø, Porsanger og Kvænangen. Disse kommer i tillegg til det allerede etablerte språksenteret i Storfjord og Halti kvenkultursenter i Nordreisa.

Gjennom tilskudd over statsbudsjettet kan ulike kulturinstitusjoner, organisasjoner og utøvere av kunst få midler til å utgi kvenske kulturarbeider.

Gjennomgangen viser at en rekke institusjoner og organisasjoner mottar støtte for å samle inn, presentere eller utgi arbeid på kvensk. Departementet vurderer det slik at samlet sett oppfyller disse kravet i bestemmelsen.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.6.8 Artikkel 12 første ledd bokstav h – Oversettelse og terminologiutvikling

Bestemmelsen forplikter partene der det er nødvendig, å opprette tjenester for oversettelse og terminologisk forskning eller fremme og finansiere slike tjenester. Tiltaket skal i sær ha for øye å opprettholde og utvikle passende administrativ, kommersiell, økonomisk, sosial, teknisk eller juridisk terminologi på det aktuelle språket.

Bestemmelsens ordlyd er vid og gir rom for tilpasning til forholdene i den enkelte stat. Slik det fremgår av ordlyden kreves aktive tiltak fra statenes side i den utstrekning det er «nødvendig».

Spørsmålet blir om myndighetene, der det er nødvendig, har opprettet eller fremmer og finansierer inititativ som jobber med oversettelse eller utvikling av administrativ, kommersiell, økonomisk, sosial, teknisk og juridisk terminologi på lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk og sørsamisk

Myndighetene gir tilskudd over statsbudsjettet til Divvun og Giellatekno - Senter for samisk språkteknologi - ved UiT Norges arktiske universitet. Videre foregår utvikling av samisk terminologi ved oversettelse, gjennom media, gjennom saksbehandling i samiske institusjoner og som egne terminologiutviklingsprosjekter. Sammen med Divvun og Giellatekno ved UiT Norges arktiske universitet, lanserte Sametinget i 2014 en ny digital ordbok, *Sátni – báhko – baakoe*, med både allmenne ord, forvaltningstermer og fagterminologi. Likevel mangler det fortsatt mange termer, herunder termer for samisk juridisk språk, jf. kap. 3.3.1 om samisk som rettsspråk.

Sámi Giellagáldu er et felles språkfaglig organ, organisert gjennom et nordisk samisk fag- og ressurssenter for samiske språk for sametingene i Norge, Sverige og Finland. Sámi Giellagáldu har ansvaret for normering av de samiske skriftspråkene og normering av ny terminologi i skoltesamisk, enaresamisk, nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Finansieringen av organet deles mellom de tre sametingene.

Det er helt sentralt for bruken av lulesamisk og sørsamisk at det finnes terminologi på alle samfunnsområder. Gjennom myndighetenes finansieringen av Divvun og Giellatekno, samt budsjettmidlene til Sametinget, som igjen finansierer Sámi Giellagáldu, er bestemmelsen etter departementets oppfatning oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Kväänin kielitinka (kvensk språkting) skal utvikle retningslinjer for å skape et nytt skriftspråk, standardisere et kvensk skriftspråk og arbeide med orddannelse og terminologi. Språktinget ble etablert i 2008, og medlemmene er oppnevnt av Kvensk institutt. Kvensk institutt mottar midler fra Kultur- og likestillingsdepartementet til dette arbeidet. Kvensk institutt har fått støtte fra daværende Kommunal- og moderniseringsdepartementet til å utvikle språkteknologiske løsninger. Instituttet samarbeider med Giellatekno ved UiT Norges arktiske universitet om utvikling av kvensk språkteknologi, herunder korrektur- og retteprogram på kvensk. I prosjektet Kvensk skriftspråk til alle arbeider de med å utvikle de språkteknologiske

verktøyene, inkludert ordboken og retteprogrammet, til å omfatte alle de kvenske dialektene. Etter departementets oppfatning er kravet til å «fremme» slike tjenester på denne bakgrunn oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.6.9 Artikkel 12 annet ledd – Kulturaktiviteter og -anlegg utenfor området der språket tradisjonelt brukes

Artikkel 12 annet ledd pålegger staten å tillate, oppmuntre og/eller sørge for å fremskaffe passende kulturaktiviteter- og anlegg for brukerne av minoritetsspråk, også utenfor områdene der språket tradisjonelt brukes. Plikten gjelder «dersom antall brukere av det aktuelle språket rettferdiggjør det».

Vurderingstemaet i det følgende er om myndighetene har oppmuntet til kulturaktivitet og kulturlokaler utenfor det tradisjonelle området, der antall brukere rettferdiggjør det.

Lulesamisk og sørsamisk

Stormen bibliotek i Bodø låner ut bøker på lulesamisk. Stormen har også et samisk senter. Senterets fokus er å være en arena for å møte andre, skape nettverk og for å lære om samisk språk og kultur, både for den samiske befolkningen og for kommunens befolkning som helhet. Bodø kommune er ikke en del av forvaltningsområdet for samisk språk.

Siden våren 2014 har språksenteret Gïelem nastedh og fylkesbiblioteket i Trøndelag arbeidet med å lage oversettelser av barnebøker til sørsamisk. Per november 2019 har de bidratt til 98 utgivelser/oversettelser, og flere er under arbeid. Fylkesbiblioteket har bøker om og på samisk som prioritert innsatsområde med hovedvekt på sørsamisk språk og sørsamiske forhold. I Trøndelag er det kun Snåsa, Røyrvik og Røros kommuner som er en del av forvaltningsområdet for sørsamisk.

Samisk hus i Oslo er et sted sørsamer, lulesamer og nordsamer i byen kan møtes. Språksenteret ved Samisk hus har tilbudt voksenopplæringskurs i sørsamisk. Bestemmelsen anses dermed som oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Det er få kvenske kulturelle tiltak som er gjennomført i andre områder enn i Troms og Finnmark. Når det gis støtte til Kvensk institutt, kan instituttet likevel bidra til å sørge for kulturaktiviteter og kulturanlegg utenfor de tradisjonelle kvenske områdene – hvis instituttet finner at det er tilstrekkelig med kvenskbrukere for et slikt tilbud.

Med dette antas det at myndighetene har oppfylt kravet om å "oppmuntre" til slik kulturaktivitet og kulturanlegg, også utenfor det tradisjonelle området.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.6.10 Artikkel 12 tredje ledd – Kulturpolitikk i utlandet

Bestemmelsen forplikter myndighetene til å treffe passende tiltak for minoritetsspråkene og kulturen disse reflekterer når de fremmer sin kulturpolitikk i utlandet.

Tredje ledd pålegger derfor myndighetene å treffe egnede tiltak («appropriate provision») når de fremmer sin kulturpolitikk i utlandet. Statene er gitt en vid skjønnsmargin ved vurderingen av hvilke tiltak som skal anses som egnet.

Spørsmålet blir om myndighetene treffer egnede tiltak for å fremme lulesamisk, sørsamisk og kvensk, når landets kulturpolitikk fremmes i utlandet.

Lulesamisk og sørsamisk

Utenriksdepartementet fremmer norsk kultur i utlandet som en integreret del av norsk utenrikspolitikk. Kulturdimensjonen er også en integrert del av nordområdesatsingen, som også dekkes av bevilgningen, herunder satsing på urfolksprosjekter. Innsatsen utformes i samarbeid med kunstfaglige organisasjoner. Tiltak for å promotere kunstnere skjer også gjennom utenriksstasjonene, ved en reisestøtteordning og ved å legge til rette for norsk kultureksport. I arbeidet med å presentere norsk kunst og kultur i utlandet og i Norges-profileringssamarbeidet generelt, legger myndighetene vekt på å synliggjøre den samiske dimensjon i det norske samfunn og på å formidle samiske kulturuttrykk til et internasjonalt publikum. Lulesamiske og sørsamiske kulturuttrykk er en del av synliggjøringen av samiske kulturuttrykk.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Norge er representert og deltar i en rekke internasjonale fora der problemstillinger knyttet til de nasjonale minoritetene drøftes. Det kvenske språket og kvensk kultur blir nevnt i forbindelse med ulike multilaterale og bilaterale drøftelser og møter om de nasjonale minoritetene. Det er ingen hinder for at kvensk er en del av kulturpolitiske presentasjoner i utlandet og myndighetene søker å synliggjøre et bredt spekter av kulturuttrykk i profileringsarbeidet. Etter departementets oppfatning er bestemmelsen på denne bakgrunn oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.7 Artikkel 13 – Det økonomiske og sosiale liv

Statenes forpliktelser overfor regions- eller minoritetsspråk på det økonomiske og sosiale området reguleres i artikkel 13. Bestemmelsen pålegger staten for det første å sikre at lovgivning og forvaltningspraksis ikke er diskriminerende. For det andre må myndighetene iverksette en rekke positive tiltak.

Artikkel 13 første ledd kommer til anvendelse i hele landet. Statene er blant annet pålagt å fjerne lovgivning som forbyr eller begrenser bruken av regions- eller minoritetsspråk, med mindre slike forbud har grunner som kan rettferdiggjøres.

Artikkel 13 annet ledd kommer til anvendelse innen området hvor språkene benyttes, på samme måte som andre bestemmelser i del III. Flere av bestemmelsene gjelder "så langt det er rimelig mulig", som må tolkes på samme måte som under artikkel 10 ovenfor.

3.7.1 Artikkel 13 første ledd bokstav a – Ikke-diskriminering

Artikkel 13 første ledd bokstav a forplikter partene til ikke å vedta lover som direkte eller indirekte forbyr eller begrenser bruken av det aktuelle språk i dokumenter som knytter seg til økonomiske eller sosiale forhold, for eksempel arbeidskontrakter eller tekniske dokumenter som bruksanvisninger for produkter eller installsjoner. I den grad slike rettsregler finnes, vil det altså som utgangspunkt måtte fjernes, med mindre lovgivningen har som formål å ivareta målsettinger som etter konvensjonen kan «rettferdiggjøres».

Spørsmålet er om norsk lovgivning inneholder forbud eller begrensninger som begrenser bruken av lulesamisk, sørsamisk og kvensk i dokumenter som knytter seg til økonomiske eller sosiale forhold, som nevnt over.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk

I henhold til språkloven er norsk det nasjonale hovedspråket i Norge (§ 4) og samiske språk er likestilt med norsk etter reglene i sameloven kapittel 3 (§ 5). Kvensk er likestilt med norsk som språklig og kulturelt uttrykk (§ 6), men de to språkene har ulike roller i samfunnet. Språkloven har regler om bruk av norsk (bokmål og nynorsk) i statlige, kommunale og fylkeskommunale organer. Det offentliges ansvar for å verne og fremme kvensk språk innebærer blant annet at språk skal vernes mot negative sanksjoner (§ 1 andre ledd bokstav c). Det er ikke gitt direkte forbud eller begrensninger i bruken av ulike språk innen det sosiale og økonomiske liv. For eksempel er det i Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) § 14-6, der det er gitt minimumskrav til innholdet i den skriftlige arbeidsavtalen, ikke nevnt språk. Utgangspunktet er dermed at partene selv også kan velge språk for arbeidskontrakten, i tråd med prinsippet om avtalefrihet. Når formålet med en arbeidsavtale er å beskrive de rettigheter og plikter som påligger arbeidstaker og arbeidsgiver – bør arbeidsavtalen imidlertid skrives på et språk som både arbeidsgiver og arbeidstaker forstår.

Det er heller ingenting i veien for at det lages tekniske dokumenter på lulesamisk, sørsamisk og kvensk. Etter departementets syn gir ikke artikkel 13 første ledd bokstav a flere forpliktelser enn det som allerede følger av norsk rett og praksis.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.7.2 Artikkel 13 første ledd bokstav b – Klausuler

I følge bestemmelsen er traktatparten pålagt å forby selskaper å ha regler, i sine interne bestemmelser, som hindrer bruken av minoritetspråket, i det minste mellom brukere av det samme språket. I den forklarende rapporten påpekes det at statenes handlingsrom i hovedsak er begrenset til å gi lover og regler som forhindrer denne type diskriminering av bruken av det aktuelle språket.

Spørsmålet er om myndighetene har forbudt bestemmelser som forhindrer bruk av det aktuelle språket i selskapers interne bestemmelser når det gjelder lulesamisk, sørsamisk og kvensk.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk

Det følger av likestillings- og diskrimineringsloven § 6 et forbud mot forskjellsbehandling på grunn av etnisitet. Med etnisitet menes blant annet språk. Det følger videre av § 9 at forskjellsbehandling ikke er i strid med forbudet i § 6, når den har et saklig formål, er nødvendig for å oppnå formålet og ikke er uforholdsmessig inngripende overfor den eller de som forskjellsbehandles.

Det kan være saklig og nødvendig å forby andre språk enn norsk på arbeidsplassen dersom bruken av andre språk for eksempel skaper utfordringer og misforståelser. Et felles arbeidsspråk vil kunne være viktig for å løse arbeidsoppgavene ved at alle ansatte vet hva som blir sagt. Et felles arbeidsspråk kan også være et arbeidsmiljøspørsmål.

Spørsmålet om diskriminering vil kunne stille seg annerledes hvis bruken av et språk ikke innebærer denne type utfordringer. Det samme gjelder hvis noen nektes å snakke et språk i ubetalte arbeidspauser. Dette er de ansattes fritid og det vil da være usaklig av arbeidsgiver å nekte bruk av et språk.

Artikkel 13 første ledd tar ikke noe forbehold. I følge bestemmelsen må det være et forbud som innebærer at selskaper ikke kan forby ansatte å bruke sitt minoritetspråk. Departementet vurderer at denne bestemmelsen ikke er oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.7.3 Artikkel 13 første ledd bokstav c – Praksis

Bestemmelsen pålegger traktatpartene å motsette seg praksis som er utformet for å motvirke bruken av regions- eller minoritetsspråk i forbindelse med økonomiske eller sosiale aktiviteter. En naturlig forståelse av ordlyden «motsette seg» («oppose») innebærer at statene må ta aktive skritt for å stanse slik praksis og avstå fra handlinger som har til hensikt å motvirke bruken av språket.

Det er naturlig å forstå bestemmelsen slik at den gjelder for arbeidslivet, innenfor arbeidslignende velferdstiltak og organisasjonslivet.

Spørsmålet er om myndighetene motsetter seg praksis som skal hindre bruken av lulesamisk, sørsamisk og kvensk på arbeidsplassen, i velferdstiltak eller organisasjonslivet.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk

Usaklig forskjellsbehandling på grunn av språk er ulovlig iht. diskrimineringslovgivningen. Likestillings- og diskrimineringsloven § 6 første ledd oppstiller forbud mot å diskriminere, blant annet på bakgrunn av språk. I § 6 fjerde ledd er det gitt en nærmere definisjon av begrepet diskriminering:

> "Med diskriminering menes direkte eller indirekte forskjellsbehandling etter §§ 7 og 8 som ikke er lovlig etter §§ 9, 10 eller 11."

Etter denne bestemmelsen er altså enhver handling som uten saklig grunn direkte eller indirekte stiller personer ulikt på grunn av blant annet språk ulovlig, med mindre det foreligger slik lovlig grunn som nevnt i §§ 9-11. Departementet legger dermed til grunn at artikkel 13 første ledd bokstav c er oppfylt i norsk rett gjennom likestillings- og diskrimineringsloven § 6.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.7.4 Artikkel 13 første ledd bokstav d – Fremme bruk av minoritetsspråk på andre områder

Bestemmelsen pålegger traktatpartene å fremme og/eller oppmuntre bruken av regions- eller minoritetsspråket «på andre områder» enn det som er nevnt i artikkel 13 første ledd bokstav a-c. Bestemmelsen gjelder den økonomiske og sosiale sektoren.

Spørsmålet blir dermed om myndighetene tilrettelegger og/eller oppmuntrer til bruken av lulesamisk, sørsamisk og kvensk på andre måter innenfor den økonomiske og den sosiale sektoren.

Lulesamisk og sørsamisk
Som nevnt tidligere i rapporten ble regjeringen og Sametinget enige om å etablere en ny budsjettmodell for Sametinget, fra 2019, hvor de årlige overføringene i utgangspunktet samles under én budsjettpost på statsbudsjettet. Med den nye budsjettmodellen er Sametinget gitt et større handlingsrom til selv å prioritere økonomiske virkemidler mellom ulike tiltak.

Vurderingen er at bestemmelsen er oppfylt gjennom Sametingets ansvar og tildeling av tilskudd til Sametingets aktiviteter.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk
Kvensk Institutt er et nasjonalt senter for kvensk språk og kultur. Instituttet skal drive utvikling, dokumentasjon og formidling av kunnskap og informasjon om kvensk språk og kultur. Tilskuddet på 6,855 millioner kroner fra Kultur- og likestillingsdepartementet i 2020 gikk til drift av instituttet og instituttets arbeid med kvensk språk og kultur. Kvensk Institutt kan i tillegg søke prosjektmidler fra relevante tilskuddsordninger.

Videre fikk Kvensk institutt i 2014 særskilte midler fra daværende Kommunal- og distriktsdepartementet til en prosjektstilling som blant annet skal ta seg av innhenting og samordning av språkmateriale, både fra instituttet selv og fra andre språkmiljøer, herunder privatpersoner. Prosjektmedarbeideren skal også bistå Kvensk språkting med å arbeide fram grunnlagsmateriale for en digital ordbok.

Kvensk institutt og UiT Norges arktiske universitet (representert ved Giellatekno og Institutt for språkvitenskap) startet et nettordboksprosjekt for kvensk i januar 2013. Som ledd i dette arbeidet har man blant annet begynt å utvikle et automatisk morfologisk analyseprogram.

Gjennom tildeling av driftstilskudd til kvenske institusjoner og organisasjoner, og gjennom tilskuddsordninger for kvensk språk og kultur, er det etter departementets oppfatning lagt til rette for og oppmuntret til bruken av kvensk innen ulike samfunnsområder.

Språkrådet arbeider for å bevare og fremme minoritetsspråkene, herunder kvensk. Det er et mål i norsk språkpolitikk at vi skal ta vare på disse språkene. Språkrådets aktive arbeid med minoritetsspråk foregår i samarbeid med minoritetene selv, ofte med Språkrådet kun i en veiledende rolle.

En av Språkrådets oppgaver er å bidra til å øke bruken av de nasjonale minoritetsspråkene og styrke deres status.

Ett av mange tiltak for å unngå at en minoritet blir møtt med fordommer og hindringer når de vil bevare og bruke sitt språk i offentligheten, er å informere majoritetssamfunnet om minoritetsspråkenes eksistens og status, og om minoritetenes rett til å bruke sine språk. Språkrådet skriver jevnlig kronikker om disse temaene, både på sine egne nettsider og i media.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.7.5 Artikkel 13 annet ledd bokstav b – Aktiviteter i økonomiske og sosiale sektorer

Artikkel 13 annet ledd gjelder kun innenfor det geografiske området der minoritetsspråket brukes og så langt som det er rimelig mulig. Det understrekes også at bestemmelsen kun gjelder det offentlige myndigheter kan rå over. Artikkel 13 annet ledd bokstav b gjelder arbeids- og sosialsektoren i det offentlige.

Innenfor rammene som gjelder for annet ledd, omtalt over i punkt 3.7.5, er traktatparten forpliktet til å organisere aktiviteter som fremmer bruken av minoritetsspråket.

Begrepet «aktiviteter» er ikke presisert nærmere verken i minoritetsspråkpakten eller i den forklarende rapporten, men ordlyden taler for at forpliktelsen kan oppfylles på forskjellige måter.

Spørsmålet blir om myndighetene jobber for å fremme bruken av lulesamisk, sørsamisk og kvensk i offentlige organ i arbeids- og sosialsektoren.

Lulesamisk og sørsamisk
Vurderingen er at bestemmelsen er oppfylt gjennom Sametingets budsjettordning, ansvar og aktiviteter. Sametinget har ansvar for å fremme samiske språk, herunder lulesamisk og sørsamisk innen alle samfunnsområder og mottar midler over statsbudsjettet til dette.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk
Myndighetene organiserer ikke selv aktiviteter på den økonomiske og sosiale sektoren for å fremme kvensk. Gjennom tilskudd til kvenske institusjoner og organisasjoner, samt gjennom

søkebaserte tilskuddsordninger, fremmer myndighetene bruken av kvensk, men dette oppfyller etter departementets oppfatning ikke vilkåret om aktiviteter i offentlig sektor for å fremme kvensk. Midlene til kvenske formål er snevrere innrettet enn midlene som Sametinget fordeler til lulesamiske og sørsamiske formål.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.7.6 Artikkel 13 annet ledd bokstav c – Helse- og omsorgsinstitusjoner

Artikkel 13 nr. 2 bokstav c gjelder helse- og omsorgsinstitusjoner spesielt. Bestemmelsen pålegger traktatpartene å sikre at pasienter i helse- og omsorgsinstitusjoner, som er omsorgstrengende på grunn av dårlig helse, høy alder eller av andre grunner, får behandling på eget regions- eller minoritetsspråk. Med omsorgsinstitusjoner menes for eksempel sykehus, eldrehjem og lignende.

Spørsmålet blir dermed om myndighetene sikrer at omsorgstrengende lulesamiske, sørsamiske og kvenske språkbrukere får behandling på eget språk, i helse- og omsorgsinstitusjoner.

Lulesamisk og sørsamisk
Sameloven § 3-5 slår fast at den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet, har rett til å bli betjent på samisk.

En hovedutfordring i gjennomføringen av retten til bruk av samisk i kontakt med helse- og omsorgstjenester i forvaltningsområdet for samisk språk er, som fremholdt ovenfor under redegjørelsen i kapittel 3.4.13, om artikkel 10 fjerde ledd bokstav b, mangel på tilgang på personell med samiskkompetanse. Dette er en særlig utfordring i lulesamiske og sørsamiske områder. Bestemmelsen pålegger statene å sikre brukerne behandling. På grunn av de store utfordringene med å skaffe nødvendig personell, anses ikke bestemmelsen oppfylt.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

Kvensk

Det finnes i dag ikke et organisert tilbud på kvensk i omsorgsinstitusjoner i de områder hvor kvensk benyttes.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.7.7 Artikkel 13 annet ledd bokstav e – Forbrukerrettigheter

Minoritetsspråkpakten artikkel 13 annet ledd bokstav e inneholder en særlig regel om forbrukerrettigheter.

Etter bokstav e skal myndighetene «sørge for» at opplysninger fra offentlige organer som angår forbrukerrettigheter gjøres tilgjengelig på minoritetsspråket. At myndighetene må «sørge for» betyr at myndighetene må oversette opplysninger om forbrukerrettigheter til de aktuelle språk.

Lulesamisk, sørsamisk og kvensk
Departementet er ikke kjent med at det finnes opplysninger fra offentlige organer, herunder Forbrukerrådet, på verken lulesamisk, sørsamisk eller kvensk.

Bestemmelsen anses ikke som oppfylt.

3.8 Artikkel 14 – Kontakt og samarbeid over landegrensene

Artikkel 14 regulerer statenes forpliktelser med hensyn til kontakter over landegrensene for å fremme samarbeid mellom brukerne av samme språk i identisk eller lignende form. Artikkel 14 er den eneste artikkelen i del III som *ikke* er «obligatorisk», i den forstand at det ikke er påkrevet med oppfyllelse for å la et språk bli omfattet av del III i minoritetsspråkpakten.

3.8.1 Artikkel 14 første ledd bokstav a – Bilaterale og multilaterale avtaler

Artikkel 14 *første ledd bokstav a* forplikter traktatpartene til å anvende eksisterende bilaterale eller multilaterale avtaler, eller inngå slike avtaler, for å fremme kontakt mellom brukere av minoritetsspråket på tvers av landegrensene innen kultur, utdannelse, informasjon, yrkesopplæring og etterutdannelse.

Spørsmålet er om myndighetene anvender eksisterende bilaterale eller multilaterale avtaler for å fremme kontakten mellom lulesamiske, sørsamiske og kvenske språkbrukere på tvers av landegrensene innen de sektorer som er nevnt over.

Lulesamisk og sørsamisk
Lulesamisk og sørsamisk benyttes på tvers av landegrensene mellom Norge og Sverige. Norske myndigheter legger til rette for et godt grenseoverskridende samisk samarbeid, blant annet gjennom Nordisk embetsmannsorgan for samiske spørsmål, hvor myndighetene og sametingene i de tre landene møtes jevnlig for gjensidig informasjon og diskusjon. Et fast samarbeid på politisk nivå ble etablert i 2001 mellom sametingspresidentene og ministrene med ansvar for samiske saker i de tre landene.

Sametingene har også et felles organ for parlamentarisk samarbeid, Samisk parlamentarisk råd (SPR). Det vises for øvrig til pkt. 3.6.8 ovenfor om Sámi Giellagáldu. Det vises også til utdanningssamarbeidet som foregår gjennom Nordplus og Erasmus+. På denne bakgrunn anses bestemmelsen som oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk
Kvensk er nært beslektet med meänkieli, et minoritetsspråk som snakkes i Sverige. For kvenene vil derfor brukerne av språket meänkieli være aktuelle samarbeidspartnere. Kvenske organisasjoner samarbeider med tornedalsfinske organisasjoner på svensk side om utvikling av språk og språkpolitikk. Samarbeidet er finansiert gjennom tilskudd fra staten. Det vises også til utdanningssamarbeidet som foregår gjennom Nordplus og Erasmus+. Bestemmelsen anses på denne bakgrunn som oppfylt.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

3.8.2 Artikkel 14 første ledd bokstav b – Grenseoverskridende samarbeid

På mange felt oppstår det samarbeid på tvers av landegrensene mellom naboregioner i forskjellige stater. Det påpekes at en slik situasjon i visse tilfeller fremdeles kan betraktes som et problem med hensyn til territorial integritet. Nå som de europeiske landene søker tettere sammen, utgjør dette imidlertid en mulighet for de aktuelle landene til å utnytte en «kulturell faktor» for å styrke den gjensidige forståelsen. Europarådet har utarbeidet en konvensjon om grenseoverskridende samarbeid på lokalt og regionalt nivå. Slike samarbeid er generelt en ønsket utvikling, og bokstav b understreker at dette spesielt gjelder der ett og samme regionspråk snakkes på begge sider av landegrensen.

Artikkel 14 bokstav b pålegger myndighetene «å lette og fremme» samarbeidet over landegrensene til beste for det aktuelle språket – særlig mellom regionale eller lokale myndigheter i området der det samme språket benyttes i identisk eller lignende form.

Ifølge den forklarende rapporten vil et slikt samarbeid styrke det aktuelle regions- eller minoritetsspråket, for eksempel gjennom utveksling av lærere og læremidler, felles bruk av høgskoler eller annen utdanning, bygging av felles kulturinstitusjoner og lignende.

Lulesamisk og sørsamisk

Interreg er EUs program for å fremme økonomisk, sosial og territoriell utvikling i Europa gjennom regionalt, grenseoverskridende samarbeid. Deltagelsen skal bidra til EUs mål om et smartere, grønnere og mer sammenknyttet Europa, og bygger opp under norske distrikts- og regionalpolitiske mål. Den er også en del av myndighetenes nordiske og europeiske politikk, inkludert samarbeid i nordområdene og med Russland. Norge deltar i EUs programmer for regionalt territorielt samarbeid (Interreg) i perioden 2021–2027.

Interreg er et viktig verktøy for å styrke samisk samarbeid over landegrensene. Samisk reiseliv, kreative næringer og samisk språk er blant viktige satsingsområder.

Norge deltar i elleve ulike programmer i perioden, hvorav programmene Kolarctic, Nordlig Periferi og Arktisk og Interreg Aurora dekker nordområdene. Interreg Aurora (2021–2027) vil bestå av et delområde Aurora Sápmi som omfatter hele det samiske området fra Elgå i Innlandet fylke til Finnmark på norsk side, og de samiske områdene i Sverige og Finland. Representanter fra de tre nordiske sametingene deltar i programutviklingen, sammen med regionale myndigheter og departementer fra de tre land, samt EU-kommisjonen. Det er også en egen samisk styringsgruppe for programmet. Samarbeid som også inkluderer samiske forhold, herunder lulesamisk og sørsamisk, skjer videre gjennom andre samarbeidsorganer som Arktisk råd og Nordisk råd.

I tillegg vises det til det som står ovenfor under bokstav a.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

Kvensk

Norges deltakelse i Interreg vil også være relevant for vurderingen av bestemmelsen for kvensk. Også andre samarbeid, som Nordisk Ministerråd, fremmer samarbeid om minoritetsspråk som kvensk. Det vises også til det som står ovenfor under bokstav a.

Bestemmelsen anses som oppfylt.

4 Oppsummering og konklusjon

Departementets gjennomgang viser at Norge allerede oppfyller kravet i artikkel 2, annet ledd til minst 35 av bestemmelsene i minoritetsspråkpakten del III for lulesamisk og sørsamisk. Når det gjelder kvensk er ikke nok bestemmelser oppfylt. For kvensk er det særlig store mangler under artiklene som omhandler rettsmyndigheter, administrasjon og offentlig tjenesteyting.

Litteraturliste

All, Jørgen (2011) *Rettsstat og menneskerettigheter* (2. utgave). Fagbokforlaget.

Council of Europe (1992*) Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority* Languages (European Treaty Series No. 148). Council of Europe.

https://rm.coe.int/16800cb5e5

Council of Europe (2021) *17 November 2021, Eight evaluation report on Norway,* https://www.regjeringen.no/contentassets/2c8f69f165e047809d46708684f71b2a/ekspertkomiteens-rapport-2020_eng.pdf

Gramstad, Sigve (1996) *Minoritetsspråk i Europa.* Det Norske Samlaget

Justis- og politidepartementet (2005) *Rett til tolk. Tolkning og oversettelse i norsk straffeprosess.* Justis- og politidepartementet. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/jd/rap/2005/0005/ddd/pdfv/240757-rett_til_tolk.pdf

Medietilsynet (2020) *Allmennkringkastingsrapporten 2020* (ISBN: 978-82-8428-012). Medietilsynet.

https://www.medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/allmennkringkastingsrapporter/allmennkringkasting2020_nrk.pdf

Meld. St. 12 (2020-2021). *Nasjonale minoriteter i Norge - En helhetlig politikk*. Kommunal og moderniseringsdepartementet. https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-12-20202021/id2814676/"

Møse, Erik (2002) *Menneskerettigheter.* Cappelen Damm Akademisk.